ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Збірник тез науково-практичного семінару
01 грудня 2023 року

Львів 2023

УДК 343.13+343.98
П78

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 06 грудня 2023 р. № 6)

У п о р я д н и к : - ***Хитра А. Я.***
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ФПФПНП ЛьвДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

П78 **Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування**: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (01 грудня 2023 року) / упор. А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС. 2023. 120 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування», який відбувся 01 грудня 2023 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ. У публікаціях українських учених і практиків висвітлено проблемні аспекти процесуального та криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів його удосконалення.

Опубліковано в авторській редакції. (Організатори науково-практичного заходу не завжди поділяють позицію авторів матеріалів. За достовірність поданих матеріалів відповідальність несуть автори)

УДК 343.13+343.98
© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022

ЗМІСТ

Артимович А. М., Татарин І. І.
АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ 6
Басиста І. В.
ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ 10
Гарасимів О. І., Ряшко О. В.
МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ 18
Гловюк І. В.
ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ (PRELIMINARY MEASURES) ТА ПРИНЦИП AUT DEDERE, AUT JUDICARE ЗА ЛЮБЛЯНО-ГААЗЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ 22
Гутник А. В.
ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 26
Дуфенюк О. М.
РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНИЙ, ІННОВАЦІЙНИЙ, ПРАКТИЧНИЙ, ОСВІТНІЙ, ДОКТРИНАЛЬНИЙ НАПРЯМИ 28
Здорик Д. В.
ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІЦЕРОМ ГРОМАДИ МЕТОДІВ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ 32
Іваницький С. О.
ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВНОСТІ ЗАМКІВ (ЦИЛІНДРОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАМКІВ) В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ В НИХ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ 35
Когут Я. М., Семенов О. М.
ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 40
Комісарчук Ю. А., Білий Р. І.
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ 43
Коць Є. П.
ТАНДЕМ АДВОКАТА І ПСИХОЛОГА У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 47
Кулинич М.-М.А.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОСКАРЖЕННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ ЩОДО НЕНАДАННЯ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПОРЯДКУ СТ.221 КПК УКРАЇНИ 49
Літвінова Ю. О., Мельник М. І.
ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ 53

Лужецька В. Р., Кузін О.А.
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ
У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ..... 58
Майстренко М. М.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ЗА ПРОТОКОЛОМ БЕРКЛІ..... 63
Максимовська С. С.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ..... 66
Марко С. І.
ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ..... 69
Никеруй З. Б.
ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ
ПРО РИЗИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... 71
Новожилов В. С.
ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ
І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 75
Плюсква А. В.
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПІДТРИМАННЯ
«ПУБЛІЧНОГО» ЧИ «ДЕРЖАВНОГО» ОБВИНУВАЧЕННЯ..... 79
Подубінський І.Б.
ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ ОПЕРАТИВНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 82
Пряхіна Н.О., Бучатська С.Р.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО З НЕПОВНОЛІТНІМИ
З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»..... 84
Пряхін Є. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ
ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 87
Романюк Б.Ф.
ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ СУДОВОЇ ВЛАДИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 90
Сабанюк Т.Р.
МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМ
ПІДРОЗДІЛОМ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА..... 94
Теслюк Д.
СУБ'ЄКТ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ОХОРОНОЮ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ.....99

Тітова Н.В.
СЕРЙОЗНІСТЬ ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ 104
Холодюк М.А., Хитра А. Я.
ОГЛЯД ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ЕКСГУМАЦІЄЮ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 106
Царук Ю.Ю.
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 112
Шрамко О. В., Татарин І. І.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ 115
Яремчук В. О.
ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 119

Артимович А. М.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник
Татарин І. І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ

Така інституція як адвокатура виступає важливим та особливим явищем у громадському суспільстві України, так як адвокат надає професійний захист прав та законних інтересів осіб у суді, публічно-правовий статус досліджуваного інституту, надання державою права на отримання юридичної допомоги абсолютно всім фізичним і юридичним особам, також у даній статті розглядається питання призначення, ролі та місця адвокатури в інституті громадянського суспільства. Адвокатура є основоположним та фундаментальним рушієм держави, в якій право займає перше місце та діє на засадах абсолютної незалежності.

Згідно Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню кримінальним правопорушенням 01.08.1990 року, Обов'язком урядів є забезпечення можливості кожному бути поінформованим компетентними владами про право одержати допомогу адвоката за його вибором при арешті, затриманні або поміщенні у тюрму, або обвинуваченні у кримінальному правопорушенні.

Будь-яка вищезазначена особа, яка не має адвоката, у випадках, коли інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомогою адвоката, котрий має відповідну компетенцію та досвід ведення таких справ, щоб забезпечити її ефективну допомогу без оплати з її боку, якщо у неї немає необхідних коштів.

Уряди повинні забезпечити людині, підданій затриманню, арешту або поміщеній у тюрму з пред'явленням або без пред'явлення обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, швидкий допуск до адвоката, у

будь-якому випадку не пізніше ніж через 48 годин з моменту затримання або арешту.

Затриманій, заарештованій або поміщеній в тюрму особі мають бути забезпечені необхідні умови, час і засоби для зустрічі або комунікацій й консультацій з адвокатом без зволікань, перешкод і цензури, з повною їх конфіденційністю. Такі консультації можуть бути в полі зору, проте, за межами чутності уповноважених посадових осіб [1].

Цікавим є той факт, що більше 10% юридичних шкіл США викладають знання, пов'язані з використанням штучного інтелекту [3, с. 37].

Навчальний процес на всіх етапах навчання юриста у Франції побудований у формі лекцій для великої аудиторії студентів (від 100 до 1000 чоловік), а також семінарів для меншої кількості студентів (у середньому, 20–35 осіб на 1–4 курсах). Професійна підготовка адвокатів здійснюється в Паризькій школі підготовки адвокатів і регіональних центрах професійної підготовки адвокатів, які мають багаті професійні традиції. По завершенні навчання стажисти складають усний і письмовий іспити, які спрямовані на перевірку практичних навичок, після чого приймають присягу адвоката. Французький юрист XIX в. М. Лавіза визначив завдання вищої юридичної освіти як можливість «підняти розум над знанням деталей і створити в людині здатність у виробленні особистих ідей» [7, с. 238].

У Великій Британії в даний час спостерігається активізація законодавчої діяльності, уніфікація позовного провадження, об'єднання судів загального права і права справедливості. Як наслідок, підвищується роль закону серед інших джерел права. У цих умовах зростає значення університетської освіти в системі підготовки англійських юристів. Представники академічної спільноти в Англії вважають, що практичне навчання повинно починатися після отримання базової підготовки в галузі права за допомогою відповідних практичних програм і стажувань [3, с. 38].

Правила професійної поведінки Американської асоціації адвокатів розглядають як одну з професійних компетенцій те, що адвокат повинен «бути в курсі змін в законі і практиці застосування, включаючи пільги і переваги, ризики, пов'язані з відповідною технологією» [8].

Л.Г. Бзова вважає, що основні стандарти професійної підготовки в Європейському Союзі відображені в принципах ССВЕ Резолюції про підготовку адвокатів у ЄС: «підготовка та іспит з професійної практики до здобуття кваліфікації за професією юриста, тривалість та зміст цієї підготовки» та «навчання на основі робоча практика (наприклад, «стажування» чи

«наставництво») під наглядом юриста, до або залежно від конкретного випадку, професійної кваліфікації» [2, С. 63-64].

Цікавим є той факт, запропонований В.В. Гайворонською, що на адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», поширюються вимоги Правил, а також вимоги етичних та деонтологічних норм, якими керуються адвокати в країні їхнього походження. На адвокатів іноземних держав, якщо вони входять до Європейського Союзу або Ради Європи (Європейського співтовариства) при здійсненні ними адвокатської діяльності або будь-яких професійних контактів в Україні (незалежно від їх фізичної присутності при цьому на території України) також поширюється дія Кодексу поведінки європейських адвокатів ССВЕ. Співвідношення і кореляція різних джерел деонтологічних стандартів має здійснюватися за принципами, закріпленими цими Правилами. У разі порушення вимог цих Правил або Кодексу поведінки європейських адвокатів, адвокат іноземної держави, який здійснює адвокатську діяльність в Україні, може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4, с. 44].

Л.П. Нестерчук наголошує, що якщо звернутися до Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, то можна побачити, що ним визначено конфіденційність як фундаментальне право та обов'язок адвоката. Положення 2.3.2. даного документа також покладає на «адвоката обов'язок зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так інформацію про клієнта, отриману ним у процесі надання послуг клієнту, причому дія строків давності не поширюється на даний обов'язок» [5, с. 135; 16].

Наступним актом європейського права, щодо дотримання адвокатської таємниці, за Л.П. Нестурчуком, слід назвати Рекомендацію № R 21 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів, яка в п. 6 принципу I, регламентує положення, згідно якого: «державі слід вжити всіх необхідних заходів для забезпечення додержання конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом. Винятки з цього принципу можуть бути у разі їх сумісності з принципом верховенства права». Таким чином «на адвокатів покладається обов'язок зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів. Будь-яке порушення професійної таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям (п. 2 принципу III)» [5, с. 135; 31].

За К.В. Плисок, організація діяльності адвокатів у європейських країнах, побудована на різних моделях організації самоврядування адвокатури. Найбільш поширена класична модель, у якій членство в адвокатурі пов'язане з належністю до палати адвокатів. Цієї моделі дотримуються Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Франція, Італія, Греція. Друга модель характеризується тим, що палати утворюються за територіальною ознакою та об'єднують усіх адвокатів, внесених до списку на території тієї чи іншої федеральної землі. Типовим представником цієї моделі є Австрія та Німеччина. Наступна модель передбачає самоврядування адвокатурою через асоціації, спілки. Наприклад, Асоціація адвокатів у Швеції, Спілка адвокатів у Швейцарії. Четверта модель передбачає здійснення управління через судові інни, остання – управління за допомогою юридичної спільноти (Велика Британія). Усі вказані моделі, крім моделі, яка передбачає самоврядування адвокатурою через асоціації та спілки, об'єднує те, що членство в палаті, колегії судовому інні є обов'язковим [6, с. 491].

Отже, адвокатура є добровільним професійним громадським об'єднанням, покликаним згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод і репрезентувати законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу.

Також спираючись на отримані та узагальнені знання можна стверджувати, що інституція адвокатури та адвоката зокрема у міжнародній практиці є на високому рівні, та українські законотворці часто спираються на міжнародні норми для підвищення якості забезпечення дотримання прав та свобод громадян у нашій державі незважаючи на війну.

Список використаних джерел

1. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 01.08.1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
2. Бзова Л.Г. Європейські стандарти доступу до адвокатської діяльності. Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали II Міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2020 р.) / [редкол.: Т. Б. Вільчик (голова) та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 63-65.
3. Вільчик Т.Б. Професія адвоката в умовах глобалізації. Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали II Міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2020 р.) / [редкол.: Т. Б. Вільчик (голова) та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 35-42.
4. Гайворонська В.В. Дотримання правил адвокатської етики - гарантія надання якісної правничої допомоги. Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали II Міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2020 р.) / [редкол.: Т. Б. Вільчик (голова) та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 42-45.
5. Нестерчук Л.П. Питання регулювання адвокатської таємниці країн Європейського Союзу та України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція № 61, 2023. С. 134-137.

6. Плис К. В., Янішевська К. Д. Організаційно-правові форми адвокатської діяльності: порівняння українського та міжнародного досвіду // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–20 травня 2022 р. / редкол. : А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко та ін. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 489-492.
7. Appleon M. Revue international de l'enseignement. 1891. Vol. 21. P. 238.
8. The American Bar Association Code of Conduct. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/resources/professionalism/professionalism_codes/

Басиста І.В.
професорка кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП
докторка юридичних наук, професорка
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ

Вже зазначалося [1], що «…27 квітня Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла резолюцію щодо примусової депортації українських дітей та дорослих на території Росії, визнавши такі дії геноцидом. Також ПАРЄ закликала МКС розглянути можливість кримінального переслідування за цей злочин. За даними члена української делегації в Асамблеї Олексія Гончаренка, у резолюції вперше згадується термін «геноцид» відносно дій РФ в офіційному документі такого рівня. Також там зазначається, що згідно з нормами міжнародного права, примусова депортація – це ознака геноциду, тому всі випадки мають розслідуватись, а всі причетні понести відповідальність. Своєю чергою членкиня української делегації, нардепка Євгенія Кравчук уточнила, що резолюція також: наголошує, що факти депортації і насильницького переміщення українських дітей в РФ підпадають під дію Конвенції про геноцид 1948 року…; закликає МКС розглянути притягнення до відповідальності за злочин геноциду винних; закликає країни-учасниці розглянути можливість притягнення до відповідальності за всі злочини у національних судах. Крім того, документ розширює коло країн, де Путін офіційно вважається підозрюваним у воєнних злочинах. «І це одне з найголовніших рішень ПАРЄ в цій резолюції. Не всі члени ПАРЄ є країнами, які ратифікували Римський статут. І саме прийняття цієї резолюції розширює коло країн де Путін офіційно вважається підозрюваним у воєнних злочинах», –

додав Гончаренко. А ще, прийнята правка до резолюції в ПАРЄ про визнання самопроголошеного президента Білорусі Олександра Лукашенка причетним до примусової депортації дітей та дорослих з окупованих територій України» [2].

Поки що у жодних із розслідувань в міжнародних судових інстанціях констатації про вчинення геноциду щодо українців немає (принаймні у тих інформаціях, які оприлюднені офіційно). Хоча наявні десятки визнань Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу. Так, з крайніх повідомлень, «…штат Вайомінг визнав Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу, вчиненим радянською владою». «Як пише Маркарова, Вайомінг став уже 32-м штатом США, який визнав Голодомор геноцидом. Раніше, 2 листопада, три штати – Вашингтон, Меріленд та Аризона – теж долучилися до визнання Голодомору 1932–33 років геноцидом українського народу та проголосили листопад місяцем пам'яті про Голодомор» [3]. Своєю чергою й ш**тат Нью-Йорк теж визнав Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу. Він став 34-м штатом, який ухвалив таке рішення** [4].

«Нагадаємо, після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році визнали Голодомор геноцидом українського народу парламенти Бразилії, Ірландії, Молдови, Німеччини та Чехії, а вже у 2023-му – парламенти Болгарії, Бельгії, Франції, Ісландії, Великої Британії, Словенії, Словаччини, Хорватії, Люксембургу, Нідерландів, Вельсу, а також сенат Італії. Крім того, Європейський парламент 15 грудня 2022-го підтримав резолюцію про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу. 12 жовтня 2023-го Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, яка, зокрема, визнає Голодомор актом геноциду, спрямованим на знищення української нації. Водночас парламент Румунії визнав Голодомор злочином проти людства та українського народу, а парламент Австрії – «жахливим злочином» [3]. Такі юридичні визнання є надважливими для доказування геноцидального умислу та його тяглості. Він має місце, як за сучасних реалій, так і був притаманний Голодомору у 1932–1933 роках, тобто його встановлення важливе, як для доказування вже вчиненого, так і для доказування вчинення теперішнього геноциду, а також того, який продовжувався та повторювався неодноразово і, станом на сьогодні, триває та спрямований на знищення української нації (як захищеної національної групи).

Ми продовжуємо усвідомлювати вчинення геноциду… І найстрашніше, що він стосується не лише дорослого населення, а й дітей. Адже росія системно і безкінечно демонструє намір залишити викрадених діток у себе

назавжди, і ті щасливі історії про повернення українських дітей (386 дітей повернуто) існують лише тому, що неймовірними зусиллями українських служб у співпраці із закордонними партнерами та інституціями, шляхом десятків переговорів вдається дійти консенсусу про повернення, тобто за кожну дитину йде «своя війна». Своєю чергою росія прагне одного – перетворити українських дітей на російських громадян, викоренивши українську ідентичність. І цьому чергові оприлюднені факти на підтвердження [1].

Стаття 6 Римського статуту МКС передбачає відповідальність за вчинення такого міжнародного злочину, як геноцид. При цьому, у порівнянні із викладом статті 6 Римського Статуту МКС чинна стаття 442 КК України не містить слів «як такої», «або психічного розладу», «вбивство членів такої групи» тощо (окремі фахівці ведуть мову про включеність за замовчуванням «психічного розладу» до тту на підставі статті 121 КК України тощо. Інші дослідники такий стан справ заперечують, роблячи посилання на усталені підходи в міжнародному кримінальному праві). Очевидно, що для якісного формулювання цієї норми не зайвою була б узгоджена правова позиція фахівців з національного кримінального та міжнародного кримінального права.

Проблемною є й чинна конструкція статті 442 КК України. Зокрема, видається, що її частина друга не релевантна із назвою цієї статті та її частиною першою. Більше того, через таку недолугу структуру норми, до тієї, поки що мізерної статистики щодо облікованих актів злочину геноциду, автоматично потрапляють і публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду, які не є міжнародним злочином геноциду, але відповідальність за вчинення яких чомусь передбачена частиною 2 статті 442 КК України[1].

Як вірно зазначають правозахисники, до початку повномасштабного вторгнення, більшість злочинів, пов’язаних з порушенням міжнародного гуманітарного права, кваліфікувалися як загальні кримінальні правопорушення. Станом на вересень 2023 року у **Єдиному реєстрі судових рішень** були наявні лише три вироки за статтею 442 КК України (хоча й кваліфікацію дій за її другою частиною не варто відносити до розуміння, як притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення геноциду). За інформацією **Офісу генерального прокурора на запит правозахисників УГСПЛ**, з 2014-го по 2023 рік наявна така кількість кримінальних

[1] Авторські пропозиції за наслідками доповіді на тему «НАСИЛЬНИЦЬКА ПЕРЕДАЧА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ– АКТ ГЕНОЦИДУ ЧИ ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН?» у перебігу Львівського форуму кримінальної юстиції 26-27.10.2023.

проваджень по статті 442 КК України, а саме: 2014 – 2; 2015 – 3; 2016 – 0; 2017 – 1; 2018 – 3; 2019 – 5; 2020 – 3; 2021 – 3; 2022 – 24; 2023–6 (розбивка за частинами статті 442 КК України відсутня) [5]. ***І це при тому, що:***

- «…з моменту вторгнення 24 лютого 2022 року і станом на 2 листопада 2023 року зафіксовано 107 863 воєнних злочинів» [6];

- цих «…понад 100 тисяч воєнних злочинів Росії проти України Офіс генпрокурора аналізує щодо наявності у них умислу «геноциду» [7];

- у визнанні світом геноциду в Україні «вироки національних судів можуть бути першою ланкою, яка може допомогти у цьому» [7];

- «насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи» за статтею 6 Римського Статуту МКС є геноцидом [8];

- «…незаконне переміщення та депортації наших дітей росіяни практикують з 2014 року» [9];

- за даними Національного інформаційного бюро на сайті «Діти війни» станом на 22 жовтня 2023 року 19546 українських дітей є депортованими та/або примусово переміщеними («за словами уповноваженого ВР з прав людини Дмитра Лубінця, кількість депортованих дітей становить приблизно 150 тисяч» [10]); 508 діток загинули; 1136 – поранені; 13 дітей постраждали від сексуального насильства («наймолодшій жертві – 4 роки» [11]); 1770 – зниклі; про 744 тис. депортованих дітей значиться на цьому сайті із поміткою «за даними з відкритих джерел, озвучуваних рф» [12];

- як вже розлоге підкреслювалося, 27 квітня Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла резолюцію щодо примусової депортації українських дітей та дорослих на території Росії, визнавши такі дії геноцидом. Також ПАРЄ закликала Міжнародний кримінальний суд розглянути можливість кримінального переслідування за цей злочин [2];

- 87,9% опитаних потерпілих вважають неефективними розслідування своїх справ [5].

Слід також підкреслити, що у нашій історії наявна кримінальна справа «… № 1-33/2010 року (330 томів), яка розглядалася Апеляційним судом Києва **кілька годин**, і суд підтвердив висновки слідчих СБУ про організацію на території УРСР геноциду українського народу, тобто штучного створення життєвих умов, розрахованих на його часткове фізичне знищення» [13]. «Перше слухання у справі почалося 12 січня і тривало близько 10 хвилин. Прохання сторони обвинувачення про надання 4 діб для ознайомлення з 330 томами справи було відхилено. Розгляд справи було перенесено на наступний день – 13 січня 2010 року, коли відбулося друге й останнє засідання у справі» [14]. «На початку засідання, о 10:00

ранку, стороною обвинувачення було заявлено, що прокуратура просить закрити кримінальну справу у зв'язку з тим, що всі обвинувачені по ньому вже давно померли. Суддя оголосив перерву до 15:30 і пішов у нарадчу кімнату. Відразу після перерви суддя оголосив рішення суду. Всього зачитування тривало 2 години 40 хвилин. Ніяких інших процесуальних дій, передбачених законодавством України, судом не проводилося» [15]. 21 січня 2010 року рішення суду набуло чинності [16]. Суд у своєму рішенні постановив наступне: «Закрити кримінальну справу, порушену за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932-1933 роках відносно Сталіна (Джугашвілі) Йосипа Віссаріоновича, Молотова (Скрябіна) Вячеслава Михайловича, Кагановича Лазаря Мойсейовича, Постишева Павла Петровича, Косіора Станіслава Вікентійовича, Чубаря Власа Яковича і Хатаєвича Менделя Марковича, в зв'язку з їх смертю, які за висновком органу досудового слідства – Головного слідчого управління Служби безпеки України – з метою придушення національно-визвольного руху в Україні та недопущення побудови і утвердження незалежної української держави, шляхом створення життєвих умов, розрахованих на фізичне винищення частини українців спланованим ними Голодомором 1932-1933 років, умисно організували геноцид частини української національної групи, внаслідок чого було знищено 3 млн. 941 тис. осіб, тобто безпосередньо вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України» [17]. «2 лютого 2010 року, у зв'язку з великим політичним резонансом судового рішення і різними його тлумаченнями представниками українських і закордонних ЗМІ прес-служба Апеляційного суду Києва опублікувала роз'яснення, в якому по суті рішення суду було зазначено наступне: необхідно чітко розуміти, що суд не визнавав зазначених осіб винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 442 КК України (геноцид), як про це неодноразово помилково, з негативною складовою, заявлялося в засобах масової інформації. Суд не мав процесуальної можливості це зробити, оскільки чинне національне кримінально-процесуальне законодавство України не передбачає пред'явлення звинувачення померлим, і вже тим більше їх засудження. Однак вказане жодним чином не виправдовує зазначених осіб у вчиненні ними тяжкого злочину проти українського народу, а, навпаки, дані, що містяться в матеріалах кримінальної справи, підтверджують і з усією очевидністю свідчать про те, що Голодомор 1932-1933 років – це не що інше, як геноцид частини української національної групи, який організували й скоїли саме Й.В. Сталін (Джугашвілі), В.М. Молотов (Скрябін),

Л.М. Каганович, П.П. Постишев, С.В. Косіор, В.Я. Чубар та М. М. Хатаєвич» [16].

Отож, судячи з усього вище викладеного, необхідне визначення «чіткої і передбачуваної» [5] політики щодо переслідування за міжнародні злочини на національному рівні. Відрадно, що закордонні партнери та міжнародні інституції постійно нам допомагають у таких розслідуваннях, про що вже йшлося неодноразово[2]. Серед крайніх таких ініціатив слід відзначити

[2] Розпочато на шпальтах збірника Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html (Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності С.17-44). Продовжено у розділі «Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності» колективної монографії «**Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs):** Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1 https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2 та у розділі «Перспективи та невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності (діяльність Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JIT); співробітництво із Міжнародним кримінальним судом; перспективи створення Міжнародного трибуналу ad hoc тощо) (продовження огляду)» колективної монографії «Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика» (Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 25-72. (876 p).http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/322 DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-2 , а також у тезах доповідей: «Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах»: Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС. 2022. С. 6-11. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html; «Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду)»: Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023. С.4-11; «Злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року та перспективи притягнення до відповідальності (співробітництво із Міжнародним кримінальним судом; кроки до створення Міжнародного трибуналу ad hoc)». VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти». 17 березня 2023 року. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2023. 351-355. DOI: 10.31733/17-03-2023-351-355 https://doi.org/10.31733/17-03-2023. https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10997; «Окремі проблеми притягнення до відповідальності за вчинення тяжких міжнародних злочинів, відшкодування завданої шкоди та кроки на їх вирішення (продовження огляду)». Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір». 31 березня 2023 року. м. Львів: ІППО НУ «Львівська політехніка». 2023; «Притягнення до відповідальності за вчинені міжнародні злочини в Україні: нові кроки у розслідуванні Міжнародного кримінального суду (продовження огляду)». Всеукраїнська науково-практична конференція **«Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи». 18 травня 2023 року.** м. Запоріжжя: Класичний приватний університет…2023. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 144-150. http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/220 https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-36; «Притягнення Міжнародним кримінальним судом до відповідальності за вчинені та вчинювані міжнародні злочини в Україні, в тому числі щодо дітей (продовження огляду)». Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 р. Частина І. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2023. С.12-18. DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-1 http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-

«…створення оперативної групи для підтримки розслідування воєнних злочинів в Україні, яка допомагатиме з розвідкою за відкритими джерелами (OSINT)» [18] «(open source intelligence)» [19]. «Про створення оперативної групи для сприяння розслідуванням злочинів Росії в Україні Європол оголосив 21 листопада 2023 року. До групи долучились 14 країн: Бельгія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Нідерланди, Португалія, Словацька Республіка, Словенія, Іспанія, Норвегія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки» [18].

Повною мірою поділяю такий підхід, що «…на національному рівні необхідна краща координація різних органів досудового розслідування, забезпечення оцифрування матеріалів розслідування» [5]. Вже давно на часі розроблення та затвердження методик розслідування міжнародних злочинів (окремі алгоритми розслідування та рекомендації наявні), у тому числі й такого із них, як геноцид і глибинне навчання слідчих, що їх розслідують та інших залучених фахівців та спеціалістів.

Список використаних джерел

1. Басиста І.В. Насильницька передача українських дітей– акт геноциду чи воєнний злочин? Матеріали Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26-27.10.2023) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023.

2. ПАРЄ визнала геноцидом депортацію українських дітей та дорослих до РФ. Еспресо. 27.04.2023. ПАРЄ визнала геноцидом депортацію українських дітей та дорослих до Росії (espreso.tv)

3. Роман Мельник 32-й штат США визнав Голодомор геноцидом українського народу. 13 листопада 2023 року. https://detector.media/infospace/article/219266/2023-11-13-32-y-shtat-ssha-vyznav-golodomor-genotsydom-ukrainskogo-narodu/

4. Штат Нью-Йорк визнав Голодомор геноцидом українців. Український погляд. 19.11.2023. http://ukrpohliad.org/ukrayintsi-v-sviti/shtat-nyu-jork-vyznav-golodomor-genotsydom-ukrayintsiv.html

5. Розслідування воєнних злочинів в Україні: правозахисники анонімно опитали правоохоронців і зібрали дані. Радіо Свобода. 21.09.2023. https://www.radiosvoboda.org/a/doslidzhennia-rozsliduvannia-voiennyh-zlochyniv-v-ukraini/32602285.html

6. В Офісі генпрокурора підрахували кількість російських злочинів з початку повномасштабної війни. UA.NEWS. 2.11.2023. https://ua.news/ua/ukraine/v-ofisi-genprokurora-pidrahuvali-kilkist-rosijskih-zlochiniv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijni

---

pres/catalog/view/193/3962/9374-1; Невідворотність відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція присвячена пам'яті професорів В.П. Бахіна, В.К. Лисиченка, І.Я. Фрідмана. 19 травня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет. 2023. С. 17-21.; Притягнення до відповідальності за агресію (нові кроки до створення Міжнародного трибуналу) (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах» (31 травня 2023 року, Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ. 2023. С.24-29.; Перспективи відповідальності за незаконну депортацію і незаконне переміщення українських дітей (співробітництво із Міжнародним кримінальним судом) (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція «Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ». (Львів, 09 червня 2023 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 35-43. https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html та ін.

7. «Аналізуємо понад 100 тисяч воєнних злочинів РФ щодо наявності геноцидного умислу» – представник ОГП. Радіо Свобода. 17.08.2023. https://www.radiosvoboda.org/a/news-ofis-henprokurora-voyenni-zlochyny-henotsyd/32552638.html

8. Римський Статут МКС. Документ 995_588, чинний, поточна редакція – Прийняття від 17.07.1998. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

9. Анна Стешенко Наші діти: убивства, зґвалтування, примусова депортація і незаконне всиновлення. Що роблять окупанти з маленькими українцями. 1.03.2023. https://lb.ua/news/2023/03/01/547515_nashi_diti_ubivstva_zgvaltuvannya.html

10. Максим Царук З російської окупації повернули 11 дітей: найменшій дитині – два роки. 1.09.2023. https://zn.ua/ukr/war/z-rosijskoji-okupatsiji-povernuli-shche-11-ditej-najmenshij-ditini-dva-roki-.html

11. Прокуратора розслідує понад тисячу кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів РФ проти дітей. Еспресо. 1.06.2023. https://espreso.tv/prokuratora-rozslidue-ponad-tisyachu-kriminalnikh-provadzhen-shchodo-voennikh-zlochiniv-rf-proti-ditey

12. https://childrenofwar.gov.ua

13. Суд визнав Голодомор 1932-33 років геноцидом. Радіо Свобода. Архів оригіналу за 9 грудня 2020. Процитовано 29 листопада 2020.

14. За Голодомор осуждены Сталин, Молотов, Каганович, Постышев, Косиор, Чубарь и Хатаевич. Главное™. Архів оригіналу за 10 грудня 2020. Процитовано 29 листопада 2020.

15. Рішення суду щодо Голодомору набуло чинності, – СБУ. ZAXID.NET. Архів оригіналу за 10 грудня 2020. Процитовано 29 листопада 2020.

16. https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальна_справа_щодо_Голодомору

17. https://web.archive.org/web/20151117024104/http://www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/printable_article?art_id=97091

18. Європол створив OSINT-групу для розслідування воєнних злочинів РФ. 23.11.2023. Європейська правда. Українська правда. https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/23/7174186/

19. Осінтери офіційно долучаться до розслідування Європолом воєнних злочинів РФ в Україні – що відомо. https://uatv.ua/uk/osintery-ofitsijno-doluchatsya-do-rozsliduvannya-yevropolom-voyennyh-zlochyniv-rf-v-ukrayini-shho-vidomo/

Гарасимів О.І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Ряшко О.В.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Кримінальне процесуальне законодавство постійно модернізується під впливом норм міжнародного права у напрямі забезпечення прав учасників кримінального судочинства, розширення змагальності сторін, прав потерпілого, а також усунення обвинувального ухилу в діяльності суду. Таке посилення захисту прав і свобод у кримінальному судочинстві зумовлене виконанням зобов'язань Україною перед світовим товариством.

Однією з фундаментальних засад кримінального процесу є невідворотність покарання за вчинення кримінального правопорушення. Сучасна система кримінального процесу спрямовується на захист особи, суспільства та держави від протиправних посягань. Саме тому з метою забезпечення захисту інтересів потерпілого від злочину та притягнення винних до належної відповідальності органи досудового розслідування та суду звертаються до «нових» процесуальних форм, зокрема спеціального досудового розслідування або судового провадження. Доповнення системи кримінального процесу модерним інститутом спеціального досудового розслідування спрямоване на результативність захисту публічних інтересів держави, а також створює умови для притягнення осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування або суду, до кримінальної відповідальності [1, С. 275]

Відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України, зміст і форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) мають відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7 КПК України, з огляду на особливості, встановлені законом.

А. В. Шевчишен спеціальне досудове розслідування розуміє як екстраординарний порядок здійснення досудового розслідування, який застосовується у передбачених кримінальним процесуальним законом випадках ухилення підозрюваного від кримінальної відповідальності шляхом переховування від органів слідства та суду, спрямований на забезпечення доказування на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні з урахуванням стандартів справедливого правосуддя [2]

Права на захист і доступ до правосуддя, які сторона обвинувачення повинна дотримати, використовуючи всі передбачені законом можливості, законодавець виокремив не випадково. Ці права є одними з фундаментальних прав підозрюваного в кримінальному провадженні, що передбачено не тільки в ст. 20, 21 КПК України поміж основних засад кримінального провадження, а й у ст. 55, 63 Конституції України як права людини, які не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Набуття особою процесуального статусу підозрюваного на підставі ст. 2971 КПК України є найголовнішою підставою здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia). Відповідно до ч. 3 ст. 111 КПК України, повідомлення в кримінальному провадженні здійснюють у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу. Глава 11 «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід» КПК України визначає, що в разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістку для передачі їй вручають під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житловоексплуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК України).

Д. В. Коперсак вважає, що на органи досудового розслідування та суд має бути покладено обов'язок довести факт поінформованості підозрюваного, обвинуваченого про проведення щодо нього кримінального провадження з метою підтвердження факту умисного ухилення підозрюваного, обвинуваченого від правосуддя, а саме реальне підтвердження, ефективне повідомлення з метою дотримання принципу справедливості й недопущення порушень прав людини [3, С. 164]

Комплексний аналіз положень КПК України дає можливість виділити особливості спеціального досудового розслідування, що відрізняють його від загального порядку. До них слід віднести такі. По-перше, спеціальне досудове розслідування розпочинається з моменту винесення слідчим суддею відповідної ухвали (ч. 2 ст. 297-1 КПК України). Підставою для її винесення є звернення слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування (ст. 297-2 КПК України). При цьому в КПК України прямо не

зазначено, слідчий суддя якого саме суду уповноважений розглядати таке клопотання. І лише системний аналіз норм КПК України дає змогу зрозуміти, що клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

По-друге, спеціальне досудове розслідування здійснюється у кримінальному провадженні щодо злочинів, чіткий перелік яких передбачено ч. 2 ст. 297-1 КПК України.

По-третє, під час досудового розслідування підозрюваний (крім неповнолітнього) переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

По-четверте, спеціальне досудове розслідування здійснюється за обов'язковою участю захисника з моменту винесення слідчим суддею відповідної ухвали (п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України). По-п'яте, усі процесуальні дії здійснюються, а рішення приймаються за відсутності підозрюваного.

Вирішуючи питання про здійснення спеціального досудового розслідування, слідчий суддя повинен упевнитися в наявності фактичних підстав для прийняття такого рішення. Серед таких підстав слід назвати: а) наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 297-1 КПК України; б) переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; в) оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук. За відсутності таких підстав слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, про що постановляє ухвалу.

У кримінальному провадженні in absentia істотну специфіку має фактичний склад, який тягне за собою його виникнення. До його елементів відносяться: 1) повідомлення про підозру; 2) у досудовому розслідуванні — ухвала слідчого судді про здійснення спеціаль ного досудового розслідування, а у судовому розгляді — ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження [4, С.193]

Безумовно, є особливості у забезпеченні прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування. Справа у тому, що кримінально-процесуальне законодавство регулює як реалізацію підозрюваним своїх процесуальних прав, так і їх охорону. Реалізація прав – це правомірна діяльність самого підозрюваного з використання ним своїх прав у кримінальному провадженні. Цій діяльності передує знання підозрюваним

змісту та меж своїх прав і самого порядку їх використання. Гарантіями реалізації прав підозрюваного стають, відповідно, кореспондовані ним обов'язки інших осіб, які здійснюють кримінальне провадження або беруть у ньому участь чи залучаються до нього [5, С. 4]

З урахуванням вищевикладеного спеціальне досудове розслідування слід розглядати як диференціацію процесуальної форми, яка передбачає особливий порядок розслідування злочинів, виключний перелік яких визначений у кримінальному процесуальному законі, стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/ або міжнародний розшук. Крім того, дослідження теоретичних аспектів та практики застосування інституту спеціального досудового розслідування приводить до висновку, що його запровадження зумовлено необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від прибуття до органів досудового розслідування, та спрямовано на досягнення принципу невідворотності кримінального покарання.

Список використаних джерел:

1. А. Мельниченко. Наукова полеміка щодо спеціального досудового розслідування та його місця в системі кримінального процесу. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1. С. 275-289

2. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. … док-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 624 с

3. Коперсак Д. В. Спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень та практика Європейського суду з прав людини. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 160–165.

4. Гринюк В. О. Особливості реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні in absentia / В. О. Гринюк // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 192–195. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3_2016/56.pdf.

5. Баулін О., Мазур О. Гарантії прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 1 (17). С. 1–11.

Главюк І. В.
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права, Заслужений юрист України
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ (PRELIMINARY MEASURES) ТА ПРИНЦИП AUT DEDERE, AUT JUDICARE ЗА ЛЮБЛЯНО-ГААЗЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ

Любляно-Гаазька конвенція (Конвенція про міжнародне співробітництво при розслідуванні та переслідуванні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів (Ljubljana-The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes, and other International Crimes)) (далі - Конвенція) [1] закріпляє принцип aut dedere, aut judicare, і специфіка цього принципу вже аналізувалася [2-6]. Слід додатково звернути увагу на те, що ст. 14 не ставить застосування зобов'язання щодо переслідування, яке міститься в ній, залежним від запиту про екстрадицію чи передачу. З іншого боку, зобов'язання щодо переслідування виникає незалежно від наявності попереднього запиту про видачу підозрюваного. Важливо те, що підозрюваного негайно притягують до відповідальності, як тільки його ідентифікують на території держави-учасниці [4].

Зважаючи на характер принципу aut dedere, aut judicare і те, що таке формулювання не свідчить про те, що цим альтернативним можливостям надається однакове значення [4], важливо звернути увагу на ті процесуальні засоби, які передбачені Конвенцією для забезпечення реалізації цього принципу. Відмітимо, що у дослідженнях звертається увага, що одним з процесуальних зобов'язань, від яких залежить виконання зобов'язання щодо переслідування згідно зі статтею 14(1), є зобов'язання вжити попередніх заходів [4]. Статтею 13 Конвенції передбачено, що:

- переконавшись після вивчення наявної в неї інформації, що обставини того вимагають, будь-яка Держава-учасниця, на території якої перебуває особа, яка може бути причетною до вчинення злочину (person alleged to have committed a crime), щодо якого вона застосовує цю

Конвенцію, бере цю особу під варту або вживає інших правових заходів для забезпечення її присутності відповідно до свого внутрішнього законодавства;

- тримання під вартою та інші правові заходи можуть продовжуватися лише протягом такого часу, який є необхідним для того, щоб можна було розпочати кримінальне провадження, процедуру видачі або передачі;
- така Держава-учасниця негайно проводить попереднє розслідування фактів;
- будь-якій особі, взятій під варту, надається допомога в негайному зв'язку з найближчим відповідним представником держави, громадянином якої є ця особа, або, якщо ця особа не має громадянства, з представником держави, в якій ця особа зазвичай проживає;
- Держава-учасниця негайно повідомляє Держави-учасниці, зазначені в пунктах 1 і 2 статті 8, про те, що ця особа перебуває під вартою, і про обставини, які виправдовують затримання цієї особи;
- Держава-учасниця, яка проводить попереднє розслідування, передбачене в пункті 2 ст. 13, у відповідних випадках негайно повідомляє про свої висновки зазначеним Державам-учасницям і вказує, чи має вона намір здійснювати свою юрисдикцію.

Як видно, мова йде не тільки про попередні заходи суто для забезпечення переслідування у процесуальному розумінні, а й про повідомлення держав, які теж мають підстави для здійснення юрисдикції у такому випадку (як зазначено у згаданій ст. 8 Конвенції, йдеться про ситуації, коли злочини вчинені на будь-якій території, що перебуває під юрисдикцією Держави-учасниці, або на борту морського чи повітряного судна, зареєстрованого в цій державі; коли передбачуваний злочинець є громадянином цієї держави; коли передбачуваний злочинець є особою без громадянства, яка зазвичай проживає на території цієї держави; коли потерпілий (victim) є громадянином цієї держави). Такі повідомлення пов’язані, як видається, з тим, що як немає можливості звернення до екстрадиції, стаття 8 накладає зобов’язання встановити умовну універсальну юрисдикцію на основі присутності підозрюваного на території держави [6].

Зважаючи на специфіку формулювань норм міжнародних договорів, які мають більш загальний характер, аніж є звичним для національного права, Конвенція не деталізує формулювання «обставини того вимагають» для застосування заходів забезпечення присутності особи, яка може бути причетною до вчинення злочину (person alleged to have committed a crime), утім, положення МППЛ, зокрема, ст. 5 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод передбачає випадки, коли особу може бути позбавлено свободи, і ці положення Державами-учасницями обох конвенцій мають бути дотримані, і можна припустити, що таке позбавлення свободи підпадатиме під п. 1(c) ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Цей пункт передбачає наявність обґрунтованої підозри, що можна, як видається, співвіднести з формулюванням «обставини того вимагають».

Зважаючи на формулювання «відповідно до свого внутрішнього законодавства», перелік цих заходів має бути визначений у національному кримінальному процесуальному законодавстві. Тобто для України такими заходами можуть бути запобіжні заходи, утім, цей висновок зіштовхується з певною проблемою, адже у Конвенції є формулювання «щоб можна було розпочати кримінальне провадження, процедуру видачі або передачі», утім, у момент затримання особи в Україні вже виникають кримінально-процесуальні правовідносини, а для застосування інших запобіжних заходів необхідно внести відомості до ЄРДР або винести постанову у порядку ст. 615 КПК України про початок кримінального провадження. Нами вже зверталась увага на те, що у разі ратифікації Конвенції потребуватимуть доповнень положення КПК України щодо екстрадиції у аспекти засади «видай або суди» [7, с. 576], утім, слід уточнити цей висновок у тому сенсі, що доповнень потребуватимуть його положення для забезпечення здійснення і національної юрисдикції щодо міжнародних злочинів. При цьому здійснення досудового розслідування є обов'язком Держави-учасниці через формулювання «Така Держава-учасниця негайно проводить попереднє розслідування фактів», що в Україні можливо у межах стадії досудового розслідування.

Конвенція не передбачає строку чіткого строку застосування цих заходів, лише вказує, що вони «можуть продовжуватися лише протягом такого часу, який лише протягом такого часу, який є необхідним для того, щоб можна було розпочати кримінальне провадження, процедуру видачі або передачі». З урахуванням того, що є відсилка до національного законодавства, то знову ж мова може йти про строки запобіжних заходів, тимчасового та екстрадиційного арештів. Утім, знову ж повертаємось до попередньо виокремленої проблеми стосовно формулювання «щоб можна було розпочати кримінальне провадження, процедуру видачі або передачі», що за українським законодавством вони реалізуються у вже розпочатих процедурах. Це, звісно, у майбутньому не може стати перешкодою для застосування Україною Конвенції у разі її ратифікації, утім, потребуватиме уточнень національного законодавства щодо застосування запобіжних заходів, тимчасового та екстрадиційного арештів щодо міжнародних злочинів, з урахуванням

зобов'язання, що «Держава-учасниця негайно проводить попереднє розслідування фактів».

Отже, у разі ратифікації Конвенції для належного застосування попередніх заходів виникне потреба уточнення та доповнення положень КПК України щодо порядку, підстав та строків застосування запобіжних заходів, тимчасового та екстрадиційного арештів та співвідношенням з формулюванням Конвенції «щоб можна було розпочати кримінальне провадження, процедуру видачі або передачі» та формулюванням «обставини того вимагають».

Список використаних джерел:

1. Ljubljana-The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes, and other International Crimes. URL: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/The-Ljubljana-The-Hague-MLA-Convention-English-v5.pdf
2. Bruno de Oliveira Biazatti, Ezéchiel Amani.The Ljubljana – The Hague Conventionon Mutual Legal Assistance: Was the GapClosed? URL: https://www.ejiltalk.org/the-ljubljana-the-hague-convention-on-mutual-legal-assistance-was-the-gap-closed/
3. The Ljubljana – The Hague Convention: A stepforward in Combating Impunity for Atrocity Crimes. URL: https://internationallaw.blog/2023/09/18/the-ljubljana-the-hague-convention-a-step-forward-in-combating-impunity-for-atrocity-crimes/
4. Ezéchiel Amani Cirimwami. Symposium on Ljubljana – The Hague Convention on Mutual Legal Assistance: Critical Reflections – The aut dedere aut judicare Obligation. URL: https://opiniojuris.org/2023/07/31/symposium-on-ljubljana-the-hague-convention-on-mutual-legal-assistance-critical-reflections-the-aut-dedere-aut-judicare-obligation/
5. Pamela Capizzi, Hugo Relva. Symposium on Ljubljana – The Hague Convention on Mutual Legal Assistance: Critical Reflections – A Historic Step Forward in the Fight Against Impunity for International Crimes. URL: https://opiniojuris.org/2023/07/27/symposium-on-ljubljana-the-hague-convention-on-mutual-legal-assistance-critical-reflections-a-historic-step-forward-in-the-fight-against-impunity-for-international-crimes/
6. Frederika Schweighoferova. Symposium on Ljubljana – The Hague Convention on Mutual Legal Assistance: Critical Reflections – Fulfilling the Potential of this Landmark Treaty. URL: https://opiniojuris.org/2023/08/03/symposium-on-ljubljana-the-hague-convention-on-mutual-legal-assistance-critical-reflections-fulfilling-the-potential-of-this-landmark-treaty/
7. Гловюк І.В. Конвенція про міжнародне співробітництво при розслідуванні та переслідуванні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів: фокус положень та викликів. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. №5. С. 571-576. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/104.pdf

Гутник А.В.
старший оперуповноважений СКП
доктор філософії у галузі права
(Калуський РВП ГУНП в Івано-Франківській області)

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство це замкнене коло. Згідно з її концепцією теорії про циклічність домашнього насильства, домашнє насильство — це цикл дій з чотирьох стадій, що повторюються зі збільшенням частоти: (1) наростання напруги в сім'ї; (2) насильницький інцидент; (3) примирення; (4) спокійний період («медовий місяць») [1, с. 111].

На етапах примирення та «медового місяця» особа, яка постраждала від домашнього насильства може звертатись до органів Національної поліції для того щоб забрати свою заяву. Вона вважає, що більше такого не повториться, вірить кривднику і дає йому шанс на виправлення. Також бувають випадки, що постраждала особа забирає заяву через погрози кривдника завдати фізичні ушкодження чи вбити, знищити майно тощо. У цьому випадку, кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством не буде закрите, а досудове розслідування буде продовжуватися. У справі «Опуз проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив, що чим серйозніший злочин або вищий ризик подальших правопорушень, тим імовірніше, що судове переслідування має продовжуватись в інтересах суспільства, навіть якщо жертви відкликають свої скарги [2; 3, с. 376].

На практиці є випадки, коли дружина дзвонила на гарячу лінію «102» зі слізьми, що чоловік прийшов п'яний, ламає речі та б'є її, а на наступний день вона забирає заяву, каже що нічого не сталось, що відбулось непорозуміння. Постраждала особа може відмовлятися брати участь у слідчих (розшукових) діях, проходити судово-медичну експертизу, не з'являтися на виклик тощо. Така протидія кримінальному провадженню має негативні наслідки, адже впливає на об'єктивність досудового розслідування, може змінитися кваліфікація кримінального правопорушення через неможливість доведення факту домашнього насильства, або ж кримінальне провадження може бути закрите (окрім підстави, передбаченої п.7 ч. 1 ст. 284 КК).

Постраждала особа має повне право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом. У такому випадку, подолання протидії можливе тільки шляхом

застосування методу переконання (роз'яснення, що кривдник, залишившись на свободі, може вчинити нові протиправні діяння, внаслідок яких постраждалій особі та її близьким може бути завдана ще більша шкода). Подолання такої конфліктної ситуації можливе за умови довірливих стосунків між слідчим та постраждалою особою, передумовою якої є ділова обстановка проведення допиту (зокрема, й тоді, коли ця слідча дія відбувається за місцем проживання постраждалої особи), доброзичливість, уважність, співчутливість слідчого, тактовне та ввічливе звернення до постраждалої особи, у спілкуванні мають ураховуватися її психологічні особливості [3, с. 293]. За можливості допит потерпілого слід провести із аудіо чи відео фіксацією.

На місці події слід провести ретельний огляд, вилучити речові докази та документи, які мають значення для підтвердженні події домашнього насильства. Якщо в квартирі, або на території домоволодіння чи поруч є відеокамери – варто отримати відеозапис, на якому буде видно подію, або зафіксовано дії до чи після події. Також необхідно встановити можливих свідків кримінального правопорушення. Це можуть бути не тільки сусіди, але і родичі, знайомі, співробітники, які можуть підтвердити наявність конфліктів у сім'ї, їх системність. Іншими доказами можуть бути фото та відеозаписи, які здійснені потерпілою чи свідками на мобільний телефон, запис з нагрудних камер поліцейських тощо.

У справі №682/247/21 суд досліджував запис розмови дзвінка по лінії «102», на якому потерпіла плакала та вказувала, що «чоловік тягне до неї руки, бив по голові». Дослідження цього доказу було спричинене тим, що на засіданні потерпіла казала, що телефонувала до поліції на «102», але не пам'ятає що саме говорила. Характеризувала себе як неврівноважену, емоційно нестабільну та пояснювала це тим, що на той момент перебувала у стані вагітності. Вона зазначала, що чоловік був тверезий і не бив її. А заяву написала через пораду поліцейських, один із яких диктував її зміст. Важливо, що не зважаючи на протидію потерпілої, заперечення підозрюваного, який користувався послугами захисника, суд проаналізував усі зібрані докази та визнав підозрюваного винним у вчиненні домашнього насильства. Суд призначив йому покарання у виді 3 місяців арешту та обрав запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до набрання вироком законної сили, взявши його під варту із зали суду [4]. Апеляційну скаргу на вказане рішення подали і кривдник і постраждала, однак апеляційний суд залишив вирок без змін [5].

Отже, проблема доказування факту домашнього насильства часто полягає внаслідок відкликання своїх заяв та відмови співпрацювати зі

слідством. Така протидія кримінальному провадженню може бути обумовлена різними факторами, які впливають на свідомість та поведінку потерпілих. Для подолання такої протидії необхідно роз'яснювати наслідки відкликання заяви, надавати психологічну допомогу потерпілим та максимально швидко збирати усі докази у справі, поки потерпілий не почав протидіяти. Також важливо, щоб суди не ігнорували факти домашнього насильства, а розглядали їх з урахуванням інтересів суспільства та прав людини. Тільки таким чином можна досягти справедливого розслідування та покарання осіб, які вчиняють домашнє насильство.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : практичний посібник для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М, Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. К., 2023. 136 с.
2. Справа «Опуз проти Туреччини» (Заява № 33401/02): Рішення Європ. Суду з прав людини від 09.06.2023р. URL: http://surl.li/gwlwc (дата звернення 20.11.2023).
3. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
4. Ухвала Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 31.01.2022 у справі №682/247/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102960382 (дата звернення 20.11.2023).
5. Вирок Хмельницького апеляційного суду від 19.04.2022 у справі № 682/247/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104060124 (дата звернення 20.11.2023).

Дуфенюк О. М.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
кандидат юридичних наук, доцент,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНИЙ, ІННОВАЦІЙНИЙ, ПРАКТИЧНИЙ, ОСВІТНІЙ, ДОКТРИНАЛЬНИЙ НАПРЯМИ

З моменту початку масштабної, агресивної фази війни проти Українського народу у лютому 2022 року, перед органами правопорядку та юстиції постала нова реальність, в умовах якої довелося діяти без права на помилку в складних умовах геополітичних, правових, безпекових, тактичних,

логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів, зміст яких було розкрито у попередніх публікаціях [1; 2; 3]. З перших місяців постала гостра потреба швидко та ефективно документувати воєнні злочини. В екстремальних умовах слідчі, прокурори, інспектори-криміналістики, судові експерти та інші спеціалісти набували практичного досвіду, випробовуючи оновлену тактику дій на численних місцях події. Змінювалися традиційні підходи до логістики взаємодії різних служб і відомств та забезпечення ресурсами. За підсумками такого складного періоду, тривалістю понад 20 місяців, можна стверджувати про певні суттєві зміни як доконаний факт, тож метою запропонованого дослідження є визначення окремих напрямів розвитку криміналістичної науки і практики у цих надскладних умовах.

1. Міжнародний напрям – ріст міжнародної активності та взаємодії з іноземними правоохоронними та спеціальними службами, міжнародними організаціями. Йдеться про діалог та співпрацю з міжнародними партнерами, які діляться досвідом та криміналістичними засобами і технологіями, забезпечують тренінгове навчання персоналу. Прикладом може слугувати передача французькими фахівцями українським правоохоронцям мобільної ДНК-лабораторії, яку вони вперше було випробувано в Ізюмі у Харківській області після деокупації міста у вересні 2022 р., де на околиці було виявлено масове поховання 447 людських тіл. За словами фахівців, наявність такої лабораторії значно прискорила процес та підвищила ефективність ідентифікації, адже ця технологія дозволяла встановлювати тотожність за кістками, що є актуальним у випадках значного руйнування м’яких тканин тіл, їх спалювання тощо [4].

Йдеться також про взаємодію в рамках Спільної слідчої групи Joint investigation team (JIT) з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні, комунікацію із Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду, іноземними урядовими та неурядовими організаціями. Таку міжнаціональну слідчу групу утворили Польща, Литва та Україна, а згодом до неї приєдналися Естонія, Латвія і Словаччина, Євроюст. Вперше у своїй історії до складу цієї групи увійшов згаданий вище Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, а в жовтні 2023 р. в Гаазі була підписана додаткова угода, за якою до складу увійшов Європол з усіма його можливостями у розслідуванні воєнних злочинів [5; 6]. Додатково розвиваються інші напрямки взаємодії, до прикладу, в рамках роботи Консультативної групи Atrocity Crimes Advisory Group (ACA), яка надає експертну підтримку на місцях через досвідчених слідчих, прокурорів та експертів з міжнародного права; обговорюються перспективи взаємодії з американськими експертами [7].

Слушною у цьому контексті є пропозиція Є. Крапивіна про оптимізацію такої співпраці шляхом надання повноважень іноземним криміналістам самостійно проводити експертизи, які матимуть статус джерела доказів в українському кримінальному процесі [4].

2. Інноваційний напрям – впровадження новітніх технологій, зокрема аналітичних досліджень даних з відкритих джерел інформації; застосування дронів, 3-D технологій для обстеження та фіксації місць події; розширення практики застосування мобільних спеціалізованих криміналістичних лабораторій, мобільних засобів ідентифікації осіб за генетичними ознаками, обмін даними з аналітиками країн-партнерів. До прикладу, суттєві переваги використання 3-D технологій докладно висвітлювалися у раніше опублікованих працях [8; 9]. З. Козлиєва, заступниця начальника Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора, підтвердила, що 3D-сканери, надані міжнародними партнерами, були використані для документування місця злочину [4]. За даними Національної поліції, нещодавно відбулось тижневе навчання в рамках проєкту «Польська допомога», за результатами якого 14 криміналістів із Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Миколаївської, Херсонської областей та Головного слідчого управління здобули відповідні знання та навички. У грудні українські фахівці отримають лазерний 3D-сканер Z+F Imager 5016. Це дозволить створювати 3D-моделі та фіксувати всі наслідки ракетних ударів по житлових будинках та критичній інфраструктурі, артилерійських обстрілів, бомбардувань та інших воєнних злочинів росіян [10].

У відповідь на виникаючі запити необхідне корегування політики щодо посиленого розвитку тих напрямів судової експертизи, щодо яких найбільша існує потреба. За словами Генерального прокурора, у багатьох випадках ми є першими в історії, хто торує шлях і напрацьовує прецеденти, до прикладу, документування кібератак або злочинів проти навколишнього середовища як воєнних злочинів [6].

3. Практичний напрям – формування особливої тактики та методики дій щодо воєнних злочинів, дій в умовах особливого правового режиму воєнного стану. Йдеться про формування нової практики досудового розслідування з урахуванням змін, внесених до розділу IX-1 КПК України; проведення процесуальних дій за участю особливо вразливих категорій свідків та потерпілих, а також роботи з військовополоненими; формування алгоритмів дій на місцях ракетних/мінометних обстрілів, вибухів, руйнувань цивільної інфраструктури; тактичного та ресурсного забезпечення роботи на

деокупованих територіях, ділянках з об'єктами з підвищеною небезпекою, місцях масових поховань, виявлення катівень тощо.

4. Освітній напрям – трансформація підходів до освітнього процесу майбутніх слідчих, детективів, інспекторів-криміналістів та інших фахівців, зміст якої полягає у впровадженні додаткових освітніх компонентів, які дають змогу набути необхідні компетентності роботи в екстремальних умовах, зумовлених агресивною війною. Актуальними компонентами базової компетентності персоналу стали здатність ефективно діяти в «польових» умовах, розуміти мету і завдання професійної діяльності не тільки у правовому, але й геополітичному та загальному історичному контексті, висока мотивація якісного документування воєнних злочинів. У зв'язку з цим, виникає потреба у поглибленому вивченні норм міжнародного гуманітарного права, проходженні спеціалізованого навчання щодо засобів та методів збирання, дослідження, оцінки та використання криміналістичної інформації.

5. Доктринальний напрям – орієнтація наукової доктрини на проблематику міжнародного гуманітарного права, кримінальних процесуальних та криміналістичних аспектів кримінального провадження в умовах воєнного стану. Можна стверджувати про загальну тенденцію «воєнізації» української правової науки, адже зростає кількість фахових публікацій, монографічних досліджень, наукових коментарів та висновків, а також проводяться численні науково-практичні заходи, лекції, вебінари, центральною тематикою яких є війна, діяльність органів кримінальної юстиції в умовах воєнного стану, правові механізми та проблемні питання притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти основ національної безпеки, порушень законів та звичаїв війни тощо. Безперечно, від якісного криміналістичного забезпечення досудового розслідування цих діянь великою мірою залежать успіх і перемога України на цьому фронті, досягнення очікуваної справедливості і настання далекосяжних наслідків у формі відновлення зруйнованої сьогодні архітектури міжнародного права та безпеки на європейському континенті.

Список використаних джерел:

1. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. Baltic Journal of Legal and Social Sciences. 2022. № 1. P. 46–56.DOI: https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6

2. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. Юридичний електронний журнал. 2022. № 4. С. 369_374. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88

3. Дуфенюк О. Війна як виклик для системи кримінального правосуддя. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 19-20 травня). Полтава: ПІЕП. 2022. С. 61–65.

4. Матола В. Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів. Юридична газета. 29.03.2023. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochiniv.html
5. Костін: У Спільній слідчій групі з розслідування тяжких міжнародних злочинів – уже сім країн. Укрінформ. 15.10.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3593612-kostin-u-spilnij-slidcij-grupi-z-rozsliduvanna-tazkih-miznarodnih-zlociniv-uze-sim-krain.html
6. Жодні політсили не впливають на роботу Спільної слідчої групи щодо злочинів РФ – Костін. Укрінформ. 17.10.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3774823-robota-spilnoi-slidcoi-grupi-sodo-zlociniv-rf-ne-zalezit-vid-politicnih-vpliviv-kostin.html
7. Генпрокурор обговорив з Маасікасом співпрацю у розслідуванні воєнних злочинів рф. Укрінформ. 23.08.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3556139-genprokuror-obgovoriv-z-maasikasom-spivpracu-u-rozsliduvanni-voennih-zlociniv-rf.html
8. Blahuta R. I., Blikhar V. S., Dufeniuk O. M. Transfer of 3D Scanning Technologies Into the Field of Criminal Proceedings. Sci. innov. 2020. № 16 (3). P. 84–91. URL: https://doi.org/10.15407/scine16.03.084
9. Дуфенюк О. М., Марко О. І. Інноваційні технології 3D сканування у криміналістичній діяльності. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 313–315. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/93.pdf.
10. Поліція застосовуватиме 3D-сканери для фіксації наслідків воєнних злочинів росіян. Укрінформ. 25.11.2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3791667-policia-zastosovuvatime-3dskaneri-dla-fiksacii-naslidkiv-voennih-zlociniv-rosian.html

Здорик Д. В.
ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
(Харківський національний університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІЦЕРОМ ГРОМАДИ МЕТОДІВ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ

Реформування інституту «Дільничного офіцера поліції» (ДОП) Національної поліції України, а саме старт проекту впровадження інституту «Поліцейського офіцера громади» (ПОГ), має на меті покращити стан довіри населення до правоохоронних органів та забезпечення кожної об'єднаної територіальної громади офіцером поліції, який буде там проживати та невідкладно реагувати на порушення чинного законодавства в межах його території обслуговування. Таким чином громади візьмуть на себе частину фінансової підтримки роботи ПОГ, а він в свою чергу повинен звітувати про пророблену ним роботу не тільки перед керівництвом Територіального органу поліції, але й перед самою громадою.

Даний етап реформування МВС України стартував у 2018 році та був запроваджений внесенням змін у наказ Міністерства внутрішніх справ № 650 від 28 липня 2017 року «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», який набув сучасної назви «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад» [1 с 1-5].

Національна поліція, відмовилась від моделі відокремлення «Поліцейських офіцерів громад» від «Дільничних офіцерів поліції», нормативно правовим актом і таким чином вирішила іти шляхом компромісу та витіснення негативних практик ДОП, із покращенням умов роботи ПОГ та наділення їх розширеними повноваженнями.

Щоб даний проект знайшов свою підтримку серед об'єднаних територіальних громад МВС України, було впроваджено конкурс на посади ПОГ. Стати поліцейськими офіцерами громади можуть тільки чинні поліцейські. Визначення ПОГ – це офіцер Національної поліції України, який живе та працює у певній територіальній громаді. Його головні завдання – забезпечувати порядок і запобігати правопорушенням і злочинам у межах своєї територіальної громади [2 с 1-3].

Таким чином серед усіх поліцейських, хто заповнить анкету, яка зокрема зобов'язує мати стаж роботи у Національній поліції не менше 1,5 року та мати водійське посвідчення, що найменше категорії «в», проводять три етапи відбору. На першому, – тестуванні – оцінюватимуть загальні навички кандидатів (рівень логічного та аналітичного мислення), знання законодавства, а також психологічний тест. На другому – спеціальна комісія з представників Національної поліції України та представників громад проводить з кандидатами особисті інтерв'ю. Для того, щоб отримати цю посаду потрібно успішно пройти опитування на поліграфі, – це третій етап відбору. Коли кандидат на посаду пройшов успішно ці три етапи його направляють на навчання. Після успішного навчання та отримання документів про проходження курсу Поліцейського офіцера громади. Працівник приходячи на своє місце роботи в одну із територіальних громад, розпочинає виконувати свої функціональні обов'язки, одночасно функції служб Національної поліції: дільничного, патрульного, дозвільної системи, ювенальної превенції та має повноваження на розслідування кримінальних проступків, що входить до обов'язків роботи – дізнавача [2]. Крім того, фактично він виконуватиме і окремі функції, покладені законодавцем на оперативні підрозділи [3].

Повноваження та організаційно-технічне забезпечення поліцейського офіцера громади, дозволяють майже в повній мірі виконувати всі

покладені на нього обов'язки у забезпечені правопорядку на його території обслуговування, оскільки він постійно співпрацює із громадою та її посадовими особами, надає консультації положень законодавства України та може отримувати безліч інформації в тому числі конфіденційної, від простих громадян та посадовців громади.

Дільничні офіцери поліції, знаходячись на своїй дільниці завжди використовували методи роботи, які не знаходили свого місця у нормативно-правових актах, зокрема негласні. Йдеться, серед іншого, про конфіденційне співробітництво, приховане спостереження, розвідувальне опитування, оперативний огляд, облаштування пасток тощо. Проведене опитування дільничних офіцерів поліції ГУНП у Вінницькій області засвідчило, що понад 90 % з них і зараз послуговуються цими методами, оскільки це приносить значну користь у роботі. Те саме було підтверджено і у процесі інтерв'ювання діючих поліцейських офіцерів громад, які в теперішній час проводять навчання на базі ХНУВС у якості інструкторів.

Отже постають питання щодо доцільності та допустимості використання методів негласної роботи у діяльності ПОГ, а у разі їх позитивного вирішення – також питання обсягу, правового регулювання, організації і тактики такої роботи.

Негласну роботу у нормативно-правових актах та наукових дослідженнях традиційного відносять лише до компетенції підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також слідчих та детективів [4;5].

Проте методам діяльності ПОГ сьогодні бракує уваги. У першу чергу це стосується методів негласної роботи, які широко використовуються дефакто, але не існують де-юре.

Усе викладене зумовлює необхідність наукового дослідження великого спектру питань щодо використання ПОГ методів негласної роботи. Зокрема вважаємо за необхідне: розкрити зміст та висвітлити генезис використання методів негласної роботи у діяльності ПОГ; охарактеризувати сучасний стан наукових досліджень методів негласної роботи; внести пропозиції щодо запровадження в Україні зарубіжного досвіду використання методів негласної роботи у діяльності поліцейських, які виконують свої функції у конкретних територіальних громадах; визначити напрями та розробити основи правового забезпечення використання методів негласної роботи у діяльності ПОГ; сформулювати організаційні засади використання методів негласної роботи у діяльності ПОГ; окреслити шляхи удосконалення взаємодії ПОГ з оперативними підрозділами та органами досудового

розслідування при проведенні негласної роботи; запропонувати засоби забезпечення законності та прав людини під час використання ПОГ негласних методів роботи; розробити тактичні основи використання поліцейським ПОГ (негласного) співробітництва; сформулювати рекомендації щодо тактики проведення поліцейським офіцером громади розвідувального опитування та оперативного огляду; внести пропозиції щодо тактики застосування поліцейським офіцером громади окремих елементів негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1.Наказ Міністерств внутрішніх справ № 650 від 28.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад» https://zakononline.com.ua/documents/show/378070___693051#; ст. 1- 5;

2.Офіційний веб-портал Національної поліції «https://www.npu.gov.ua/diyalnist/reforma-policiyi/policejskij-oficer-gromadi»

3. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 4. С. 37–51.

4. Князєв С., Чернявський С., Грібов М. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 20 (2). С. 8–20

5. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022, 624 с.

Іваницький С.О.
завідувач сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВНОСТІ ЗАМКІВ (ЦИЛІНДРОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАМКІВ) В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ В НИХ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ

На даний час особливо розповсюдженими злочинами є квартирні крадіжки, при вчиненні яких злочинцями нерідко проводиться відмикання замків (їх циліндрових механізмів) шляхом застосування сторонніх предметів. Під час проведення оглядів місця події спеціалістами - криміналістами

нерідко вилучаються замки з циліндровими механізмами або самі циліндрові механізми замків та ключі до них (рисунки 1-3).

Рисунок 1 – Вигляд об’єктів, що надаються на дослідження

Рисунок 2 – Вигляд об’єктів, що надаються на дослідження

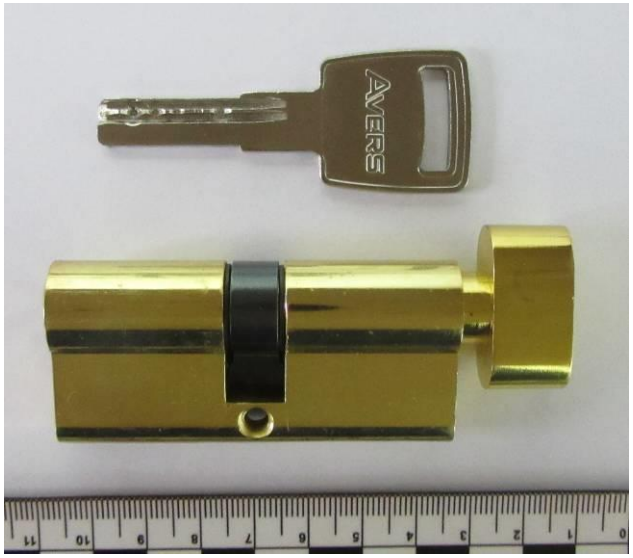

Рисунок 3 – Вигляд об’єктів, що надаються на дослідження

При призначенні судових експертиз за цими об’єктами перед судовими експертами ініціатори досліджень виносять ряд запитань, одними з яких є:

- ,,Чи в справному стані знаходиться замок?” або ,,Чи в справному стані знаходиться циліндровий механізм замка?”;

- ,,Чи відмикався замок відмичкою, підібраним або підробленим ключем?” або ,,Чи відмикався циліндровий механізм замка відмичкою, підібраним або підробленим ключем?”.

При вирішенні подібних запитань перед судовими експертами виникає ряд складнощів.

Так, згідно п.1.11.5. Оцінка результатів проведеного дослідження і формулювання висновку експерта Методики трасологічного дослідження замків (далі – Методика) [1], а саме: ,,Встановлення справності замка та причин несправності, якщо вони є, можливо у разі наявності ключа до замка, що досліджується. Замок може бути визнаний справним у разі одночасної наявності наступних умов:

- вільно відмикається і замикається, тобто відповідні його деталі рухливі і механізм забезпечує їх переміщення, яке пов’язане з відмиканням і замиканням;

- не має дефектів, які б негативно впливали на надійність його роботи, що передбачена конструкцією механізму ”.

При цьому, згідно п.1.11.3. Експертний експеримент Методики [1]: ,,У циліндрових замках дія ключа або відмички перевіряється безпосереднім оглядом у розібраному вигляді, а також за допомогою просвічування рентгенівськими променями в зібраному вигляді”.

Таким чином, перевірка справності замків (циліндрових механізмів замків) при їх дослідженні, згідно зазначених положень Методики [1], повинна проводитись у розібраному виді, адже мала вірогідність того, що в спеціалізованих трасологічних лабораторіях науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів наявні пристрої для просвічування рентгенівськими променями замків (циліндрових механізмів замків) у зібраному вигляді.

В той же час, при проведенні подібних досліджень, зокрема при розбиранні замків (циліндрових механізмів замків), у шпарині циліндру судовий експерт може виявити ряд сторонніх предметів, а саме: з металу, деревини, паперу, полімерного матеріалу, фольги тощо (рисунки 4-8).

Рисунки 4,5,6,7,8 – Сторонні предмети, що можуть бути виявлені в шпарині циліндру

Виявлені предмети можуть знаходитись на будь-якій ділянці ключової шпарини: по всій її глибині (на початку (біля лицевої частини), в середній частині або ближче до повідка ригелю) (рисунки 9-13).

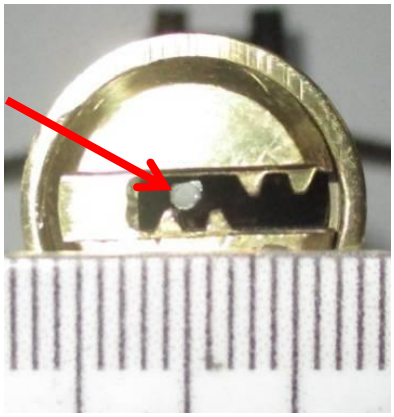
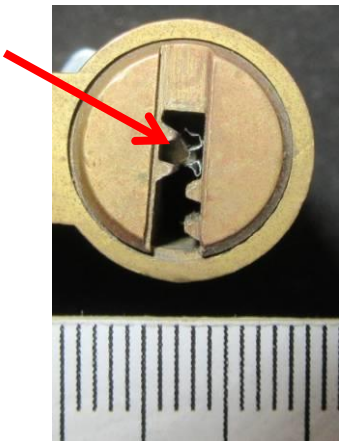
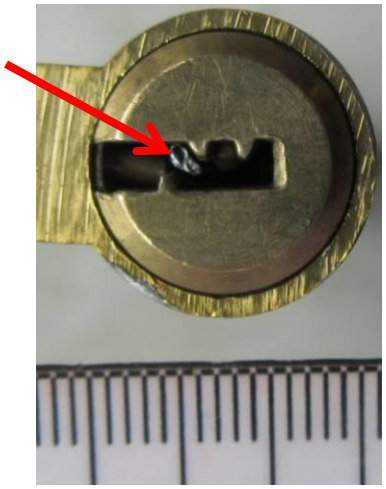

Рисунки 9,10,11 – Лицеві частини циліндрових механізмів замків, в шпаринах яких проглядаються сторонні предмети

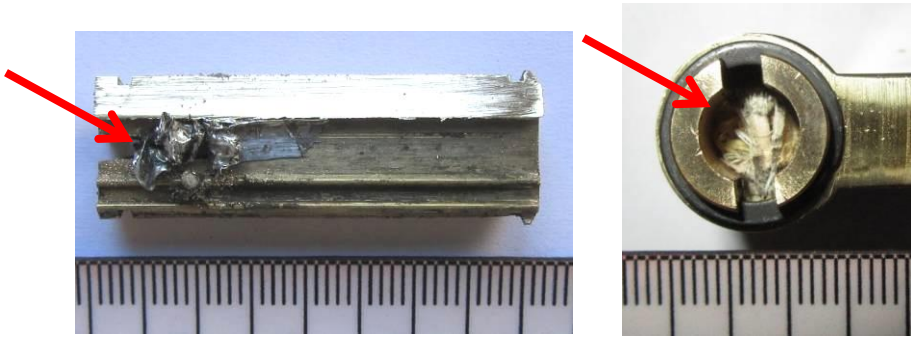

Рисунки 12,13 – Інші варіанти розташування сторонніх предметів в шпаринах циліндрових механізмів замків

Відповідно, не завжди їх можна виявити в ході огляду замка (циліндрового механізму замка) у зібраному стані.

Однак, якщо сторонні предмети у замковій шпарині все ж таки візуально проглядаються, то в даному випадку, на наш погляд, слід вважати замок (циліндровий механізм замка) несправним. Якщо, сторонні предмети візуально виявити не вдається, то в такій ситуації перед судовими експертами виникають певні складнощі у формулюванні висновків. Вони обумовлені тим, що перевірити справність замка (циліндрового механізму замка), а саме: дію ключа щодо відмикання і замикання, судові експерти, згідно Методики [1], не можуть, тому що при досиланні стрижня штатного ключа у замкову шпарину циліндру можна порушити слідову інформацію, яку могли залишити сторонні предмети під час відмикання (а, іноді, також і замикання) даного виду замка (циліндрового механізму замка). Але, без проведення експерименту, судовий експерт не може напевне встановити, чи перешкоджають дії штатного ключа виявлені в шпарині циліндру сторонні предмети, а саме: повному його введенню в шпарину циліндру, так само, як не може встановити, чи не спричинили ці сторонні предмети дефекти, які б впливали на надійність роботи замка (циліндрового механізму замка) (наприклад, блокування дії штифтів).

Отже, якщо замок (циліндровий механізм) перебуває в розібраному вигляді судовий експерт позбавлений можливості провести повноцінний експеримент з метою констатувати факт його справності, в той же час у зібраному вигляді судовому експерту заборонено проводити такий експеримент. На наш погляд, в будь якому випадку виявлення сторонніх предметів в шпарині циліндру замка (циліндрового механізму замка), пропонуємо вважати їх несправними.

Список використаних джерел:

1. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація

цілого за частинами» / укл. А.М. Коструб, О.В.Грищенко, Д.Є. Щирба та ін. – Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 40 с.

Когут Я.М.
завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету №3 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Семенов О. М.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №2 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Визначення психологічних закономірностей професійного спілкування є важливим напрямком діяльності поліцейського, який повинен враховувати індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан особи на момент допиту, життєвий досвід тощо[1]. Формування першого враження та встановлення психологічного контакту у професійній діяльності працівників поліції та в особистому житті важливі для налагодження успішної взаємодії з іншими людьми.

Процес сприйняття людини людиною є важливим етапом в побудові міжособистісної комунікації. Дослідження показали, що воно формується протягом перших 2-3 хвилин і потім підсвідомо впливає на людину, тому що володіє певною стійкістю. Феномен першого враження може впливати на наші судження досить тривалий час[2].

Встановлення психологічного контакту це поетапний процес. Перш за все, для того щоб спрогнозувати майбутнє спілкування необхідно мати в наявності попередні дані про особу, для планування подальших дій поліцейського (з врахуванням місця проведення спілкування, оптимізація дистанції спілкування та просторового розташування партнерів, віку, статі, освіти та ставлення до працівників поліції. Також бажано завчасно подбати про створення умов які сприятимуть довірливим стосункам. Використати на

початку спілкування прийом «накопичення первісної згоди», це дозволить зняти напругу та підсвідомо налаштує опонента по спілкуванню на співпрацю. Питання необхідно ставити таким чином, щоб особа з якою проводиться спілкування не змогла не погодитись, давала лише стверджувальну відповідь на ваших перших 3-5 запитань.[1].

Зовнішній вигляд грає ключову роль у формуванні першого враження. Він відображає вашу важливість та повагу до того, з ким ви спілкуєтеся. Охайний зовнішній вигляд, відповідний одяг та професійний стиль допомагають створити позитивне перше враження. Відкритий вираз обличчя допомагають створити атмосферу приязності і комфорту під час взаємодії з іншими. Посмішка та дружелюбний підхід сприяють встановленню позитивного психологічного контакту. Зоровий контакт грає ключову роль у встановленні контакту. Важливо дивитися в очі іншої людини, це свідчить про ваш інтерес та увагу до неї. Зоровий контакт виявляє вашу відкритість та готовність спілкуватися.

Використання прийомів активного слухання — ще один важливий аспект. Уміння поліцейського слухати співрозмовника з правильною зовнішньою і внутрішньою реакцією потребує опановування та використання у професійній діяльності технік активного слухання. Техніка «Відлуння», «Перефраз», «Резюмування», «Уточнення», «Ага – техніка» [2]. Демонструйте зацікавленість до того, що говорить ваш співрозмовник, запитуйте питання та реагуйте на його слова. Це свідчить про вашу увагу та розуміння. Поважайте точку зору та думку інших людей, навіть якщо ви не погоджуєтесь з ними. Відкритість до нових ідей та можливість приймати конструктивну критику допомагають встановити позитивний психологічний контакт. Спробуйте розуміти почуття та потреби іншої людини. Виявлення співчуття та емпатії сприяє встановленню глибокого психологічного контакту.

Позитивний тон та мова тіла, а також уникання агресивності чи ворожості в словах і жестах сприяють успішному встановленню психологічного контакту.

Позитивна енергія та позитивний настрій також сприяють формуванню позитивного першого враження. Згадка про позитивні аспекти і теми може допомогти створити сприятливий клімат для спілкування.

Важливо пам'ятати, що перше враження має велике значення, адже воно може вплинути на подальший хід спілкування та стосунків з іншими людьми. Тому вміння створювати позитивне перше враження та встановлювати психологічний контакт є важливими навичками для успішної комунікації.

Важливо відзначити, що формування першого враження і встановлення психологічного контакту - це двосторонній процес, який включає в себе сприйняття інших і власне враження, яке ви робите на них. Тож, окрім того, як ви взаємодієте з іншими, важливо також розуміти, як вас сприймають [3].

Для успішного встановлення психологічного контакту працівник поліції повинен врахувати тип темпераменту під час професійного спілкування, який дасть можливість прогнозувати динаміку поведінки особи що становить професійний інтерес. Холерики більш запальні і категоричні у своїх судженнях, імпульсивні; флегматики витривалі, врівноважені але більш стандартні в судженнях та виборі лінії поведінки. Для сангвініків властива стабільність уваги та настрою, темп спілкування з ними може бути достатньо високим.

Спілкування - це не лише слова, але й мова тіла. Ваші жести, постава, вираз обличчя і контакт з очима можуть розкрити ваші емоції та внутрішні стани. Тому важливо бути свідомими про своє тіло та мову тіла. Важливо бути терплячим та відкритим до різних точок зору і можливих різниць. Різноманітність думок та досвіду інших людей може збагатити наш власний світогляд та розширити наші знання.

Загалом, формування першого враження та встановлення психологічного контакту вимагає від поліцейського комунікативних навичок, співчуття та взаєморозуміння та навичок рольової поведінки. Це важливий аспект будь-якої взаємодії з іншими людьми, незалежно від того, чи це у роботі, у відносинах чи в публічних заходах.

Список використаних джерел:

1. Психологічні особливості комунікації в діяльності оперативного працівника поліції: методичні рекомендації / Я. М. Когут, О. М. Борисюк, Ю. Ц. Жидецький, Н. М. Калька, Н. О. Пряхіна, О. Й. Хомин. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

2. Пам’ятка працівника Національної поліції України : Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / [уклад.: Клименко І. В., Швець Д. В., Євдокімова О. О., Посохова Я. С.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 52 с

3. Тарасюк Я. Особливості професійної діяльності оперуповноважених в сучасних умовах. URL: https://blogdocentyarynatara.io.ua/s2303199/osoblivosti_profesiynoe_diyalnosti_operupovnovajenih_v_suchas nih_umovah.

4. Борисюк О. М., Лепех О. М. Особливості комунікативної компетентності працівників Національної поліції України. Соціальнопсихологічні засади неконфліктної взаємодії між поліцією і населенням в соціумі: матеріали круглого столу (22 листопада 2018 р.). URL: http://lvduvs.edu.ua

Комісарчук Ю. А.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Білий Р. І.
здобувач рівня вищої освіти «магістр»
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Одним із найважливіших завдань правоохоронних органів є забезпечення публічної безпеки та порядку, охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави. Надзвичайно важлива роль у виконанні всіх цих завдань належить слідчим, які згідно норм КПК України, уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Аналіз наукових підходів, слідчої та судової практики, вітчизняного законодавства вказує на те, що питання ефективного здійснення слідчим своїх повноважень в межах законного процесуального статусу у кримінальному провадженні постійно перебувають у полі зору науковців та практичних працівників. Особливої актуальності дослідження зазначеної тематики набуває в умовах сьогодення, коли ефективна реалізація слідчими своїх повноважень є одним із необхідних чинників забезпечення безпеки населення та здійснення супротиву ворогу. Зважаючи на вищезазначене, на основі аналізу чинного законодавства, наукових та практичних досліджень, необхідно визначити та окреслити основні аспекти та особливості реалізації процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні.

Слідчим може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, необхідний рівень знань і практичних навичок, що дозволяють йому здійснювати досудове розслідування, а також склав Присягу, володіє високими моральними якостями, що дозволяють йому неупереджено та чесно виконувати свої професійні обов'язки.

Слідчий-це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, підрозділу детективів органів Бюро економічної безпеки України, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

Процесуальний статус слідчого - це урегульовані нормами права, завдання, обов'язки та відповідальність, що формально визначають становище слідчого у взаємодії з іншими суб'єктами правового життя.

Поняття "статус" в перекладі з латинського слова "status" означає положення, стан чого-небудь чи кого-небудь [2, с.209].

У процесуальному статусі слідчого науковці виділяють такі два різновиди процесуального статусу слідчого, як, власне, процесуальний та організаційний статус.

В організаційному розумінні, статус слідчого може розглядатися, як сукупність його прав і обов'язків, а також вимог до слідчого, як державного службовця, відомо що права та обов'язки слідчого є закріплені в чинному КПК України.

Під правами слідчого розуміють його можливість діяти певним чином, або утриматися від вчинення певних дій.

Обов'язок слідчого полягає у необхідній та доцільній поведінці слідчого, у діях, які він обов'язково повинен вчинити.

Права та обов'язки слідчого є невід'ємним елементом його процесуального статусу, та багато в чому визначають його лінію поведінки і діяльності у кримінальному провадженні.

Досить важливим елементом процесуального статусу слідчого є завдання, які він і весь слідчий підрозділ зобов'язані вчасно та вдало виконувати.

Слідчі підрозділи, зокрема, виконують такі завдання, як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та інші завдання [3].

Функції слідчого є наступним важливим елементом процесуального статусу цього суб'єкта кримінального провадження і випливають із завдань, що покладаються на слідчий підрозділ загалом.

Серед функцій, які покладаються на слідчого, можна виділити вивчення практики застосування слідчими норм права і розроблення

пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, забезпечення підбору, розстановки і виховання кадрів для слідчих підрозділів, підвищення їх кваліфікації та професійної майстерності, тощо [3].

Перелік функцій слідчого, який закріплений Наказом МВС України №570 від 06.07.2017 року "Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України" не є вичерпним, на слідчих можуть покладатися інші функції, визначені законодавством.

Процесуальна самостійність слідчого є одним із елементів його процесуального статусу.

Ніхто немає права втручатися у діяльність слідчого ,це діяння є кримінально каране відповідно до норм КК України.

За втручання у діяльність слідчого передбачена кримінальна відповідальність ст.343 КК України, а саме втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експертам, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця [4].

Ця норма захищає слідчого від незаконного втручання у здійснювану ним діяльність та додатково підкреслює незалежність процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні.

Кримінально-процесуальна відповідальність є ще одним важливим елементом процесуального статусу слідчого.

Особливістю притягнення слідчого до відповідальності за порушення вимог КПК України, є те, що він здійснює керівну, організаційно-розпорядчу функцію у кримінальному провадженні, та виконує при цьому свої професійні обов'язки.

Слідчий може понести дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ним правопорушення.

За дисциплінарні порушення до слідчого можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень: усне зауваження, зауваження, догана ,сувора догана, попередження про неповну посадову відповідність, звільнення з посади, пониження в спеціальному званні на один ступінь та звільнення з органів внутрішніх справ, як найсуворіший вид дисциплінарного стягнення [5].

Доречно зазначити, що відповідні заходи процесуального примусу жодним чином не впливають на хід кримінального провадження і застосовуються поза кримінально-процесуальними відносинами.

Наприклад, застосування до слідчого одного із дисциплінарних стягнень не впливає на зміну незаконного рішення, яке він прийняв.

Останнім елементом процесуального статусу слідчого є його гарантії обґрунтованості та законності діяльності.

Зміст цього елементу розкривається у тому, що слідчий є вільний і незалежний у своїй професійній діяльності, втручання в роботу слідчого є кримінально караним діянням.

Слідчий має право оскаржити щодо себе неправомірні дії чи рішення свого керівника і ніхто не має права зобов'язати слідчого виконувати ті обов'язки, що не передбачені чинним законодавством.

З метою забезпечення безпеки слідчих та їхніх близьких родичів, недоторканості їхнього житла, захисту майна, за наявності відповідних обставин, що можуть становити загрозу, відповідно до чинного законодавства, можуть бути застосовані певні засоби захисту.

Серед цих заходів можна виділити такі, як особиста охорона, охорона житла і майна, видача зброї, засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження, тощо [6].

Слідчий є головною фігурою на стадії досудового розслідування, від його роботи часто залежить подальша доля людини. Якість дослідження всіх обставин кримінального правопорушення залежить від процесуального статусу слідчого у повній мірі.

Дослідження теми реалізації процесуального статусу слідчого є необхідним для вирішення проблем, які виникають під час здійснення ним практичної діяльності, що в свою чергу, безумовно має покращити ефективність роботи підрозділів слідства, сприяти зниженню рівня злочинності, зменшити відсоток латентних кримінальних правопорушень чи осіб, які були засуджені незаконно.

З точки зору теоретичного значення, це допоможе відповісти на ряд наукових питань та закріпити нормативно ефективні зміни в кримінальному процесуальному законодавстві, це сприятиме подальшому здійсненню наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651- VI [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua ;
2. Юридический энциклопедический словарь.-М.:Сов. Энцикл.,1984.-с.335;
3. Наказ МВС України від 06.07.2017 року №570 "Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України" [Електронний ресурс].-Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text;
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua;

5. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України:Закон України від 22 лют.2006 р.№3640-IV.В редакції від 03.07.2020.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text;
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів:Закон України від 23 грудня 1993 р. №3781-XII-[Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text.

Коць Є.П.
адвокат, керуючий партнер
доктор філософії у галузі права,
(АБ «Коць та партнери «Де факто»)

ТАНДЕМ АДВОКАТА І ПСИХОЛОГА У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Представництво інтересів особи, постраждалої від домашнього насильства завжди потребує особливої уваги. В одних випадках особа сама звертається до спеціалізованих установ та центрів, органів Національної поліції, отримує правничу допомогу від юристів, адвокатів. У інших випадках – виявлення факту вчинення домашнього насильства відбувається в межах іншої справи (сімейної, цивільної, адміністративної чи кримінальної). Непоодинокі випадки коли спілкування між юристом та постраждалим закінчується на рівні консультації. Причиною може бути як страх розпочинати складну «бюрократичну тяганину», що може спричинити ще більше насильство кривдника щодо постраждалого, так і недовіра до юриста, його нерозуміння, відсутність емпатії.

Допомога постраждалим від домашнього насильства завжди потребує комплексного підходу. Для того щоб досягнути максимального успіху у юридичному супроводі важливо, щоб постраждала особа отримувала паралельно з юридичними послугами і інші види допомоги. Особливо — психологічну. Робота з психологом допоможе постраждалій особі приймати виважені рішення щодо юридичних питань. Якщо особа тривалий час перебуває у ситуації домашнього насильства, то вона втрачає здатність бачити вихід із ситуації, впливати на неї та вчиняти активні дії, щоб розірвати «колесо насильства». На одному із етапів «колеса насильства» — «медового місяця» постраждалі особи можуть забирати заяви з поліції, просити зупинити всі розпочаті провадження щодо кривдника, відкликати позовні заяви тощо. На таку поведінку постраждалої особи можуть впливати багато факторів: «синдром набутої безпорадності», несвоєчасне реагування правоохоронних

органів, бюрократичність судової системи, тиск на постраждалу особу з боку рідних та самого кривдника тощо [1, с. 61, 112].

Тому, доцільно щоб адвокат активно співпрацював із психологом при наданні допомоги постраждалій особі від домашнього насильства. Звісно, не слід забувати про засаду добровільності отримання допомоги постраждалим особам (п. 7 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]) та не можна заставляти особу зустрітись із психологом чи наполягати на відвідуванні якогось заходу із підтримки постраждалих від домашнього насильства.

В першу чергу, адвокат повинен проінформувати про можливість отримати психологічної допомоги, надати інформацію про безкоштовні гарячі лінії для постраждалих від домашнього насильства, повідомити про центри та установи, де працюють психологи.

При громадських об'єднаннях, які надають соціальні послуги із запобігання та протидії домашньому насильству зазвичай є і психолог і юрист. Натомість, при центрах безоплатної правової допомоги психолога немає. Залучення психолога адвокатом, який практикує самостійно, для роботи із постраждалими від домашнього насильства, на жаль, є непопулярним. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 20 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству забезпечують доступ до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання психологічної допомоги [2]. Тому, незалежно від того куди саме звернулась особа за наданням допомоги – її повинні проінформувати про її право на отримання психологічної допомоги та надати контакти відповідних центрів та служб.

У своїй практиці при наданні правничої допомоги постраждалим від домашнього насильства я активно співпрацюю із психологом, раджусь щодо порядку та форми запитань до постраждалої особи, навчаюся застосовувати тактичні прийоми комунікації. За необхідності, таку допомогу надаємо у Центрі жіночого розвитку «Я не одна», який я заснувала.

Тандем адвоката та психолога має позитивний ефект як щодо стану постраждалої особи так і щодо руху провадження за фактом домашнього насильства. Можна простежити певний ланцюжок: психолог допомагає встановити довірчий контакт з адвокатом та відкритись постраждалій особі – адвокат аналізує проблему, розуміє яке насильство було вчинено, які докази можливо зібрати; постраждала особа відмовляється від своєї заяви на кривдника – психолог з'ясовує мотиви цих дії та допомагає постраждалій

особі з'ясувати чи це дійсно її бажання – адвокат роз'яснює юридичну сторону відмови від заяви, допомагає розробити план дій у випадку, якщо насильство повториться тощо.

Отже, психологічна допомога постраждалим від домашнього насильства має важливу роль у формуванні виважених рішень щодо юридичних питань. Тандем адвоката та психолога є комплексною допомогою постраждалим від домашнього насильства та має позитивний ефект як щодо стану особи, так і щодо успішності розслідування домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : практичний посібник для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М, Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. К., 2023. 36 с.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 27.11.2023).

Кулинич М.-М.А.
аспірантка кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОСКАРЖЕННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ ЩОДО НЕНАДАННЯ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПОРЯДКУ СТ.221 КПК УКРАЇНИ

Стаття 221 КПК України наділяє сторону захисту правом ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування до його завершення. В свою чергу, на слідчого, дізнавача, детектива та прокурора покладений обов'язок надати для ознайомлення стороні захисту за її клопотанням матеріали досудового розслідування, окрім: 1) матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; 2) тих матеріалів, ознайомлення з котрими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню [1].

Відтак, кримінальним процесуальним законом визначені лише два викладені вище випадки, коли сторона обвинувачення може відмовити у

наданні для ознайомлення матеріалів досудового розслідування до його звершення. В той же час, законодавець не конкретизував, у якій формі слідчий, дізнавач, детектив чи прокурор повинен приймати рішення про відмову у наданні матеріалів кримінального провадження для ознайомлення.

На практиці сторона захисту може зіткнутися із ситуацією, коли визначені у ч.1 ст.221 КПК України підстави для відмови у наданні матеріалів досудового розслідування для ознайомлення відсутні, проте сторона обвинувачення такі матеріали для ознайомлення не надає. У цьому разі слідчий, детектив: а) листом повідомляють про відмову у наданні для ознайомлення матеріалів досудового розслідування (варіант А) [2]; або б) виносять постанову про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (варіант Б) [3]; або в) – не обволікають прийняте ними процесуальне рішення про відмову у наданні таких матеріалів у процесуальний документ, проте фактичного доступу до матеріалів стороні захисту не надають (варіант В) [4].

На жаль, законодавцем у статті 221 КПК України не визначений строк, протягом якого сторона обвинувачення зобов'язана за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення.

Ця прогалина призводить до існування різних підходів у розумінні (не)можливості оскарження рішення про відмову у наданні матеріалів досудового розслідування для ознайомлення або ж бездіяльності щодо ненадання таких матеріалів в порядку п.1 ч.1 ст.303 КПК України. Так, вказаною нормою визначено, що на досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк [1].

Варто згадати, що порядок розгляду клопотання сторони захисту про надання для ознайомлення матеріалів досудового розслідування до його завершення визначений статтею 220 КПК, згідно якої клопотання сторони захисту про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Частиною 2 цієї ж статті регламентовано, що про повну або часткову відмову у задоволення клопотання виноситься вмотивована постанова [1].

Тобто, якщо підозрюваний, його законний представник чи захисник під час досудового розслідування звертається до слідчого, чи детектива,

останній зобов'язаний впродовж трьох днів або задовольнити таке клопотання, або ж винести вмотивовану постанову про повну чи часткову відмову в його задоволенні. Відсутність прийнятого процесуального рішення у формі постанови за результатом розгляду клопотання сторони захисту про відмову у задоволенні останнього є підставою для оскарження такої бездіяльності в порядку п.1 ч.1 ст.303 КПК України (варіанти А та В).

Проте, за наслідком розгляду таких скарг слідчі судді, як правило, постановляють ухвали, в яких не зобов'язують сторону обвинувачення надати стороні захисту матеріали досудового розслідування для ознайомлення, натомість, покликаючись на самостійність слідчого, детектива, зобов'язують їх повторно розглянути раніше подане клопотання [5;6]. При цьому, в поодиноких випадках слідчі судді все ж покладають на слідчого, детектива обов'язок ознайомити сторону захисту (скаржника) з матеріалами кримінального провадження [7;8].

Якщо ж слідчим, детективом винесено постанову про відмову у наданні матеріалів для ознайомлення (варіант Б), то аналіз судової практики дає підстави виокремити такі підходи слідчих суддів щодо (не)можливості оскарження вказаної відмови в порядку п.1 ч.1 ст.303 КПК України:

1. Кримінальним процесуальним законом не передбачене оскарження відмови у наданні матеріалів досудового розслідування в порядку ст.221 КПК України та відповідної постанови слідчого, детектива як процесуальної форми такої відмови. Оскільки КПК України не визначає строк, протягом якого слідчий, детектив зобов'язаний надати матеріали досудового розслідування за клопотанням сторони захисту, то таке ненадання не є бездіяльністю у контексті п.1 ч.1 ст.303 КПК України. З цих міркувань слідчі судді відмовляють у відкритті провадження за скаргою на рішення слідчого, детектива про відмову у задоволенні клопотання сторони захисту [9].

2. Вказана в означеній нормі бездіяльність може бути зумовлена не лише не вчиненням процесуальної дії в межах встановлених у КПК України строків, а й неналежним розглядом клопотання, зокрема, залишенням його без процесуального реагування або неналежним на нього процесуальним реагуванням, як-то винесення не достатньо вмотивованої та обґрунтованої постанови. У цьому випадку слідчі судді постановляють ухвали про скасування відповідної постанови та зобов'язання слідчого, детектива повторно розглянути клопотання сторони захисту [10], або ж без такого зобов'язання [11].

3. Сам факт прийняття відповідного процесуальне рішення (безвідносно до його змісту) свідчить про відсутність бездіяльності, адже остання

полягає в тому, що процесуальний суб'єкт відповідно до норм КПК України зобов'язаний вчинити відповідну процесуальну дію або прийняти відповідне процесуальне рішення, однак її не вчиняє або не приймає відповідного процесуального рішення. У такому разі скарги сторони захисту залишаються без задоволення [12].

На думку І.В. Гловюк та С.В. Андрусенко правильною є практика слідчих суддів, які приймають до розгляду скарги на постанови про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 221 КПК, позаяк ненадання таких матеріалів можна розглядати як бездіяльність слідчого, детектива, котра полягає в нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов’язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк [13].

Разом з тим, скаржник, звертаючись зі скаргою до слідчого судді у цій ситуації, вочевидь, переслідує мету не отримати нове процесуальне рішення слідчого, детектива у формі постанови, а отримати фактичну можливість ознайомитись із відповідними матеріалами. На наше переконання, правильною є позиція слідчих суддів не лише щодо можливості оскарження рішення слідчого, детектива про відмову у наданні матеріалів для ознайомлення, але й щодо можливості зобов’язання останніх надати такі матеріали скаржнику для ознайомлення. Інакший підхід нівелює право сторони захисту на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в порядку ст.221 КПК України, адже ставить таке право у повну залежність від волевиявлення слідчого, детектива. При цьому, у разі безпідставного ненадання таких матеріалів, сторона захисту позбавляється права оскаржити бездіяльність слідчого, детектива шляхом подання скарги слідчому судді в порядку ст.303 КПК України. Водночас, наведені прогалини можуть бути усунуті шляхом внесення змін до ст.221 КПК України щодо визначення строку надання стороною обвинувачення матеріалів досудового розслідування для ознайомлення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI у редакції від 06.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 24.11.2023).
2. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 29.08.2023 у справі №991/7438/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113236955.
3. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 14.07.2023 у справі №991/6122/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112345987.
4. Ухвала слідчого судді Галицького районного суд м. Львова від 31.102023 у справі №461/9189/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114614346.
5. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 13.09.2023 у справі №991/7775/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113519974.

6. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Кіровограда від 18.02.2022 у справі №405/424/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103541266 .
7. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 04.03.2021 у справі №991/1173/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95348753.
8. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 01.02.2022 у справі №991/494/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103068095.
9. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 20.10.2023 у справі №991/9135/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114314331.
10. Ухвала слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 19.05.2023 у справі №308/5651/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110986507.
11. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 28.01.2020 у справі №757/62820/19-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87269917.
12. Ухвала слідчого судді Запорізького районного суду Запорізької області від 13.11.2023 у справі №317/4667/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114841802.
13. Андрусенко С.В., Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №4. С. 240.

Літвінова Ю. О.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Мельник М.І.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
Центру післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник
Татарин І. І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Кіберзлочинність – це будь-яка злочинна діяльність, яку здійснюють у цифровому просторі. Часто ми уявляємо кіберзлочинність як «хакерство», що в цьому контексті означає несанкціоноване проникнення у цифрове

середовище, але ж у цифровому всесвіті існує багато інших типів злочинів, в тому числі фізичних.

Тема кіберзлочинності набирає актуальності, особливо у сьогоденні. Так як кібератаки з боку рф активізувалися з метою створення проблем у застосуванні сучасного обладнання, що використовується як під час подолання блекаутів, так і на фронті безпосередньо.

Автор Демедюк С.В. наголошує, що активно розвивається і співпраця з іноземними партнерами, поглиблюється співробітництво України з ЄС та НАТО, проводяться кібернавчання за участю інших держав та міжнародних організацій. Так, наприклад, протягом останніх років правоохоронними органами України, США, Великої Британії, Японії, Філіппін, Індонезії, Малайзії було проведено такі операції:

– «секс Торшн», внаслідок якої затримано 56 осіб, ліквідовано 4 транснаціональні кримінальні угрупування;

– «Зевс», завданням якої було знешкодження міжнародної організованої злочинної групи, котра з метою викрадення фінансових реквізитів і доступу до банківських рахунків розповсюджувала шкідливе програмне забезпечення «Зевс». Під час операції знешкоджено інфраструктуру в мережі, що включала понад 40 тис. інфікованих комп'ютерів і серверів, левова частка яких знаходилась на території України. Спричинені збитки понад 300 млн доларів. Члени організованого злочинного угруповання – хакери з Одеси та Харкова на чолі з громадянином Російської Федерації [2, с. 68].

Автор Діброва Т.А. зазначає, що боротьба з кібершахрайством в Україні реалізується в трьох основних напрямках діяльності:

1) попередження кіберзлочинів;

2) загальна організація боротьби з кіберзлочинністю та правоохоронна діяльність, спрямована саме на виявлення, запобігання та розкриття кіберзлочинів;

3) застосування заходів кримінальної відповідальності і покарання осіб, які вчинили кіберзлочини [4, с. 549].

Попередження як одна з форм боротьби зі злочинністю передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового та виховного характеру, так і спеціальні організаційні, технічні, програмні та криптографічні. В Україні діє багато платформ для інформування громадян щодо шахрайських схем та засобів, як не стати жертвою кібершахрайства. На спеціальному ресурсі пояснюють правила кібербезпеки й надають поради українцям, як надійніше захистити свої гроші. У межах кампанії Національний банк разом із партнерами інформуватимуть громадян про те, як вберегтися

від платіжного шахрайства, зокрема через оновлену тематичну вебсторінку (лендинг) #ШахрайГудбай із детальною інформацією про кампанію та правила поведінки у віртуальному просторі [4, с. 549].

На нашу думку необхідність у посиленні кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій назріла давно. Зміни до законодавства стосуються збільшення повноважень правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів, передбачених статями 361, 361-1 КК України. Посилення санкцій та додаткова криміналізація окремих діянь здатні частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових кримінальних правопорушень. Важливим, на нашу думку, є запровадження відповідальності за вищевказані кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану.

Суворі санкції за такі протиправні діяння зумовлена ситуацією в країні, адже особа, яка завдає шкоди національним інтересам України у кіберпросторі, тим самим допомагаючи агресору у цій війні, не може нести відповідальності меншої, ніж військові злочинці.

Авторка Бодунова О.М. наголошує, що задля побудови ефективної системи запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій доцільно не лише посилювати відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення, а й розробити соціально-економічні, організаційно-управлінські та морально-психологічні напрями, спрямовані на нейтралізацію чинників, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень [1, с. 86].

Авторка пише про доцільність розробки заходів запобігання кібершахрайству, які може реалізувати кожен орган державної влади, місцевого самоврядування, приватні підприємства або ж окремі особи. До таких віднесено:

1) до діяльності органів державної влади, приватних підприємств обов'язково залучати технічного спеціаліста або спеціалізованої компанії, що суттєво підвищить рівень кібербезпеки;

2) особам, які перебувають в зоні кіберризику, варто слідкувати за відповідними повідомленнями на офіційних ресурсах Держспецзв'язку та CERT-UA, адже органи публікують офіційні попередження не лише про можливі кіберзагрози, а й про те, як мінімізувати ризики;

3) якщо особа стала жертвою кібератаки, потрібно повідомити про це тих, на кого така атака може поширитися - інші співробітники, клієнти та контрагенти або ж родичі чи друзі;

4) у разі кібератаки потрібно обов'язково інформувати офіційні суб'єкти забезпечення кібербезпеки України, CERT-UA та кіберполіцію [1, с. 86].

Автор Денищук Д.Є. пропонує наступні введення у освіту кадрів МВС для забезпечення якісного розслідування кіберзлочинів:

- для тенденції розвитку юридичної освіти є необхідність спрямування до європейських стандартів, та потреба розумно використовувати напрацювання моделі відомчої освіти МВС;

- з необхідністю підвищення якості освіти майбутніх кіберполіцейських, необхідно збільшити роль практичної складової підготовки у навчальному процесі;

- для забезпечення якісної освіти кіберполіцейських треба сформовати ґрунтовну наукову базу у вигляді відповідних структурних підрозділів, колективу науково-педагогічних працівників та матеріально-технічної бази;

- для підвищення якості навчальної підготовки треба розбудовувати систему зв'язків із органами, організаціями, установами та об'єднаннями різних форм власності, вітчизняними, іноземними і міжнародними [3, с. 233].

За автором Пядишевим В.Г., в час війни виникли нові, безпосередньо зумовлені війною, корисливі кіберзлочини, що виявлено Кіберполіцією України останнім часом: псевдо благодійність, пропозиції з оренди неіснуючого житла, фейкові пасажирські перевезення, продаж неіснуючих товарів, зокрема й військової амуніції, шахрайства під виглядом організації переправлення через державний кордон чоловіків призовного віку, шахрайства під приводом надання інформації щодо безвісно зниклих громадян. Стрімке зростання кількості корисливих кіберзлочинів обумовило додаткове навантаження на кіберполіцію України, саме у той час, коли Україні потребується підсилити боротьбу з кіберзлочинами, що є продовженням гібридної війни РФ проти України, у той час, коли все більше офіцерів потрібно для безпосередньої участі у бойових діях. Через це проводити реструктуризацію кіберполіції та збільшувати могутність підрозділів, що відповідають за боротьбу з корисливою кіберзлочинністю навряд чи можливо і тому недоцільно [8, с. 213].

Прикладом застережень Кіберполіції щодо убезпечення від можливості стати жертвою кіберзлочинності є наступні:

- застереження від замовлення документів, що нібито дозволять перетнути кордон чоловікам у віці 18-60 років. Окрім ризику потрапити на гачок

шахраїв, замовникам фейкових документів загрожує кримінальна відповідальність.

- злочинці поширюють серед громадян України повідомлення зі шкідливим посиланням на нібито вебсайт Telegram, щоб отримати несанкціонований доступ до облікових записів, у тому числі і з можливістю перехоплення одноразового коду з SMS. В результаті подібних атак зловмисники викрадають дані сесії, список контактів та історії листування в Telegram [5].

Авторка Лавник А.М. наголошує, що задля вирішення глобальних викликів з боку рф, найбільш пріоритетний партнер – США, за результатами кібердіалогів надає Україні фінансування на розвиток проектів з посилення кібербезпек, а також для підготовки кіберфахівців [6, с. 42].

Глобальна кібербезпека мусить спрямовувати зусилля на захист та безпеку мережі з використанням наступних рівнів захисту інформації:

1) Попередження – вхід в базу даних та технологій надається лише уповноваженому персоналу з відповідними спеціальними навичками;

2) Виявлення – забезпечити раннє виявлення злочинів та зловживань, навіть якщо існують механізми захисту;

3) Стримування – зменшує розмір збитків, якщо правопорушення вчиняються, не дивлячись на запобігання та виявлення;

4) Відновлення – забезпечує суттєво нові дані за наявності задокументованого та протестованого плану відновлення [7].

Отже, ефективність протидії явищу кіберзлочинності вбачається у спільних діях державного і приватного секторів, вдосконаленні міжнародно-правових інструментів та національного законодавства, організації інституційного механізму боротьби з кіберзлочинами.

Задля побудови ефективної системи запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій доцільно не лише посилювати відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення, а й розробити соціально-економічні, організаційно-управлінські та морально-психологічні напрями, спрямовані на нейтралізацію чинників, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Бодунова О. М. Запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій в умовах воєнного стану в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т.2. Вип. 75. С. 83-87. Бібліогр.: с. 86-87.

2. Демедюк С.В., Демедюк Т.С. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності. Вісник ХНУВС. 2014. № 4 (67). С. 65–75.

3. Денищук Д.Є. Особливості підготовки поліцейських кіберполіції в умовах сьогодення на прикладі Харківського національного університету внутрішніх справ.

Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020. С. 233-237.
4. Діброва Т.А. Кіберзлочинність та кібершахрайство в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал № 11, 2022. С. 546-549.
5. Кіберполіція попереджає про атаки, спрямовані на отримання доступу до облікових записів українців у Телеграмі. Interfax-Україна. Сайт – URL: https://interfax.com.ua/news/telecom/821387.HTML
6. Лавник А.М. Державна політика протидії кіберзлочинності в умовах інформаційної війни рф проти України. Національний авіаційний університет 2023. 55 с.
7. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В. М. Желіховський. Київ : КНТ, 2020. 280 с.
8. Пядишев В.Г. Національна поліція України у боротьбі з корисливими кіберзлочинами, що поширилися або виникли під час аргесії рф. Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали науково-практичного онлайн-заходу. 29 квітня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 212-213.

Лужецька В. Р.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Кузін О.А.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
Центру післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник
Татарин І. І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Домашній арешт є одним із заходів забезпечення кримінального провадження та полягає у: забороні на вихід з будинку чи приміщення – повністю чи в певний час доби; встановлення спостереження за підозрюваним чи його житлом; застосування електронних засобів контролю та покладення

обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їхнє функціонування, відповідати на контрольні телефонні дзвінки, телефонувати чи особисто з'являтись у визначений час до уповноваженого здійснювати нагляд за поведінкою особи, що перебуває під домашнім арештом.

Актуальність даної теми залишається відкритим питанням для законотворця, так як все ще існує низка проблем щодо застосування домашнього арешту без порушень норм кримінально-процесуального законодавства. Зокрема, дані «недоліки» активно виявляються у сучасному стані речей, під час російсько-української війни. Для прикладу, суду необхідно ретельніше розглядати можливість дотримання особою умов, передбачених домашнім арештом, у тому чи іншому помешканні, період та час обмежень, враховуючи можливість підозрюваного користуватися укриттям чи бомбосховищем, яке розташоване на значній відстані від житла тощо.

Згідно ст. 181 КПК України, домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі [1].

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження [1].

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 КПК України. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування

запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим [1].

Також практику застосування домашнього арешту у своїй науковій статті описує Крайнюк В. Г. Автором зазначено, що про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту слідчий складає клопотання. Воно має бути вмотивованим та містити обставини, які б підтверджували неможливість обрання більш м'яких запобіжних заходів (ч. 1 ст. 184 КПК України). Тому при обранні даного запобіжного заходу мають бути обрані найбільш ефективні обмеження, які дійсно необхідні у кожному конкретному випадку та відповідати меті його застосування [5, с. 319].

Разом з тим підозрюваний, обвинувачений не може бути обмежений у праві користуванням телефонного зв'язку для виклику швидкої допомоги, працівників правоохоронних органів, аварійно-рятувальних служб у випадках виникнення надзвичайних ситуацій, а також для спілкування із слідчим та контролюючим органом. Також слід враховувати вік і стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого [5, с. 319].

Оскільки, із врахуванням цього місцем їх утримання під домашнім арештом може бути лікувальний заклад. Тому зазначення конкретних обмежень суд повинен мотивувати [5, с. 319].

Токійські правила, прийняті 14 грудня 1990 року Резолюцією 45/110 Генеральної Асамблеї ООН, передбачають принцип мінімального втручання при застосуванні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Конкретні обмеження для підозрюваного (обвинуваченого) мають бути сформульовані в чіткій формі, і їх кількість за можливістю зводиться до мінімуму (п. 2.6, 12.2). У процесі застосування не пов'язаних з тюремним ув'язненням заходів повинно дотримуватися право обвинуваченого на особисте життя, а також право на особисте життя його сім'ї (п. 3. 11 Правил) [2].

Цікавою та актуальною думкою автора Гутника А. В. є те, що в умовах сучасного стану держави та в умовах блекауту та у випадках коли особа, яка перебуває під цілодобовим домашнім арештом, проживає у житлі одна слід застосовувати інший запобіжний захід ніж домашній арешт, через його недієвість. Доведено, що недоцільно зазначати в ухвалі про застосування домашнього арешту найближчі укриття від місця проживання особи, до яких особа може пройти у випадку сигналу тривоги [4, с. 518]

Слідчий суддя, суд під час під час розгляду клопотання про застосування домашнього арешту та поліцейський, який здійснює контроль за дотриманням умов домашнього арешту повинні детально роз'яснювати право

підозрюваного, обвинуваченого на вжиття заходів особистої безпеки під час виникнення загрози його життю і здоров'ю [4, с. 518].

До обставин, які пов'язані із військовим обов'язком підозрюваного, обвинуваченого та його можливістю проходження військової служби можна віднести бажання нести військову службу, наявність військової спеціальності, досвіду, вмінь, навичок, отримання повістки, проходження медкомісії тощо. Аналізуючи судову практику, автор Свінцицький А. В., зазначає, що суди критично оцінюють доводи підозрюваного, обвинуваченого щодо його можливої участі в захисті України в умовах воєнного стану шляхом його вступу до лав Збройних Сил України чи територіальної оборони. Це пов'язано із тим, що така інформація не завжди підтверджується [6, с. 318–319].

У разі коли домашній арешт застосовано, а у громаді, де проживає особа розпочалось ведення активних бойових дій, то за її клопотанням слідчий суддя, суд має право розглянути питання про зміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання (ч. 6 ст. 616 КПК). Для вирішенні питання про те чи перебуває житло у районі проведення активних бойових дій слід використовувати Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затверджений Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 року № 309 [3], який систематично оновлюється.

При виникненні термінових підстав для залишення житла – особа повинна подбати про свою безпеку та інших осіб, якими вона опікується, при першій можливості повідомити орган Національної поліції, який здійснює контроль за дотриманням домашнього арешту та повернутися до житла після того, як зникне небезпека. Підозрюваний, обвинувачений повинен мати відповідні докази необхідності залишення житла через виникнення небезпеки життю і здоров'ю, до таких доказів можна віднести медичну документацію, фото, відео та інші докази [7].

У загальновідомих випадках виникнення небезпеки (повітряна тривога, стихійне лихо, катастрофа тощо) такі докази можуть бути непотрібні. Усі інші підстави для залишення житла є нетерміновими. Тобто у особи є час для звернення до суду з метою зміни умов домашнього арешту чи заміни його на інший запобіжний захід. Наприклад, потреба пройти медичний огляд, обстеження тощо [7].

Так, суд дозволив обвинуваченому з м. Черкаси, який перебував під нічним домашнім арештом пройти стаціонарне лікування у м. Києві

обґрунтовуючи це тим, що «…реалізація гарантованого конституційного права на охорону здоров'я та належну медичну допомогу не може бути необґрунтовано обмежене. Реалізація обвинуваченим даного права можлива без шкоди для даного кримінального провадження при виконані останнім, покладених на нього судом обов'язків та не порушить баланс інтересів щодо прав особистої свободи обвинуваченого, права на отримання медичної допомоги та виконання завдань у даному кримінальному провадженні» [7].

Отже, враховуючи вище наведене бачимо, що хоч законодавство і не стоїть на місці у питанні вдосконалення інституту застосування домашнього арешту, проте потребує вирішення багатьох різноманітних труднощів, що активно проявляються у сучасному світі, охопленому війною. Дослідження практики судових рішень дає можливість аналізувати динаміку тих чи інших процесів та створювати нові ідеї для вдосконалення законодавства з метою усунення колізій у наступних справах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 №4651-VI. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text

2. Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text

3. Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 року № 309. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text

4. Гутник А.В. Застосування домашнього арешту під час воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». № 5, 2023. С. 518-524.

5. Крайнюк В.Г. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні. Вчені записки Таврического національного університету ім. В.І. Вернадського. серія «Юридичні науки», № 26 (65), 2013. № 2-1 (ч. 2). С. 317-324.

6. Свінцицький А.В. Зміна запобіжних заходів під час воєнного стану: деякі особливості. Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25–26 квітня 2023 р.): у двох томах. Том 1 / голов. ред. В.Ф. Пузирний; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2023. С. 317–319.

7. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 24.05.2022 р. у справі № 711/5885/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104507104

Майстренко М. М.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ЗА ПРОТОКОЛОМ БЕРКЛІ

Сучасне суспільство характеризується стрімким рівнем цифровізації, що обумовлює автоматизацію процесів, швидкість передачі інформації, стрімкий розвиток штучного інтелекту та його інкорпорування у робочі процеси у різних сферах людського життя. Умовність кордонів та можливості віртуальної реальності, значною мірою сприяє поширенню порушень міжнародного права, що також охоплює і міжнародні злочини.

На даний час перед слідчими стає відповідальне завдання щодо збирання фактичних даних, що містяться у відкритих джерелах, тобто можна вести мову про нові типи та джерела інформації, такі як загальнодоступні супутникові знімки, відео та фотографії, включаючи, матеріали завантажені в Інтернет зі смартфонів та публікації на платформах соціальних мереж, які можуть містити інформацію про міжнародні злочини. Крім того, поява міжнародних кримінальних судів ще більше посилила потребу у спільних стандартах для збору, збереження та аналізу інформації у відкритому доступі, яка може бути представлена як доказ у кримінальних процесах. А для цього потрібно перш за все встановити її достовірність та ланцюг забезпечення збереження.

Отже, Протокол Берклі це практичних посібник, що розроблений для уніфікації ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних, ефективного використання цифрової інформації у відкритому доступі для розслідування порушень міжнародного кримінального права з прав людини та гуманітарного права.

Взагалі, інформація у відкритому доступі включає загальнодоступну інформацію, яку будь-який представник громадськості може спостерігати, купувати чи запитувати, не вимагаючи особливого правового статусу чи несанкціонованого доступу [2 с. 24], а цифрова інформація у відкритому доступі – це інформація у відкритому доступі і Інтернеті, до якої можна отримати доступ, на загальнодоступних веб-сайтах, Інтернет-базах, соціальних

мережах [2 с. 25]. Способи отримання інформації у відкритому доступі: спостереження, купівля, запит, розвідка за відкритими даними.

Основною ознакою доказів з відкритих джерел за Протоколом Берклі є її доказова цінність, яка може бути допущена для встановлення фактів у судовому процесі [2 с. 27]. Також серед властивостей доказів виділяють їх «надійність» - правдоподібність, правдивість, «достовірність», «справжність».

У контексті доказування увагу привертає п. 55 Протоколу, що декларує правила процедури та доказування: «основне завдання слідчих, що ведуть розслідування з використанням даних у відкритому доступі, - збирати актуальну та достовірну інформацію, щоб її можна було використати для фактичних та юридичних висновків. Зокрема, у міжнародних судах та трибуналах слідчі повинні прагнути до забезпечення того, щоб будь-які зібрані докази у відкритому доступі були прийнятними, а також релевантними, достовірними та доказовими. Кримінальне розслідування відрізняється від розслідувань, що проводиться з іншими цілями, їх більш високим стандартом доказування та більш жорсткими правилами процедури та доказування, включаючи допустимість, з метою захисту належного процесу та прав на справедливий судових розгляд будь-яких обвинувачених. Хоча планку допустимості доказів у міжнародних кримінальних судах та трибуналах, як правило, нижча, ніж у деяких національних судах, методи збору доказів все одно впливатимуть на вагу, яку судді надають доказам» [2 с. 47].

По-перше, сумнівним є формулювання про «більш високий стандарт доказування». Таке формулювання певним чином суперечить національному законодавству, в нормах якого закріплений спеціальний принцип – рівність перед законом та судом. Видається, що рівність слід розглядати у широкому значенні як природну формальну рівність, а не тільки як фактичну, яку ототожнюють із недискримінацією. Природна формальна рівність екстраполюється і на процес доказування, адже не можна в одних кримінальних провадженнях керуватися стандартом поза розумними сумнівами, а в інших ні.

По-друге, формулювання про «більш високий стандарт доказування» суперечить положенню цього ж пункту «про планку допустимості доказів у міжнародних кримінальних судах та трибуналах, яка нижча, ніж у деяких національних судах». Як підтвердження цього, можна навести положення п. 59 Протоколу: «Документальні докази часто можуть бути допущені, навіть якщо автор невідомий або недоступний для дачі показань. Вони також можуть бути допустимими без необхідності представляти документ через

свідка, який може його автентифікувати, з умови, що сторона, яка його пропонує, може чітко і конкретно продемонструвати, де і як цей документ вбудовується у справу» [2 с. 49].

Вочевидь, це допускається за для забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності , адже завжди існуватиме ймовірність того, що підозрюваний чи обвинувачений буде намагатися її уникнути шляхом відмови від надання показань, чи надання обмовних показань.

Слід зазначити, що так чи інакше положення Протоколу Берклі можна використовувати і для розслідування таких актуальних в наш час злочинів проти основ національної безпеки та проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку. Так, вироком Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області було засуджено громадянку України, яка використовуючи власний аккаунт у соціально орієнтованому ресурсі мережі Інтернет «Tiktok», який є відкритий і до якого мають доступ всі користувачі зазначеного ресурсу мережі Інтернет, із використанням власного мобільного телефону, почала поширювати матеріали, у яких міститься виправдовування збройної агресії. В ході розслідування слідчі фіксували кожний факт поширення відеозаписів, які згідно висновків експертів містять інформацію щодо підтримки дій держави-агресора відносно окупації частини території України [1].

Список використаних джерел:

1. Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі № 1-кп/401/307/23 від 12 жовтня 2023 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114148111

2. Протокол Берклі URL: https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf

Максимовська С. С.
прокурор відділу представництва інтересів держави
з питань земельних відносин
управління представництва інтересів держави в суді
(Львівська обласна прокуратура)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Сьогоднішній стан кримінальних процесуальних відносин в Україні визначається необхідністю удосконалення окремих інститутів і стадій кримінального процесу, серед яких важливе місце посідає ефективне досудове розслідування кримінальних проступків. При цьому, успішне запровадження і функціонування інституту кримінальних проступків є неможливим без детального вивчення іноземного досвіду країн, якими такий інститут уже запроваджено.

Досвід розслідування незначних кримінальних правопорушень за типом кримінальних проступків існує зокрема, в США, Німеччині, Польщі, Латвії, Швеції, Франції, Угорщині та інших країнах.

Інститут кримінального проступку не є новим у міжнародному законодавстві.

Так, у Республіці Польща спрощена процедура досудового розслідування застосовується до окремих категорій злочинів, в тому числі до тих, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до 3 років.

Органами, уповноваженими здійснювати розслідування прав за спрощеною процедурою є поліція, а також органи, уповноважені проводити розслідування за визначенням Міністра юстиції і за погодження з відповідними міністрами.

Відповідно до ст. 474 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща загальний строк спрощеного розслідування складає 1 місяць, прокурор може продовжити зазначений строк до 2 місяців, а у випадку, якщо розслідування не може бути завершене у вказаний термін, подальше розслідування відбувається за загальними правилами.

Окрім цього, Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Польща передбачено прискорене провадження, що здійснюється у випадку, коли злочинця затримали безпосередньо при вчиненні кримінального правопорушення або негайно після нього. При цьому, поліція повинна

протягом 48 годин доставити затриманого до суду разом із заявою про розгляд справи у прискореному провадженні.

Дізнання у справах по спрощеному порядку допускається обмежити проведенням допиту підозрюваного та збиранням доказів у необхідному обсязі [1].

Відтак, загальний строк досудового розслідування кримінальних проступків у Республіці Польща є більшим ніж той, що передбачено у КПК України. Окрім цього, спрощена процедура досудового розслідування у Республіці Польща не застосовується щодо окремих категорій осіб (неповнолітні, обвинувачені, що позбавлені волі, та ін.), чого не передбачено у законодавстві України.

Цікавим для дослідження є також досвід Французької республіки щодо розслідування кримінальних проступків. Зокрема, відповідно до ст. 111-1 Кримінального кодексу Французької республіки кримінальні правопорушення поділяються за ступенем тяжкості на тяжкі злочини, нетяжкі злочини та кримінальні проступки.

Водночас, у Кримінальному кодексі Французької республіки не наводиться саме визначення кримінального проступку, хоча встановлено можливі види покарань, які можуть бути застосовані до особи, що його вчинила.

Кримінальний процесуальний кодекс 1958 року є основою кримінального процесуального права Французької республіки.

Вказаним кодексом передбачено чотири форми дізнання: очевидних злочинів (проступків), початкове (первісне), сумнівної смерті і перевірка особи.

Отже, кримінальні проступки розслідуються у формі дізнання очевидних злочинів, яка є спрощеною. Вказана форма передбачає затримання порушника на місці вчинення правопорушення, а також наявність очевидців.

Після закінчення дізнання прокурор передає матеріали слідчому судді з однією з вимог: проведення додаткового розслідування, припинення справи або передача справи до суду. Слідчий суддя, в свою чергу, приймає остаточне рішення і передає матеріали в виправну камеру у справах про злочини, виправний трибунал у справах про проступки, в поліцейський трибунал у справах про порушення.

Законодавство США поділяє злочини на дві групи: фелонії (тяжкі злочини) та місдемінори (злочини невеликої тяжкості), разом з цим процедура їх розслідування не відрізняється та складається з етапів поліцейського дізнання, порушення кримінального переслідування, попереднього судового

слідства. Отже в США дізнання передбачає не вид розслідування злочинів, а його етап [5, с. 170].

У Чеській республіці скорочене провадження здійснюється у злочинах, за якими районний суд компетентний проводити розгляд у першій інстанції і за якими законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, верхня межа якого не перевищує п'яти років. Скорочене досудове провадження проводиться органами поліції.

Строк скороченого розслідування у Чеській республіці складає 2 тижні з дня, коли орган поліції поінформував підозрюваного про вчинення дії про притягнення його як підозрюваного і про те, в якому злочині він підозрюється.

Скорочене досудове розслідування не може бути проведено або продовжено, якщо: 1) судом не визнані підстави затримання підозрюваного; 2) є підстави для проведення спільного розслідування за двома або більше злочинами, з яких принаймні один підлягає розслідуванню.

Відтак, у Чеській республіці досудове розслідування можуть проводити лише органи поліції, в той час як в Україні перелік органів дізнання визначається залежно від підслідності кримінального проступку.

Під час спрощеного провадження у Чеській республіці у випадку наявності підстав для ведення спільного розслідування за двома або більше злочинами, з яких принаймні один підлягає розслідуванню, спрощена процедура не застосовується. КПК України аналогічного положення не містить [6, с. 175].

Актуальність вивчення досвіду правового регулювання розслідування кримінальних проступків у міжнародному законодавстві обумовлюється необхідністю ефективної імплементації цього інституту в Україні. Вивчення та аналіз досвід тривалого функціонування механізму розслідування кримінальних проступків у зарубіжних країнах, без сумніву надасть можливість вдосконалення діючого кримінального процесуального законодавства України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Польща від 06.06.1997 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Кримінальний кодекс Французької республіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/french_penal_code_33. pdf

4. Кримінальний процесуальний кодекс Французької республіки від 23.12.1958 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.legifrance.gouv.fr/

5.Світайло П. Деякі проблемні аспекти проведення дізнання // Порівняльно-аналітичне право. – №3. – 2020. – с. 168-176
6. Світайло П. Дізнання як спрощена процедура досудового розслідування в Україні та зарубіжних країнах // Юридичний бюлетень. – Вип. 15. – 2020. с. 170-176

Марко С.І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Одним з основних напрямів посилення протидії екологічній злочинності є розроблення ефективних заходів щодо запобігання її проявам. Незважаючи на глобальний характер цієї проблеми, не варто применшувати й роль органів досудового розслідування Національної поліції України, які поряд з основною функцією – розслідування кримінальних правопорушень наділені певними повноваженнями профілактичного спрямування.

Поділяємо позицію науковців, що запобігання кримінальним правопорушенням є необхідною складовою слідчої діяльності. Будучи частиною юридичної профілактики, зазначена наукова категорія представляє собою цілеспрямовану систему криміналістичних засобів, прийомів і методів профілактичного характеру [1, с. 74]. Спираючись на науково обґрунтовану правову теорію в поєднанні з передовою практикою, в умовах сьогодення слідчі покликані по-новому вирішувати це завдання, що потребує зокрема й належного науково-методичного забезпечення їхньої діяльності.

Слідчий вирішує завдання профілактичного характеру переважно шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження (затримання особи, арешт майна, тримання під вартою), проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляду, допиту та ін.), а також тактичних операцій. Так, застосування слідчим запобіжних заходів спрямоване не тільки на забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов’язків, а й на запобігання спробам підозрюваного вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати протиправну діяльність.

В умовах негативного впливу на довкілля, що неминуче у зв'язку з агресією щодо України, органи досудового розслідування поряд доказуванням обставин вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, повинні чітко усвідомлювати необхідність виконання іншої, не менш важливої функції – запобігання таким кримінальним правопорушенням у майбутньому. Науковцями неодноразово наголошувалось, що профілактична діяльність слідчого не вичерпується необхідністю припинити злочин. У процесі досудового розслідування слідчий зобов'язаний, по-перше, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину, адже без цього неможливо встановити коло інших обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), і, по-друге, в праві поінформувати про виявлені обставини зацікавлених суб'єктів [2, с. 348].

До завдань методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля відносять: виявлення об'єктів криміналістичної профілактики; розроблення найбільш ефективних методів виявлення в процесі розслідування злочинів причин та умов, що сприяли їх вчиненню; розробку та застосування специфічних профілактичних заходів [3, с. 408].

Об'єктами профілактичної діяльності слідчого здебільшого є конкретні особи (з негативними установками, складом характеру), окремі колективи (з несприятливим мікрокліматом). Серед конкретних осіб слід виділити: засуджених (до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; до позбавлення волі); осіб, які перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які повідомили про вчинення кримінального правопорушення; свідків; потерпілих; працівників правоохоронних органів.

І.А. Федчак та Б.М. Марець виділяють основні категорії осіб, схильних до вчинення розкрадання лісодеревини, вчасна профілактична робота з якими, дозволить не допустити злочинних дій. До таких осіб, окрім зазначених вище категорій, науковці відносять осіб: які виявляють неприховане прагнення до наживи; особи, що наділені організаційно-розпорядчими функціями; які допустили зловживання на службі, недостачі чи розтрати; які були помічені у різного роду сумнівних операціях; які працюють на об'єктах лісової галузі після звільнення з місць позбавлення волі на матеріально-відповідальних посадах [4, с. 84-85].

Таким чином, ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля та профілактичної діяльності, насамперед, обумовлена наявністю узгоджених і спланованих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Організуюча роль у цій діяльності безпосередньо належить слідчому, який визначає пріоритетні напрямки

розслідування, дає окремі доручення на проведення оперативно-розшукових заходів. При розслідуванні важливим є знання особливостей екологічної злочинності, що сприятиме вмілому застосуванню тактичних прийомів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Список використаних джерел:

1. Книженко С.О. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються шляхом незаконного втручання в діяльність судових органів або протиправного впливу на учасників судочинства. Право і суспільство. 2016. № 2. С. 196-200.

2. Малярова В.О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика: моногр. / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова /В.О. Малярова. Х.: Диса плюс, 2013. 422 с.

3. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 568 с.

4. Федчак І. А., Марець Б. М. Організація протидії розкраданню лісодеревини підрозділами захисту економіки Національної поліції України: монографія. Львів: ПАІС, 2016. 200 с.

Никеруй З. Б.
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ПРО РИЗИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Насамперед, слід зазначити, що «теоретичних уявлень про ризики в кримінальній процесуальній діяльності» в цілому існує досить таки мало. До цієї проблеми вчені-процесуалісти, наскільки відомо, звертались із позиції доведення ризиків під час обрання запобіжних заходів. Якихось спеціальних публікацій на цю тему немає. Однак у кількох роботах можна побачити, хоч і дуже непрямий, зв'язок із питаннями, що розглядаються.

Р. Гарріс, оберігаючи суб'єкта доказування від ризику, зазначав, що «тільки у безнадійному становищі можна ризикнути взагалі». Однак за найближчого знайомства з книгою Р. Гарріса стає ясно, що автор у принципі не проти ризику взагалі. Він проти необґрунтованого ризику, який, як правило, пов'язаний із грубими помилками у доказуванні. При цьому він вказував: «Для того, хто навчається лише на практиці, помилки будуть загальним правилом, а уникнення помилок – щасливою випадковістю». Інакше

висловлюючись, одна практика, без наукових знань, може лише «розвинути і зміцнити недбалість і невмілі прийоми». Практика без теорії «більше привчає до помилок, ніж відучує від них» [1 , с. 10].

Справді, сфера доказування - це сфера найбільшого ризику помилки у прийнятті процесуальних рішень. Так чи інакше, це положення фігурує з самого початку теорії доказів у кримінальному процесі.

М.С. Строгович, розмірковуючи про процесуальні правила пред'явлення для впізнання, писав про процесуальний ризик навідних питань слідчого «в найбільш ризикованій формі» [2 , с. 115]. Цей авторитетний процесуаліст свого часу попереджав, що введення особливої статті в КПК «Перевірка свідчень на місці» спричинить процесуальний ризик «штучного множення доказів» [3 , с. 263].

Рішення про виклик особи для допиту як свідка, затримання підозрюваного та безліч інших рішень не фіксуються у вигляді постанови, а знаходять своє відображення лише у протоколах. Названі акти містять відповіді на питання процесуального права, кримінально-правових питань, цивільно-правових питань.

Загальні риси, властиві всім рішенням у судочинстві, дозволяють розглядати їх як елемент єдиної системи процесуальних дій, вкладених у виконання завдань судочинства. Тому вимогам законності та обґрунтованості має відповідати кожна частина рішення, кожна з відповідей на запитання. Тому існує ризик ухвалити «фінальне» помилкове рішення – ризик призначення неправильного покарання. Це пов'язано з ризиком неправильного тлумачення процесуального закону.

Напрошується висновок, що ризиковане рішення є ключовим поняттям щодо порушення прав і свобод громадян у сфері кримінального процесу. Жодні дії на стадії досудового розслідування неможливі без ухвалення рішення. І жодних рішень не існує - без ризику їх не прийняти або ж прийняти помилкові.

Буває, що у розслідуванні доводиться ризикувати всім, включаючи саме життя. Але зазвичай настає момент, коли слідчий, прокурор, суддя, котрі несуть процесуальну та моральну відповідальність, відчувають, що вирішується доля кримінальної справи. Але з відомими (і невідомими) причинами десятків обставин, з якими він стикається, раптово поєднуються у вирішальному епізоді. Якщо все закінчується благополучно, подальше залежить, головним чином, від цього епізоду.

Причина в тому, що фактичні дані та інші відомості вимальовуються не одразу, а поступово. Процесуальні та тактичні рішення слідчого

безперервно піддаються натиску нових даних. Якщо вплив нової інформації настільки сильний, що рішуче скасовує всі прийняті раніше до перевірки версії, місце останніх повинні замінити інші версії. Однак для цього зазвичай не вистачає часу: події випереджають рішення. Звідси – безперервна боротьба з несподіванкою.

Ймовірно, звичка слідчого ризикувати, на противагу розумним розрахункам, може бути серйозною вадою, яка, як свідчить практика, занапастила більше кримінальних справ, ніж будь-яка інша причина. Потрібно йти лише на розрахований ризик. Це не зовсім те саме, що необачність.

Невизначеність у розслідуванні за своєю природою передбачає оцінку можливого ризику. Ризик є невід'ємним елементом будь-яких слідчих (розшукових) дій. Понад те, потрібно твердо заявити, що ризик однаковою мірою властивий дії та бездіяльності. Велика потенційна вигода у доказуванні потребує більшого ризику.

Розрахувавши ризик та склавши план перевірки версій, потрібно діяти без боязкості. Невизначеність – це не синонім обережності. Слідчий, який боїться втратити репутацію, обов'язково втратить її.

Розслідування має допускати щиру відмінність у думках слідчого та прокурора. Інакше криміналістика перетворилася б на точну науку, а слідчий працював би лише з калькулятором.

Є дві обставини, які можуть бути причиною повної відмови від процесуального ризику. Перше – неймовірність досягнення мети доказування, друге – надто висока його ціна.

Події, що становлять предмет кримінального процесуального доказування, належить минулому і може бути пізнано, тобто відтворено у свідомості суб'єкта, що пізнає, лише за допомогою ланцюжка логічних висновків. Тому, звичайно, дотримання правил логіки при оперуванні доказами та побудові кінцевих висновків виступає найважливішою умовою успішності пізнання в кримінальному процесі. Але логічні операції з обґрунтування кінцевого висновку не вичерпують закономірності пізнавальної діяльності в кримінальному судочинстві.

Формування мінімальної сукупності (системи) досудових та судових доказів, необхідних для виправдання кримінальних процесуальних рішень у ході та за результатами доказування – є основною його метою у конкретній кримінальній справі. Саме для конкретного доказування, мабуть, застосовна радикальна міра: відкинути поняття «об'єктивна істина» і замінити його іншим поняттям результатів доведення - «обґрунтоване рішення». За такого підходу досудовий і судовий доказ лише тоді має сенс, коли він

виступає засобом, а чи не метою кримінального процесу. Мета визначає процес. Мета, в яку вірить суб'єкт довказування, хоч і належить до майбутнього, проте вона впливає на дії у теперішньому.

Чітке розуміння мети доказування народжує обґрунтовані кримінальні процесуальні рішення.

Ми маємо справу з єдністю двоїстого порядку. Успішне збирання, перевірка та оцінка доказів у ході окремої слідчої (розшукової) дії є, з одного боку, приватною метою доказування, а з іншого - засобом для досягнення вищої мети - формування системи доказів.

У порядку вивідних суджень можна сформулювати такі тези:

1. Існують дві основні групи ризиків: а) доказування, що розуміється у широкому значенні - як формування системи доказів у кримінальній справі; б) прийняття процесуальних та тактичних рішень (ці області виражають фундаментальні кореспондуючі функції у кримінальному процесі – доведення та прийняття рішень).

2. Жодні дії на стадії досудового розслідування неможливі без прийняття рішення. І жодних рішень не існує - без ризику їх не прийняти або ж прийняти помилкові.

3. Неможливо вести досудове розслідування, не наражаючи себе на небезпеку. Якщо ми щось доводимо та вирішуємо, то ми маємо йти на ризик. Усвідомлений та «прорахований» ризик, який через ті чи інші фактори не виправдався, не повинен вважатися слідчою помилкою.

4. Існують дві обставини, які можуть бути причиною повної відмови від процесуального та тактичного ризику. Перше — неможливість досягнення мети доказування, друге — надто висока ціна.

Список використаних джерел:

1. Гаррис Р. Школа адвокатуры. - Автограф, 2001. 352 с. URL: https://tomorrowslawyer.org/wp-content/uploads/2017/07/%D0%93%D0%B0%D1%80%D1%80%D0%B8%D1%81-%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B-2001.pdf

2. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. В 2-х т. - Т . 2: Основные положения науки советского уголовного процесса - М.: Юрид. лит-ра, 1968.

3. Строгович М.С. Избранные труды. В 3 т. Т. 3. М.: Наука, 1991.

Новожилов В. С.
начальник відділу юридичного забезпечення
та законодавчої ініціативи, магістр права,
(Громадська організація «Спілка безпеки управління «Антикорупція»)

ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Здійснена в ході змагальної процедури правова оцінка суду твердження сторони обвинувачення щодо події кримінального правопорушення та особи, яка винувата в його вчиненні, на предмет його доведеності поза розумним сумнівом може йменуватися як вирішення кримінально-правового спору (позову) чи кримінально-правового конфлікту. У підручнику «Кримінальний процес» Харківської школи під кримінальним процесом розуміють урегульовану правом діяльність, яка спрямована на вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник у результаті вчинення кримінального правопорушення [1]. Вирішення соціально-правового (кримінального) конфлікту, що виник у зв'язку з кримінальним правопорушенням, на підставі судової істини, як мету кримінального процесу визначає М. А. Погорецький [2]. «Вирішення уповноваженими на кримінальне провадження особами питання про наявність кримінально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із завданням злочином шкоди особі, суспільству та державі, та його вирішення в разі наявності» [3] як ціль кримінального провадження визначають Л. Д. Удалова та С. О. Патюк.

Саме з позиції конфліктології І. В. Гловюк розглядає соціальне призначення кримінального провадження – як засіб для вирішення соціального конфлікту: «у межах кримінальної юстиції цей конфлікт має кримінально-правовий характер (оскільки пов'язаний із порушенням кримінально-правової заборони) […]» [4]. Через категорію «вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві» Л. М. Лобойко пропонує визначати кримінально-процесуальну компетенцію органів досудового розслідування, прокуратури і суду, при цьому роблячи застереження, що право на здійснення громадського контролю за діяльністю цих органів «залишається у суспільства завжди, адже саме воно делегує державі в особі її компетентних органів здійснення функцій щодо вирішення кримінальних конфліктів» [5, с. 344].

Справді, зосереджуючись на вирішенні кримінально-правового конфлікту як завданні кримінального провадження, на відміну від боротьби зі

злочинністю, правозастосовець у більшій мірі буде націлений на врахуванні інтересів потерпілого, інтересів громади, суспільства, Українського народу й, не в останню чергу, інтересів самого правопорушника, поваги до його людської гідності. Розглядаючи питання розширення повноважень потерпілого, Л. М. Лобойко зазначає, що таку регламентацію треба розуміти широко, а саме – «як зміну концептуального підходу до розуміння кримінального процесу: від тоталітарного (спосіб боротьби держави із злочинністю) до демократичного (спосіб розв'язання кримінально-правового конфлікту)» [5, с. 89].

Водночас, як видається, поняття «кримінально-правовий спір» і «кримінальний конфлікт» можуть розглядатися й не як тотожні. «Злочин є ні чим іншим, як суспільним конфліктом, породженим суспільно небезпечним діянням, правова модель якого зафіксована в кримінальному законі. Даний конфлікт породжує необхідність його вирішення правовими засобами, передбаченими кримінально-процесуальним законом» [5, с. 88], стверджує Л. М. Лобойко. Однак якщо конфлікт, що підлягає врегулюванню, і є подією кримінального правопорушення, тоді, знову ж таки, все кримінальне провадження зводиться до кримінального переслідування – реалізації норм кримінального матеріального права – а цим обмежується хіба що функціональна діяльність сторони обвинувачення. Якщо ж подію кримінального правопорушення розглядати лише як початковий момент формування конфлікту, то очевидно, що суспільні засоби (у тому числі і правові) врегулювання такого конфлікту не обмежуватимуться кримінальним провадженням. Наприклад, високопосадовець певного державного органу отримав від іншої особи неправомірну вигоду; його було притягнуто до кримінальної відповідальності. Чи перестав існувати соціальний конфлікт у зв'язку з корупційним підкупом високопосадовця? Можливо, так. А можливо й ні: зокрема, якщо продовжує існувати суспільний запит на зміну порядку добору на відповідну посаду; або якщо існують певні підозри щодо протиправного обрання засудженої особи на цю посаду. Однак розглядаючи кримінальне провадження, яке здійснювалося за фактом отримання високопосадовцем неправомірної вигоди, – чи реалізовано його загальні завдання? Нам видається, що так.

Тобто кримінальний конфлікт, будучи різновидом суспільного конфлікту, є динамічним соціальним явищем. Кримінальне провадження є діяльністю зі своїм предметом і структурою. Незважаючи на очевидність (або й цілковиту неочевидність) певної події кримінально протиправного діяння, кримінальне провадження на своєму початку розглядає будь-яке

твердження, навіть очевидно істинне, як імовірне припущення. Ба більше – кримінальне провадження може мати своїм результатом цілковите невирішення (або й загострення) кримінального конфлікту: якщо подія кримінального правопорушення під час здійснення досудового розслідування була неналежним чином процесуально закріплена, хоча й відображає те, що відбулося в дійсності, то суд, вирішуючи кримінально-правовий спір, із необхідністю має ухвалити виправдувальний вирок, чим вирішить кримінальний позов, але не розв'яже кримінальний конфлікт. Відтак, «вирішення кримінального конфлікту», будучи ширшим за обсягом поняттям, аніж кримінально-правовий спір (чи кримінальний позов), сприйняте як завдання, тим паче абсолютно домінантне, може своїм наслідком мати те ж, що й догматичне спрямування радянського процесу на боротьбу зі злочинністю, – ігнорування основоположних принципів права, зокрема верховенства права й недопущення свавілля влади.

Зі схожими проблемами розмежування категорій стикнувся й Ю. Г. Барабаш, визначаючи відмінність між «державно-правовим конфліктом» і «конституційним спором». Якщо узагальнити, упускаючи різницю предметів конфліктів / спорів (конституційний чи кримінальний), то науковець влучно стверджує, що категорія «спір» застосовується до ситуацій, коли суперечка між двома суб'єктами підлягає розгляду в порядку юрисдикційних процедур, тобто питання, що викликало протистояння, передається на розгляд судових органів, які наділені відповідними повноваженнями і рішення яких будуть мати обов'язкову силу для всіх конфліктуючих суб'єктів [6, с. 19]. «В окремих випадках наявність спору в Конституційному Суді чи інших судових інстанціях […] – стверджує Ю. Г. Барабаш – ще не означає, що між сторонами спору існує конфлікт» [6, с. 22]. Так само й у кримінальному провадженні при направленні до суду обвинувального акта з угодою кримінально-правовий спір, який полягає у визначенні покарання вироком суду, продовжує існувати, хоча сама конфліктна ситуація між правопорушником і потерпілим або публічним обвинувачем, є вичерпаною (принаймні формально).

Іншою ознакою, за якою може бути розмежований кримінальний конфлікт і кримінально-правовий спір (кримінальний позов), є визначений суб'єктний склад. Джерелом кримінального конфлікту є подія кримінально протиправного діяння (хоча більш коректним буде формулювання «поширення у суспільстві інформації про подію»). Кримінальний конфлікт існує тоді, коли стан безпеки особи чи суспільства порушений. Однак особа, що є джерелом загрози безпеці, може не бути встановленою (або й не існувати

як така – у випадку непідтвердження істинності події). Складним є питання існування кримінального конфлікту у випадку, коли про нього невідомо третім особам («невідоме незнане» кримінальне правопорушення): наприклад, особа, що придбала наркотичний засіб, та особа, яка здійснила його збут, можуть бути єдиними людьми, яким відомо про це кримінальне правопорушення, при чому між цими особами конфліктна ситуація, зазвичай, не виникає. З іншого боку, кримінальний позов (кримінально-правовий спір) із необхідністю має як особу, що висуває позов (прокурора-публічного обвинувача), так й конкретно визначену особу-підозрюваного, який у силу направлення до суду обвинувального акта отримує процесуальний статус підсудного.

Отже, автор висновує, що доцільно розрізняти поняття кримінально-правового спору та кримінально-правового конфлікту, а також визначати одним з елементів загального змістовного завдання кримінального провадження саме вирішення кримінально-правового спору (кримінального позову).

Список використаних джерел:

1. Філін Д. В. Поняття кримінального процесу. Кримінальний процес : за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2019. С. 6.

2. Погорецький М. А. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. Право України. 2013. № 11. С. 47.

3. Удалова Л. Д., Патюк С. О. Цілі і завдання сучасного кримінального судочинства України. Київ, 2014. С. 91.

4. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. Одеса : Юридична література, 2015. С. 57.

5. Лобойко Л. М. Методи кримінально-процесуального права. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 352 с.

6. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. Харків : Право, 2008. 220 с.

Плюсква А. В.
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПІДТРИМАННЯ «ПУБЛІЧНОГО» ЧИ «ДЕРЖАВНОГО» ОБВИНУВАЧЕННЯ

В умовах сьогодення одним із ключових напрямів діяльності держави є удосконалення системи правоохоронних органів, визначення їх функціонального та практичного напрямку їх діяльності відповідно до кращих міжнародних стандартів. На даний час не є виключенням й існуюча в Україні система органів прокуратури. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, в Україні є прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді [1], однак згідно з Законом України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладається функція підтримання державного обвинувачення в суді [2]. Так, на сьогодні постає ключове питання: яке все ж таки обвинувачення підтримують прокурори, реалізуючи основну функцію, «державне» чи «публічне»?

У Кримінальному процесуальному кодексі виокремлюється поняття «державне обвинувачення», як процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [3].

Проблематику даного питання неодноразово досліджували такі науковці, як В. Долежан, Ю. Дьомін, О. Назарук, І. Рогатюк, С. Патюк, і Шульган та інші, однак однозначного вирішення питання співвідношення понять публічне та державне обвинувачення так і не відбулося.

Як зазначив В. В. Долежан, у Конституції України підтримання публічного обвинувачення в суді постановлено на перше місце серед інших функцій прокуратури, що певною мірою відображає підходи Європейського співтовариства до ролі прокурора, який передусім розглядається як публічний обвинувач у системі кримінального судочинства [4, с. 30].

На думку І.І. Шульгана поняття «публічне обвинувачення» є дещо ширшим від поняття «державне обвинувачення» і означає, що прокурор у

кримінальному провадженні виступає тепер не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства (принаймні більшої його частини) [5, с. 239].

У своїх працях Ю.М. Дьомін переплітає публічне обвинувачення з публічними правовідносинами, публічними органами влади [6, с. 21].

С. Патюк приходить до висновку, що публічне обвинувачення виконується в інтересах всього суспільства (і держави зокрема), а державне обвинувачення буквально може здійснюватися тільки в інтересах держави, її органів та посадових осіб, які можуть не відстоювати волю більшості суспільства, тому термін «публічне обвинувачення» лінгвістично захищає і державні інтереси, і суспільні інтереси й потерпілого у кримінальному провадженні [7].

Розглядаючи точки зору науковців з цього питання, слід підкреслити, що функція підтримання державного обвинувачення поступово трансформувалася у функцію підтримання публічного обвинувачення, оскільки діяльність органів прокуратури є відкритою та спрямованою на досягнення підвищення довіри населення до органів прокуратури, що є публічним проявом і означає що її реалізація зобов’язує прокурора дотримуватися засад законності, справедливості та об’єктивності.

Водночас «державне» обвинувачення є вужчим ніж «публічне», оскільки під час підтримання обвинувачення в суді основним завданням, яке покладається на прокурора є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінально провадження та підтримання застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального процесу. Тобто підтримуючи обвинувачення прокурор діє як в інтересах держави так і суспільства в цілому.

Разом з тим, поняття «держави» охоплює форму організації політичної влади, що здатна впорядкувати суспільні відносини на відповідній території, тобто є ключовим елементом політичної системи створеної на підставі волевиявлення групи осіб, а ніяк суспільства загалом.

Беручи участь у судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, прокурор, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені законодавством, зобов'язаний вирішувати покладені на нього Кримінальним процесуальним кодексом України завдання та сприяти виконанню вимог закону про всебічний, повний об'єктивний розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі. Зокрема підтримуючи обвинувачення прокурор повинен спрямовувати свою діяльність на захист особи, суспільства та держави, що в черговий раз підтверджує

необхідність підтримання саме публічного обвинувачення та надає унікальності органам прокуратури.

Забезпечення права на справедливість, є найважливішою гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених конституцією та міжнародними актами в яких прослідковується термін «публічне обвинувачення», та які є частиною законодавства щодо прав людини й основоположних свобод.

З огляду на викладене, слід зазначити, що у Кримінальному процесуальному кодексі України та в Законі України «Про прокуратуру» не використовується поняття «публічне обвинувачення», як це закріплено у Конституції України та міжнародних актах, однак Україна позиціонує себе, як правова, демократична та соціальна держава, в якій інтереси громадян стоять вище за все, а органи прокуратури здійснюють встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Тому виходячи з норм міжнародного права та основного закону держави, яким і започатковано в законодавстві України поняття саме «публічного обвинувачення», з метою удосконалення та визначення діяльності прокуратури відповідно до міжнародних стандартів, цілком логічним є використання єдиного формулювання однієї із функцій прокуратури «підтримання публічного обвинувачення» та закріплення її на законодавчому рівні у п. 15 ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.№ 254к/96 ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Про прокуратуру: Закон України від 07.05.2022 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
4. Підтримання державного обвинувачення: навч.-метод. посібник за ред. Ю. Є. Полянського; авт. кол.: В. В. Долежан, Д. М. Притика, М. В. Косюта та ін. Одеса: Фенікс. — 2012. — 81 с.
5. Шульган І.І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення. Юрид. наук. електронний журнал. 2016. №. 6. С. 238-240
6. Дьомін Ю. Функції органів прокуратури в контексті конституційних змін. Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 3. С. 20-28.
7. Патюк С. Нормативна невизначеність співвідношення категорій «державне» та «публічне» обвинувачення як підстава для зловживання правом у кримінальному провадженні. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2017. Т. 1. №. 2. URL: https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/73/69.

Подубінський І.Б.
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету №2 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Оперативне обслуговування об’єктів бюджетної сфери є однією з основних функцій оперативних підрозділів Національної поліції, а своєчасне виявлення кримінальних правопорушень у даній сфері залежить від рівня організації цієї роботи.

Аналіз оперативної обстановки у бюджетній сфері та стан організації роботи оперативних підрозділів у даному напрямі свідчать про відсутність системного та комплексного відпрацювання даної галузі економіки

Варто зазначити, що питання оперативного обслуговування бюджетної сфери розглядали у своїх роботах такі науковці, як: Р.К. Антонов, В.І. Василинчук, О.Ю. Заблоцька, В.С. Кубарєв, Д.Й. Никифорчук, І.М. Ніщета, В.Л. Ортинський, М.В. Стащак, В.В. Шендрик та інші, однак залишились не розглянутими деякі організаційні особливості здійснення організації оперативного обслуговування оперативними підрозділами Національної поліції.

Спочатку з`ясуємо поняття терміну «організація», яке означає: 1) наукову організацію праці, особливості чого-небудь, структуру; 2) здійснення певних заходів громадського значення, розроблення їх підготовки і проведення; 3) чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [1, с. 479].

У загальноюридичних науках поняття «організація» вживається в двох значеннях: 1) організація як стан об'єкта (системи), яким управляють; 2) організація як функція або елемент управлінського циклу. Перша може бути охарактеризована, як «організація організації», друга – як складова процесу управління [2, с. 14].

Аналіз наукової літератури [3-4] надав можливість дійти висновку, що з приводу дефініції «організація оперативно-розшукової діяльності» існує багато думок науковців, які ми вважаємо за доцільне поділити на дві групи.

До першої групи ми відносимо бачення науковців, які, під організацією оперативно-розшукової діяльності слід розуміти систему наукових

положень і заснованих на них рекомендацій щодо організації діяльності оперативних підрозділів різних рівнів, а також окремого оперативного працівника на території, яку він обслуговує, або за певною лінією роботи.

Окрему позицію з цього питання займає друга група, які стверджують, що організація як стан системи, призначеної для вирішення конкретних функцій-завдань, це – найбільш доцільна за цих умов система використання наявних сил, засобів оперативно-розшукової діяльності в боротьбі із кримінальними правопорушеннями.

Проаналізувавши викладене, можна зробити висновок, що серед науковців немає єдиної точки зору стосовно визначення поняття «організація оперативно-розшукової діяльності». У зв`язку з цим, ми вважаємо за необхідне навести визначення організації оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Національної поліції, під якою ми розуміємо алгоритм здійснення певних дій, спрямованих на пошук та фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп у бюджетній сфері.

Доцільно розглянути термін «оперативне обслуговування». Аналіз наукової літератури [5, с.104] вказує на велику кількість думок з приводу вказаного терміну, які між собою різняться.

На підставі аналізу наведеного ми зробили висновок про те, що оперативне обслуговування – це цілеспрямована діяльність співробітників оперативних підрозділів Національної поліції, спрямована на постійне та своєчасне отримання, аналіз і накопичення первинної оперативної інформації про оперативну обстановку з метою протидії кримінальним правопорушенням у даній сфері.

В результаті аналізу понять «організація оперативно-розшукової діяльності» та «оперативне обслуговування», а також аналізу фахової наукової літератури ми дійшли висновку, що організація оперативного обслуговування бюджетної сфери оперативними підрозділами Національної поліції – це цілеспрямована діяльність оперативних співробітників, спрямована на своєчасне та систематичне отримання, аналіз, накопичення та систематизацію первинної оперативно-розшукової інформації про оперативну обстановку у зазначеній сфері.

На нашу думку, досягнення ефективності процесу протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері можливе лише при правильній організації оперативного обслуговування

Отже, правильна організація оперативного обслуговування бюджетної сфери буде сприяти систематичному надходженню первинної оперативно-розшукової інформації до оперативних підрозділів Національної

поліції про підготовку або вчинення кримінальних правопорушень у вказаній сфері, а також про осіб, причетних до їх вчинення.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К. : Вид-во «Аконіт», 2007. Т.1. – 928 с.
2. Оперативне розпізнавання: монографія / В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, Н.Є. Філіпенко, Л.В. Родинюк. – Київ: КНТ, 2007. – 216 с.
3. Оперативно-розшукова діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України: навчальний посібник / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, М. А. Лісовий, А. В. Мовчан. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 256 с.
4. Притула А.М., Халимон С.І., Митрофанов І.І. Закон України: «Про оперативно-розшукову діяльність» науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н., професора А.М. Притули. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2021. 236 с.
5. Протидія злочинам, що вчиняються у бюджетній сфері: навч. посібник. / Баб'як А.В., Живко З.Б., Йосипів А.О. та ін.– Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 168 с.

Пряхіна Н.О.
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету №3 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Бучатська С.Р.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №2 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО З НЕПОВНОЛІТНІМИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»

Встановлюючи психологічний контакт з неповнолітнім під час професійного спілкування працівник поліції має на меті отримати повну та достовірну інформацію. Успіх цього просу залежить не тільки від індивідуальних особливостей особистості неповнолітнього але й від умов та способу налагодження такої комунікації. Тому цей процес обов'язково потрібно певним чином запланувати та підготувати.

Психологи визначили характеристику окремих вікових періодів розвитку дитини, а також розкрили механізми зміни цих періодів. Перехід від

попереднього вікового періоду до наступного часто має кризовий характер. Вікова криза – нетривалий за часом (до 1 року) період розвитку людини, що характеризується бурхливими психологічними змінами. Кризи проявляються в негативних симптомах поведінки, фактах важковиховуваності, тимчасового зниження навчальної працездатності, маючи не тільки негативне, а й позитивне значення у розвитку особистості [3].

Кожна людина проходить однакові етапи психічного розвитку, але водночас з зі своїми індивідуальними особливостями нервової системи, розумовими здібностями. До основних ознак кожного етапу відносяться соціальні умови розвитку, провідні види діяльності та основні новоутворення психіки. Цим визначається ставлення дитини до всього що її оточує. Провідна діяльність з'являється поступово завершуючись на кожному етапі розвитку та вдосконалюючись на наступному, забезпечуючи кардинальні лінії психічного розвитку саме в цей період [1]. Значення набувають взаємини між дитиною та її соціальним оточенням які відбуваються через провідну діяльність. Вплив соціального середовища на психічний розвиток індивіда забезпечує його соціалізацію. Паралельно з розгортанням соціалізації індивіда він включається в процес індивідуалізації [2].

Для того, щоб полегшити налагодження психологічного контакту з неповнолітнім під час допиту, законодавець намагався втілити у реальність законопроект про проведення допиту у приміщенні, яке називається «зелена кімната».

Зелена кімната - це інноваційна методика допиту та опитування, яка базується на використанні віртуальних середовищ для створення психологічного тиску на допитувану особу. Ця техніка включає в себе відображення віртуальних об'єктів, сценаріїв та інших стимулів у реальному часі під час допиту. Зелена кімната може бути використана для вивчення поведінки, збору інформації та стимулювання співпраці під час допитування. Ролі зеленої кімнати Зелена кімната може використовуватися для різних цілей у сфері правоохоронної діяльності. Вона допомагає збирати докази та інформацію від допитуваних осіб, а також вивчати їхню поведінку та реакцію на питання. Зелена кімната може бути корисною для здійснення експериментів, психологічних досліджень та розкриття деталей справ. Обстановка в приміщенні повинна заспокоювати дитину, налаштовувати її на довірливу розмову.

Для того, щоб провести допит дитини, потрібно мати досвід спілкування та розуміти дитячу психологію. Окрім цього, необхідно мати навички критичного мислення, а для спілкування використовувати слова й

аргументи зрозумілі та переконливі. Важливо бути добре підготовленим до всіх можливих реакцій та відповідей на поставлені запитання і не губитись у певних ситуаціях [4].

Зелена кімната має численні переваги, включаючи можливість створення реалістичних сценаріїв, контрольованих умов та збільшення об'єктивності допиту. Вона також дозволяє допитуваним відчути психологічний тиск, що може сприяти отриманню додаткової інформації. Однак, слід зазначити, що ця техніка може бути використана недбало чи зловживана, що може викликати питання щодо етичності. Важливим елементом опитування є наявність відокремленої кімнати, її ще називають «технічною кімнатою», де всі зацікавлені особи (адвокат, прокурор та ін.) можуть спостерігати та прослуховувати дане інтерв'ю, а також спілкуватися із особою, яка проводить інтерв'ю через систему зв'язку. Якщо є проблеми із відображенням певних подій, які дитина бачила, вона може відобразити інформацію, шляхом малювання або показати за допомогою анатомічних іграшок, які знаходяться в кімнаті. А також може застосовуватись методика програвання ситуації.

Отже, спілкування з неповнолітнім за методикою «Зелена кімната» може бути корисною в сфері правоохоронної діяльності, наукових досліджень та психологічних експериментів, оскільки позитивне ставлення уміння слухати, майстерність налагодження та підтримання контактів, уміння привернути та утримати увагу, безперешкодно долати бар'єри спілкування та вирішувати імовірні конфліктні ситуації, допоможуть працівникам поліції підвищити ефективність отримання необхідної інформації та сформувати позитивний імідж. Проте важливо ретельно розглядати питання етичності та прав людини при використанні цієї техніки для забезпечення справедливості та захисту прав допитуваних осіб.

Список використаних джерел:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 12.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2012. С. 35
3. Лісовець О. В. Врахування особливостей вікової кризи у формування психологічної готовності дитини до школи. URL: file: C:/Users/Natalia/ Downloads/Nzspp_2015_4_30.pdf
4. Пряхіна Н., Пташник-Середюк О.І. Урахування психологічних особливостей розвитку особистості неповнолітніх під час допиту (опитування) за методикою «зелена кімната» Науковий фаховий журнал «Габітус» 14/2020 С.266-27.
5. Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство. Київ: ФОП КЛИМЕНКО. 2015р. 114 с.

Пряхін Є. В.
доцент кафедри кримінального процесута криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗНЯТТЯ ПОКАЗАНЬ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У березні 2022 р. Главу 20 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) було доповнено ст. 2451, що передбачає можливість під час досудового розслідування слідчому чи прокурору знімати показання технічних приладів (далі – ТП) та технічних засобів (далі – ТЗ), що мають функції фото-, кінозйомки чи відеозапису [1].

Доповнення такою дією системи вітчизняних слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) викликало інтерес серед науковців. О. В. Капліна зазначає, що ці зміни дозволять органам досудового розслідування швидко отримати показання ТП і ТЗ, що сприятиме розкриттю кримінальних правопорушень. Фактичною підставою для проведення цієї СРД є наявність відомостей про те, що показання ТП і ТЗ містять інформацію, що може мати значення для кримінального провадження, а юридичною – постанова слідчого, прокурора. Науковиця детально зупиняється на тому, що слід розуміти під такими ТП і ТЗ, а також, що відносити до публічно доступних місць. До ТП і ТЗ можуть належати: автомобільні відеореєстратори; безпілотні літальні апарати; технічні прилади і засоби, якими оснащені підрозділи Національної поліції з метою здійснення автоматичного фото-, кінозйомки чи відеозапису; стаціонарні системи, які встановлюються у публічно доступних місцях з метою охорони публічної безпеки чи власності, безпеки дорожнього руху, громадського порядку. До публічно доступних місць відносять ті, де яких можна увійти та перебувати без отримання на це згоди власника або володільця. До них, зокрема, можуть належати місця, що використовуються особами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів, конференцій (наприклад, вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, ресторани, музеї, пляжі, транспортні засоби загального користування, парки, пасажирські потяги, літаки, вокзальні перони, платформи тощо) [2, с. 357–358].

Зняття показань ТП та ТЗ як СРД, на думку А. М. Соцького, має відповідати ознакам, що притаманні такій дії, а саме: бути законодавчо регламентованою; спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні; яка суттєво зачіпає права і законні інтереси людини; здійснюється компетентною посадовою особою; пов'язана з можливістю заходів державного процесуального примусу. Окрім того, самі положення ст. 2451 КПК України потребують доопрацювання [3, с. 386].

Варто зауважити, що схожа процесуальна дія була запроваджена у КПК України ще у листопаді 2018 р. Зокрема, у ст. 300 КПК України зазначається, що для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі СРД, передбачені цим КПК, та негласні СРД, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК, а також «… знімати показання ТП і ТЗ, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису …». Крім того, це можна робити до внесення відомостей про кримінальний проступок у ЄРДР [1]. Вочевидь, доповнення КПК України у 2022 р. ст. 2451 вносить певні непорозуміння та дублювання. Як вихід з цієї ситуації можна запропонувати на законодавчому рівні вилучити з Глави 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» такий термін, оскільки в ній відсутня відповідна стаття чи розшифрування того як саме знімати показання ТП і ТЗ.

Схожої позиції дотримуються і В. С. Новожилов із А. С. Зозулею. Мету процесуальної дії вони пов'язують з її результатом та процесуальною формою. Згідно з нормами КПК України, результатом зняття показань з ТП і ТЗ є, власне, «показання цих приладів і засобів» як окреме процесуальне джерело доказів, яке може бути отримане (створене) та використане (за загальним правилом) лише у кримінальних провадженнях. Науковці досліджують три гіпотези щодо правової природи зняття показань ТП і ТЗ: 1) воно може бути СРД; 2) воно може бути заходом забезпечення; 3) воно може бути окремою процесуальною дією, яка не є ані СРД, ані запобіжним заходом. Щодо кожної з гіпотез наводяться свої аргументи. На користь першої свідчать два нормативних аргументи – статті 2451 та 300 КПК України. Друга гіпотеза не знаходить свого обґрунтування, оскільки ні в ч. 1 ст. 131 КПК, ні у всьому розділі ІІ КПК зняття показань ТП і ТЗ не згадується. Водночас, за своїм зовнішнім проявом і процедурою здійснення зняття схоже на тимчасовий доступ до речей і документів, що є заходом забезпечення. Щодо третьої гіпотези, то тут інтерес становить припис ч. 4 ст. 132 КПК України, який встановлює обов'язок для слідчого судді при оцінці потреб досудового

розслідування «враховувати можливість без застосування заходів забезпечення отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. А це дає можливість скористатися положеннями ч. 2 ст. 93 КПК України, яка передбачає два окремі способи збирання фактичних даних – їх витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб [3, с. 78–81]. У свою чергу ми підтримуємо позицію науковців щодо трактування зняття показань ТП і ТЗ як СРД.

Т. П. Матюшкова приділила свою увагу тактиці вилучення фото-, кінозйомки, відеозапису при розслідуванні кримінальних проступків, беручи за основу ст. 2451 КПК України. Вона зазначає, що припущення особи, яка здійснює розслідування кримінального проступку, про необхідність фото-, кіно-, відеопоказань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, слід вважати фактичною підставою здійснення досліджуваної СРД. До тактичних особливостей підготовки до зняття показань ТП і ТЗ науковиця відносить: 1) проведення огляду місця події, під час якого фіксується розташування камер зовнішнього відеоспостереження, до об'єктивів, яких могли потрапити окремі обставини правопорушення; 2) з'ясування інформації, що у очевидців наявні фото-, відео, аудіозаписи з окремими обставинами події, що розслідуються; 3) витребування даних про розташування ТП і ТЗ, що мають функцію фото-, кінозйомки, відеозапису, на певній території; 4) отримання згоди власника або володільця на надання копій; 5) залучення спеціаліста з метою забезпечення копіювання фото-, відеопоказань, вирішення інших питань; 6) підготовка технічних засобів і програмного забезпечення для копіювання; 7) винесення постанови про зняття показань [4, с. 268]. Наведені рекомендації дають можливість ефективно підготуватися до проведення цієї СРД та отримати відповідний доказовий матеріал.

Таким чином, можна узагальнити особливості проведення вищевказаної СРД наступним чином: 1) показання вигляді копій отримує слідчий, прокурор від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів; 2) такі копії можуть бути зняті лише з ТП чи ТЗ, які здійснюють фіксацію у публічних місцях, у т.ч. в автоматичному режимі (місць, що відносяться до приватних помешкань особи, це не стосується); 3) зняття здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста; 4) про здійснення зняття показань складається протокол; 5) особа, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів,

у присутності прокурора, слідчого самостійно чи за допомогою спеціаліста копіює відповідні записи та надає їх на носію (сам носій може бути наданий як тією, так і іншою стороною).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Капліна О. В. Зняття показань технічних приладів і засобів: правова сутність та процесуальний порядок. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 357–360.

3. Соцький А. М. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 384–386.

4. Новожилов В. С., Зозуля А. С. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису: правова природа, порядок здійснення та процесуальний результат. Форум права. 2022. № 72 (1). С. 76–89.

5. Матюшкова Т. П. Тактика вилучення фото-, кінозйомки, відеозапису при розслідуванні кримінальних проступків. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листопада 2022 р.). Х.: ХНУВС, 2022. С. 266–269.

Романюк Б.
аспірант кафедри кримінального процесута криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ СУДОВОЇ ВЛАДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вивчена література дозволяє нам сформулювати ряд вихідних положень визначення поняття механізму реалізації судової влади:

- це поняття є певною теоретичною абстракцією, за допомогою якої може бути розкрито функціональну характеристику судової влади;

- поняття механізму реалізації судової влади дозволяє показати, яким чином при її здійсненні у кримінальному процесі забезпечується: а) самостійність та незалежність судової влади; б) її державно-владний статус; в) контролююча-стримуюча функція по відношенню до інших гілок влади; г) призначення захищати верховенство права; д) здатність служити доступним засобом захисту прав людини; е) справедливість та неупередженість

під час проведення судового розгляду; є) професіоналізм, об'єктивність і неупередженість суду у пізнанні обставин справи; ж) незалежність та правосудність рішень суду; з) обов'язковість та виконання останніх.

- уявлення про механізм реалізації судової влади обумовлено природою судової влади, яку, як зазначалося вище, ми розуміємо як особливий вид державно-владних відносин, що виникають між судом та суб'єктами судочинства у процесі розгляду та вирішення справи або здійснення судом інших процесуальних відносин.

- специфіка кримінального судочинства вимагає визначення власного механізму реалізації судової влади, що відповідає призначенню, особливостям, принципам, умовам та порядку провадження у кримінальних справах та сучасній процесуальній ролі суду, як у досудових, так і в судових стадіях процесу.

- в силу цього судові владні відносини в цій сфері можуть розвиватися і реалізуються виключно тільки у формі кримінального судочинства. Ці відносини виникають у зв'язку з висуванням перед судом обвинувачення, або постановкою іншого питання, що вимагає владного судового вирішення. Тому ці відносини пов'язані з необхідністю встановлення фактичних обставин справи та їх юридичного значення.

- судова влада в силу своєї ситуаційної природи повинна бути завершена законним, обґрунтованим і справедливим вирішенням конфлікту або іншого правового питання.

Перелічені фактори визначають цілі механізму реалізації судової влади за допомогою кримінального судочинства, його структуру, зміст, етапи або технологію здійснення.

Мета механізму реалізації судової влади у вигляді кримінального судочинства у тому, щоб: забезпечити суб'єктам права (й у першу чергу - людині) судовий захист; забезпечити громадянам, чиї права порушені, доступ до правосуддя та їх судового захисту; створити процесуальним сторонам рівні та достатні можливості для відстоювання перед судом своїх прав та інтересів; забезпечити самому суду можливість вирішувати справу чи інше правове питання, віднесене до його компетенції; забезпечити правосудність судових рішень та легітимність здійснення судової влади.

Структура механізму реалізації судової влади в кримінальному судочинстві включає сукупність взаємозалежних елементів процесуальної діяльності, за допомогою яких судова влада проявляє себе, здійснює покладені на неї функції і вирішує завдання, що стоять перед нею. З огляду на це, до структури механізму реалізації судової влади мають бути включені не

тільки суди як органи судової влади, а й суб'єкти процесу з їх повноваженнями. У реалізації судової влади (на відміну від законодавчої та виконавчої) учасники судового розгляду наділяються широкими повноваженнями і можуть істотно впливати на перебіг та результати розгляду справи. Більше того, без ініціативи зацікавлених суб'єктів судова влада взагалі не може бути задіяна.

Тому до структурних елементів механізму реалізації судової влади ми відносимо: 1) судові органи та їхню компетенцію; 2) суб'єктів судово-владних відносин, які беруть участь у провадженні у кримінальній справі та їх повноваження у взаємовідносинах із судом; 3) процедури; 4) відповідальність. Кожен із цих елементів потребує окремого розкриття їх змісту. Тут лише зазначимо, що структура механізму реалізації судової влади дає змогу показати його внутрішню будову, виявляє ті елементи, функціонування та взаємодія яких забезпечує реалізацію судової влади.

Зміст механізму реалізації судової влади включає сукупність засобів та способів, передбачених кримінальним процесуальним законом для здійснення, судом своїх повноважень. Під засобами ми розуміємо сукупність передбачених процесуальним законом дій та рішень, вчинених судом, так само як учасниками процесу у взаємодії з судом, у яких реалізується судова влада. Під способами розуміється те, яким чином суд та підвладні йому суб'єкти процесу можуть здійснювати свої дії чи приймати рішення: а) самостійно; б) через компетентні державні органи (посадових осіб); в) через представника; г) із використанням кваліфікованої юридичної допомоги.

Етапи реалізації судової влади показують послідовність здійснення певних «технологічних кроків» у функціонуванні судової влади. Ці етапи не рівнозначні стадіям кримінального процесу дозволяють, абстрагувавшись від структури кримінального судочинства, акцентувати увагу на «технологію» реалізації судом своїх державно-владних функцій у цій сфері.

Ми вважаємо, що механізм реалізації судової влади починає діяти з надання та забезпечення зацікавленим суб'єктам доступу до правосуддя. Оскільки доступ до правосуддя це складна за змістом та багато суб'єктна діяльність, без якої судова влада взагалі не може бути затребувана, правомірно говорити про неї як про перший і щодо самостійного етапу реалізації судової влади.

Центральним етапом механізму реалізації судової влади є дослідження та встановлення обставин справи, без якої неможливий вирішення кримінальної справи або будь-якого іншого питання, винесеного на вирішення суду. Доступ до правосуддя та здійснення правосуддя, що

завершується вирішенням справи або вирішенням іншого питання, начебто вичерпує реалізацію судової влади.

Однак у механізмі реалізації судової влади за допомогою кримінального судочинства ми вважаємо за необхідне виділити ще один етап, пов'язаний з перевіркою правосудності вироків та інших судових рішень та забезпеченням контролю за здійсненням судової влади у цій сфері судочинства.

Поняття механізму реалізації судової влади у кримінальному судочинстві дозволяє показати, яким чином суд як орган державної влади вибудовує свої процесуальні відносини: 1) з іншими суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності; 2) органами інших гілок державної влади.

Ми вважаємо, що в практиці реалізації судової влади, владні відносини розвиваються саме в такій послідовності. Ситуаційний характер, який відрізняє судову владу, показує, що вона реалізується не у сфері «загального» як законодавча, або у сфері «особливого» як виконавча, а у сфері «одиничного». Саме одиничний, конкретний правовий конфлікт спричиняє судову владу до дії. Внаслідок цього реалізація судової влади починається і відбувається, насамперед, через взаємини суду із суб'єктами судочинства у процесі розгляду та вирішення конкретної кримінальної справи, або будь-якого іншого процесуального питання, віднесеного до компетенції суду. При цьому в судово-владні відносини з судом можуть вступати як громадяни, так і органи виконавчої влади, які ведуть провадження у справі в стадії досудового розслідування.

Реалізація контрольної функції судової влади у сучасних умовах породжує крім першого ще один, тепер уже опосередкований, і загальніший рівень відносин суду з органами законодавчої та виконавчої влади. Наприклад, звертаючись до Конституційного Суду із запитом про перевірку конституційності спірної норми права, суд цим опосередковано може взаємодіяти з законодавчою владою та впливати на неї. Такі ж опосередковані відносини виникають у суду з органами виконавчої: звертаючи вирок до виконання, суд цим визначає програму і межі діяльності органів, що виконують вирок. Такі відносини виникають і з різними організаціями та посадовими особами у випадках винесення судом окремих ухвал з приводу виявлення нових обставин; або порушення закону, допущеного під час провадження у справі. Ці відносини, хоч і пов'язані з провадженням у конкретній кримінальній справі, але знаходяться вже «за рамками» власне вирішення справи і, у цьому сенсі, є похідними, опосередкованими порівняно з відносинами, що виникають у суду з учасниками процесу.

І, нарешті, останній, ще більш опосередкований та абстрактний рівень відносин виникає у суду із суспільством загалом. Судова влада загалом покликана виконувати певне соціальне призначення і бути засобом вирішення правових конфліктів, захищати верховенство права, відновлювати порушене право. Суспільство, визнаючи чи не визнаючи легітимність судової влади, оцінюючи авторитет останньої, висловлюючи ступінь згоди з нею, готовність визнати чи не визнавати справедливість її рішення у конкретній справі, також формує та виявляє своє ставлення до судової влади загалом.

Підсумовуючи, можна запропонувати таке визначення: механізму реалізації судової влади за допомогою кримінального судочинства - це сукупність процесуально-правових елементів, засобів і способів, що забезпечують у певній послідовності функціонування судової влади та здійснення судово-владних відносин під час провадження у кримінальній справі для виконання судом завдань кримінального провадження.

Сабанюк Т.Р.
аспірант кафедри кримінального процесута криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛОМ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА

Умисні вбивства відносяться до категорії кримінальних правопорушень, встановлення обставин готування, вчинення яких, осіб, які причетні до цього, потребує максимальної концентрації значних ресурсів оперативних підрозділів та органу досудового розслідування у стислі проміжки часу.

Аналіз наукового доробку у галузях теорії оперативно-розшукової діяльності та криміналістики свідчить про відсутність досліджень, предметом яких виступали би питання форм організації управління процесами взаємодії між оперативними підрозділами та слідчим як під час виявлення фактів готування, вчинення окремих різновидів злочинів, так і їх досудового розслідування. В теорії управління визначається, що формування ефективної системи засобів вирішення управлінських завдань має відбуватися в рамках чітко визначеної керівником моделі управління.

Моделі організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим під час провадження в оперативно-розшуковій справі щодо готування, вчинення умисного вбивства формуються на декількох рівнях.

Перший – стратегічний. На цьому рівні вирішуються завдання з формування нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення діяльності з виявлення готування, вчинення умисних вбивств, їх документування для подальшого використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, підвищення рівня кваліфікації співробітників оперативного підрозділу та слідчих, які спеціалізуються на виявленні, документуванні та розслідуванні умисних вбивств. Тобто на цьому рівні формується готовність до спільної діяльності оперативного підрозділу та слідчого щодо такого різновиду кримінальних правопорушень. Це рівень керівників підрозділів Національної поліції, які мають:

- організовувати та здійснювати підбір і розстановку кадрів у відповідних оперативних підрозділах, з урахуванням їх професійної та психологічної підготовки для роботи по умисним вбивствам;

- формувати матеріально-технічну базу діяльності оперативного підрозділу, яка забезпечуватиме виконання його співробітниками завдань оперативно-розшукової діяльності;

- організовувати заходи, спрямовані на вироблення алгоритмів дій співробітників оперативного підрозділу у типових ситуаціях, які можуть виникнути під час роботи по оперативно-розшуковій справі за фактом готування, вчинення умисного вбивства, та злагодження діяльності співробітників такого підрозділу;

- організовувати проведення спільних заходів з підвищення кваліфікації співробітників оперативного підрозділу та слідчих, які спеціалізуються на виявленні, документуванні та розслідуванні умисних вбивств.

Безумовно, успішне відпрацювання за всіма наведеними вище завданнями на цьому рівні формування моделі організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим під час виявлення та документування умисних вбивств в більшій мірі залежить від спільної та якісної роботи керівників різних рівнів – від керівника підрозділу кримінальної поліції, слідчого підрозділу територіального підрозділу Національної поліції до рівня керівника кримінальної поліції, слідчого управління на рівні регіонального управління Національної поліції та керівника регіонального управління Національної поліції. Різний обсяг повноважень керівників цих рівнів генетично зумовлює взаємодію між ними через потребу вирішення спільного для них

завдання щодо організації якісної роботи оперативних підрозділів та слідчих по фактам готування, замаху на вчинення умисних вбивств. На рівні керівника оперативного, слідчого підрозділу здійснюється підбір кадрів, які за професійними якостями відповідають вимогам, що пред'являються для роботи по умисним вбивствам, їх погодження та призначення на посаду здійснюється керівниками вищого рівня.

Не залишається за рамками необхідності вирішувати завдання з якісної підготовки до спільної діяльності оперативних підрозділів та слідчого під час виявлення та документування готування до вчинення, замаху на вчинення умисних вбивств і керівний склад відповідних підрозділів Департаменту карного розшуку (у складі кримінальної поліції) та Головного слідчого управління Національної поліції. При чому, структурування завдань для керівників цього рівня відбувається в контексті:

-по-перше, формування відомчої нормативно-правової бази взаємодії оперативного підрозділу та слідчого при виявленні та документуванні готування до вчинення, замаху на вчинення умисного вбивства;

- по-друге, координація та контроль за якістю підготовки відповідних підрозділів карного розшуку та органів досудового розслідування регіонального рівня до спільної діяльності щодо виявлення та документування умисних вбивств;

- по-третє, забезпечення кадровим складом відповідних підрозділів Департаменту карного розшуку, Головного слідчого управління Національної поліції, який має належного рівня практичний досвід та підготовку до надання методичної допомоги, а також безпосередньої участі у документуванні фактів готування до вчинення, замаху на вчинення умисних вбивств, що можуть мати суспільний резонанс;

- по-четверте, забезпечення розробки та впровадження в практику методичних рекомендацій щодо взаємодії між оперативними підрозділами та слідчими під час виявлення готування, замаху по фактам вчинення умисних вбивств.

До числа засобів організації взаємодії на стратегічному рівні відноситься:

- видання відомчих/міжвідомчих нормативно-правових актів, які визначають механізм взаємодії під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;

- видання відомчих нормативних актів, які визначають організаційно-штатну структуру, матеріально-технічне забезпечення оперативних,

слідчих підрозділів, які мають спеціалізацію на виявленні та, відповідно, розслідуванні умисних вбивств;

- проведення координаційних нарад, спрямованих визначення та відпрацювання процедур ініціювання та реалізації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим у випадках виявлення готування, замаху на вчинення умисного вбивства;

- проведення семінарів-нарад, тренінгів за участі керівників та співробітників оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокурорів, які спеціалізуються на кейсах щодо умисних вбивств, спрямованих на відпрацювання алгоритмів спільних дій у типових ситуаціях виявлення фактів готування, замаху, вчинення умисних вбивств.

Другий – тактичний рівень, пов'язаний з організацією взаємодії у конкретних кейсах по фактах виявлення готування до вчинення, замаху на вчинення умисного вбивства. Ключовим суб'єктом організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим у таких справах є керівник оперативного підрозділу. По-перше, саме він після визначення за результатами оцінки матеріалів оперативно-розшукової справи наявності достатніх даних про факт готування до вчинення умисного вбивства письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією справою слідчого. По-друге, в рамках провадження по оперативно-розшуковій справі слідчий, який за рішенням керівника органу досудового розслідування закріплюється за такою справою, здійснює методичне супроводження та надає практичну допомогу у визначенні моменту та достатності оперативно-розшукової інформації в матеріалах оперативно-розшукової справи для їх реалізації в доказуванні у кримінальному провадженні. Слідчий виконує важливу але другорядну роль на етапі документування факту готування до вчинення умисного вбивства оперативним підрозділом, тому що в кінцевому рахунку рішення щодо припинення провадження в оперативно-розшуковій справі, скерування її матеріалів до органу досудового розслідування для прийняття рішення про початок досудового розслідування приймається на рівні оперативного підрозділу. Окрім визначення моменту потреби в наданні методичного супроводу та практичної допомоги слідчим завданнями керівника оперативного підрозділу з організації взаємодії у оперативно-розшуковій справі є:

- забезпечення вирішення питання про доступ слідчого, керівника органу досудового розслідування до матеріалів оперативно-розшукової справи;

- організація проведення оперативної наради за участю керівника органу досудового розслідування та працівників, які брали участь роботі по оперативно-розшуковій справі, слідчого;

- організація підготовки проекту плану заходів з припинення замаху на вчинення умисного вбивства, встановлення осіб, причетних до нього, реалізації матеріалів оперативно-розшукової справи в доказуванні у кримінальному провадженні та його затвердження спільно з керівником органу досудового розслідування;

- здійснення поточного контролю за реалізацією запланованих заходів в оперативно-розшуковій справі.

Безумовно, що важливим компонентом у забезпеченні організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим має й неформальна складова ділових взаємовідносин між співробітниками оперативного підрозділу, слідчим та їхніми керівниками. Без взаємної довіри один до одного не буде досягнутий той рівень відкритості в обміні оперативною інформацією між оперативним підрозділом та слідчим, який забезпечить своєчасне визначення моменту достатності результатів оперативно-розшукової діяльності для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та їх можливості використання їх в доказуванні у кримінальному провадженні. На це як на чинник, який суттєво впливає на ефективність взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим під час документування протиправної діяльності в оперативно-розшукових справах, вказало 98% опитаних нами респондентів. Виходячи з цього, а також з нашого особистого практичного досвіду, це питання обов'язково має бути на контролі в першу чергу в керівника оперативного підрозділу.

До суб'єктів організації взаємодії відноситься і співробітник оперативного підрозділу, в провадженні якого знаходиться оперативно-розшукова справа. Саме він має здійснювати планування спільної діяльності зі слідчим щодо реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності. Така горизонтальна взаємодія не виникає автономно, а у взаємозв'язку із управлінськими рішеннями керівників оперативного та слідчого підрозділів. При чому слід зазначити, що співробітник оперативного підрозділу має діяти самостійно та ініціативно в рамках визначеного рішенням керівника оперативного підрозділу поля для взаємодії зі слідчим. Саме від його активності залежить складання плану заходів, реалізація яких має забезпечити одержання достатніх даних для початку кримінального провадження слідчим, визначення форм та порядку обміну інформацією зі слідчим щодо змісту результатів оперативно-розшукової діяльності по справі.

Теслюк Д.
аспірант кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОХОРОНОЮ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Здійснення правильної кримінально-правової кваліфікації, без якої неможлива належна реалізація завдань кримінального закону, вимагає врахування усіх ознак складів відповідних кримінальних правопорушень, у тому числі ознак суб'єкта складу кримінального правопорушення.

В усіх складах кримінальних правопорушень, які насамперед спрямовані на забезпечення кримінально-правової охорони діяльності суддів в Україні, тобто в складах кримінальних правопорушень, передбачених статтями 376, 377, 378, 379, а також ст. 112 Кримінального кодексу України (далі – КК України), суб'єкт загальний – фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Цей перелік ознак суб'єкта кримінального правопорушення закріплений законодавцем в ч. 1 ст. 18 КК України, а їх сукупність є необхідною для констатації наявності складу будь-якого кримінального правопорушення.

Особливу увагу при здійсненні кримінально-правової кваліфікації слід звернути на вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за те чи інше кримінальне правопорушення, пов'язане з охороною діяльності суддів. За втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України), погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 1 ст. 377 КК України), умисне заподіяння відповідним потерпілим побоїв та легких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 377 КК України), а також за основний склад умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 1 ст. 378 КК України) кримінальна відповідальність може наставати з 16-річного віку. Щодо умисного середньої тяжкості (ч. 2 ст. 377 КК України) та тяжкого тілесного ушкодження щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 3 ст. 377 КК України), кваліфікованого складу умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 2 ст. 378 КК України), а також посягання на життя державного чи громадського діяча, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх

діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (статті 112, 379 КК України) –вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, у цих складах кримінальних правопорушень понижений і становить 14 років.

Привертає увагу той факт, що в ч. 2 ст. 377 КК України законодавець передбачив різні форми кримінальних правопорушень, за частину з яких кримінальна відповідальність може наставати з 16-річного віку, а за частину – з 14-річного. Відтак, слід особливо уважно підходити до встановлення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ту чи іншу форму кримінального правопорушення, при кваліфікації діяння особи за ч. 2 ст. 377 КК України. За умисне заподіяння судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам побоїв чи легких тілесних ушкоджень кримінальній відповідальності можуть підлягати особи, яким до їх вчинення виповнилося 16 років, а за умисне заподіяння цим потерпілим середньої тяжкості тілесних ушкоджень – 14 років.

Загалом науковці вважають обраний законодавцем диференційований підхід до вирішення питання віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за правопорушення, пов'язані з охороною діяльності суддів, обґрунтованим. Так, О.В. Мандро вважає, що чотирнадцятирічний вік у відповідних кримінальних правопорушеннях визначено обґрунтовано і говорити про підвищення нижчої межі до віку 16 років немає підстав [1, с. 140]. В. В. Мульченко аргументує це тим, що при вчиненні таких кримінальних правопорушень поряд із спричиненням шкоди суспільним відносинам, що забезпечують здійснення правосуддя, заподіюється шкода й суспільним відносинам, що забезпечують життя та здоров'я носія судової влади як людини. У зв'язку з цим, на переконання науковця, не виникає сумнівів у тому, що особа 14-річного віку здатна усвідомлювати суспільну небезпечність і протиправність умисного посягання на такі найвищі абсолютні соціальні цінності, як життя і здоров'я людини, хоча при цьому вона може й не в повній мірі розуміти суспільну небезпечність посягання на правосуддя [2, с. 154]. Є. О. Бунін відзначає, що підтримує рішення законодавця щодо визнання суб'єктом злочину, передбаченого ст. 376 КК України, особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, в той час, як за окремі, найбільш суспільно небезпечні діяння, пов'язані зі впливом на суддю, закріплений знижений вік кримінальної відповідальності (приміром, частини 2 та 3 ст. 377, ч. 2 ст. 378, ст. 379 КК України) [3, с. 122].

Водночас щодо окремих із аналізованих кримінальних правопорушень в науці висловлюється критика законодавчого підходу щодо встановлення пониженого віку, з якого може наставати кримінальна

відповідальність. Так, А. В. Семенюк-Прибатень обґрунтовує необхідність встановлення 16-річного віку кримінальної відповідальності за усі види знищення чи пошкодження майна (передбачені і загальною, і спеціальними нормами) [4, с. 5, 14]. Підтримує позицію щодо підвищення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 378 КК України, також Л. М. Палюх, яка вважає обґрунтованими аргументи В. А. Горбунова, що в таких випадках встановлення віку, з якого може наставати відповідальність, з 14 років не повністю відповідає принципу суб'єктивного ставлення у вину, адже відповідальність особи за цей злочин у віці з 14-ти до 16-ти років пояснюється можливістю її усвідомлення додаткового безпосереднього об'єкта злочину, а не основного [5, с. 387, 389; 6, с. 115]. Так, В. А. Горбунов зазначає, що в умисному злочині суб'єкт має розуміти характер вчинюваного діяння і в загальних рисах усвідомлювати, на яку сферу суспільних відносин він посягає; у наведеному ж випадку такої здатності суб'єкт може не мати, що виключає можливість умисного ставлення до вчиненого [6, с. 115]. Керуючись аналогічним підходом, Л. М. Палюх висловлює пропозицію про доцільність підвищення до 16 років віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, також за злочини, передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 377 та ст. 379 КК України [5, с. 389]. Зазначені пропозиції та наведена науковцями аргументація викликає певні застереження. Видається, що у випадку вчинення певних діянь щодо спеціального потерпілого саме з відповідним мотивом – у зв'язку з його діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя – свідчить про те, що суб'єкт принаймні в загальних рисах усвідомлює, що посягає на суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням правосуддя, а не лише на життя, здоров'я чи власність відповідного потерпілого. Якщо такого мотиву встановлено не буде, то кримінальна відповідальність в будь-якому разі не може наставати за спеціальними нормами, передбаченими статтями 377-379 КК України. В такому разі застосуванню підлягають відповідні загальні норми, закріплені у Розділах II або VI Особливої частини КК України.

Таким чином, загалом підтримуємо позицію тих науковців, які вважають диференційований підхід законодавця до встановлення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за правопорушення, пов'язані з охороною діяльності суддів, обґрунтованим. Вважаємо, що питання щодо встановлення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за те чи інше посягання, не може вирішуватися лише на підставі кримінально-правового аналізу певного складу кримінального правопорушення чи групи кримінальних правопорушень. Воно потребує

комплексного дослідження із врахуванням наукових напрацювань у різних сферах знань (зокрема, кримінально-правової науки, кримінології, психології, педагогіки та інших наук). Зважаючи на це, не вважаємо за доцільне висловлювати пропозиції щодо внесення змін до законодавства в цій частині.

Вище ми встановили, що суб'єкт у складах кримінальних правопорушень, пов'язаних з охороною діяльності суддів, загальний. Водночас варто відзначити, що на практиці такі кримінальні правопорушення, як правило, вчиняються особами, які мають певний зв'язок із судовим провадженням. Так, за слушним застереженням В. В. Мульченко, виходячи з того, що відповідні кримінальні правопорушення вчиняються у зв'язку з виконанням потерпілим діяльності, пов'язаної зі здійсненням правосуддя, суб'єкти цих кримінальних правопорушень можуть мати певні особливості, які зумовлені передусім відносинами, що виникають у сфері судочинства. Саме тому суб'єктами таких кримінальних правопорушень найчастіше виступають учасники судового процесу. Водночас, науковець робить обґрунтоване застереження, що визнання цього факту не дає достатніх підстав для введення спеціального суб'єкта цих кримінальних правопорушень [2, с. 155-156]. Відтак, суб'єктами аналізованих кримінальних правопорушень можуть бути будь-які особи, які наділені загальними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення, а не лише учасники судового процесу. Процесуальний статус відповідної особи (чи його відсутність) не впливає на її можливість нести кримінальну відповідальність за такі кримінальні правопорушення.

Той факт, що найчастіше кримінальні правопорушення, які пов'язані з охороною діяльності суддів, вчиняються учасниками судового провадження, але можуть вчинятися також іншими особами, підтверджується і аналізом судової практики. У більшості випадків засудження особи за статтею (частиною статті) КК України про ту чи іншу форму посягання на діяльність судді обвинуваченим справді виступає учасник судового процесу, найчастіше підозрюваний або обвинувачений (підсудний) у кримінальному провадженні. Як приклади можна навести вироки Київського районного суду м. Одеси від 10 квітня 2020 р. у справі № 521/3571/19 [7], Московського районного суду м. Харкова від 11 лютого 2011 р. у справі № 1473/2011 [8], Долинського районного суду Івано-Франківської області від 23 жовтня 2023 р. у справі № 352/247/22 [9].

Значно рідше, але також можна відшукати випадки вчинення таких кримінальних правопорушень іншими учасниками судового провадження, зокрема, потерпілим [10], позивачем [11], особою, яка притягається до адміністративної відповідальності [12]. Можна знайти також приклади

вчинення аналізованих кримінальних правопорушень особами, які взагалі не є учасниками того чи іншого судового процесу. Як правило, такі особи є родичами останніх, зокрема: матір'ю обвинуваченого [13]; батьком обвинуваченого [14]; рідним братом обвинуваченого [15]; колишнім чоловіком та зятем позивачок [16]; родичем відповідача у цивільній справі [17].

Таким чином, аналіз ознак суб'єкта складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з посяганням на діяльність суддів, свідчить, що суб'єкт у них загальний, а при кваліфікації того чи іншого кримінального правопорушення слід зважати на вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за те чи інше посягання. На практиці такі кримінальні правопорушення найчастіше вчиняються підозрюваним або обвинуваченим у кримінальному провадженні, рідше – іншими учасниками судового провадження (зокрема, потерпілим, позивачем, особою, яка притягається до адміністративної відповідальності) або родичами таких осіб.

Список літератури

1. Мандро О.В. Кримінальна відповідальність за злочини, що посягають на життя та здоров'я судді, народного засідателя чи присяжного : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 280 с.
2. Мульченко В.В. Кримінально-правова охорона недоторканності суддів України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 240 с.
3. Бунін Є.О. Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації : дис. …канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 259 с.
4. Семенюк-Прибатень А.В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за кримінальним кодексом України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2016. 19 с.
5. Палюх Л.М. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 744 с.
6. Горбунов В.А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 218 с.
7. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10 квітня 2020 р. у справі № 521/3571/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88729038 (дата звернення: 02.12.2023).
8. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 11 лютого 2011 р. у справі № 1473/2011. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/14340664 (дата звернення: 02.12.2023).
9. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 23 жовтня 2023 р. у справі № 352/247/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114346432 (дата звернення: 02.12.2023).
10. Вирок Артемівського районного суду м. Луганська (приговор Артемовского районного суда города Луганска) від 10 січня 2013 р. у справі № 1/434/92/13. Єдиний

державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/28555814 (дата звернення: 02.12.2023).

11. Вирок Солом`янського районного суду м. Києва від 12 листопада 2019 р. у справі № 760/7663/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85603512 (дата звернення: 02.12.2023).

12. Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 6 жовтня 2017 р. у справі № 305/1693/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/69378907 (дата звернення: 02.12.2023).

13. Вирок Авдіївського міського суду Донецької області (приговор Авдеевского городского суда Донецкой области) від 19 січня 2012 р. у справі № 1/501/12/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/20974965 (дата звернення: 02.12.2023).

14. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 12 вересня 2018 р. у справі № 344/15814/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76394760 (дата звернення: 02.12.2023).

15. Вирок Лугинського районного суду Житомирської області від 20 вересня 2018 р. у справі № 279/4968/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76576881 (дата звернення: 02.12.2023).

16. Вирок Бородянського районного суду Київської області від 19 червня 2012 р. у справі № 1006/3678/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/24885853 (дата звернення: 02.12.2023).

17. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 4 березня 2013 р. у справі № 1306/8262/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/29722621 (дата звернення: 02.12.2023).

Тітова Н.В.
ад'юнкт кафедри кримінального процесута криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СЕРЙОЗНІСТЬ ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Після того, як суспільство пережило Другу світову війну в 1949 році в м. Женеві на з'їзді дипломатичної конференції між 60 представниками дипломатичних представництв різних країн було прийнято Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни (Далі - ЖК) [1]. На сьогодні до ЖК входять майже усі країни світу. На нашу думку в 2019 році російська федерація навмисно вийшла з ЖК та протоколів до нею з метою

уникнення кримінальної відповідальності за вчиненні жорстокі злочини проти народу України.

В процесі досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів у правомочних суб'єктів виникають проблемні питання щодо розслідування та доказування такої категорії злочинів. Воєнний злочин – це категорія злочину, який відносяться до міжнародного гуманітарного права, є одним із чотирьох видів міжнародних злочинів.

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду воєнні злочини – це серйозні порушення законів та звичаїв, що застосовуються в міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах у встановлених межах міжнародного права.

За вітчизняним законодавством кримінальна відповідальність за вчинення воєнних злочинів передбачена ст. 438 Кримінального кодексу України (Далі - КК). Особливість доказування злочину полягає у взаємозв'язку між діянням та збройним конфліктом, тобто контекстуальних діянннь.

Контекстуальні елементи належать до об'єктивної сторони злочину, як обстановка вчинення злочину. Серйозність та вагомості доказування воєнних злочинів полягає у встановленні зв'язку між дією (бездіяльністю) із відповідним збройним конфліктом [2, с.121-122], діяння має переплітатись із збройним конфліктом, що відбувається на певній території, контрольованих сторонами держав, що беруть участь у ньому [3, с. 395].

Джерелом доказів є показання підозрюваного, що вказують на усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що вказують на існування збройного конфлікту; усвідомлення винним того факту, що він у складі збройного формування російської федерації знаходиться на території

України; підпорядкованість військовому командуванню російської федерації., у тому числі щодо безпосередніх вказівок, наказів щодо вчинення дій відносно цивільного населення.

Контекстуальним обставин, повинна належна увага наділена у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом безвісти зникнення цивільних громадян та осіб, що беруть участь в бойових діях. В ході дачі показань свідків, очевидців слід встановити обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні відповідно до п. 1 ст. 91 Кримінально процесуального кодексу України (далів – КПК), тобто орієнтовний час, перебування на певній території, обставини зникнення особи, її приналежність до збройних сил, військових формувань, зв'язки з ними, приналежність до цивільного населення тощо.

Отже, предмет доказування по воєнним злочинам включає в себе проміжні та допоміжні факти, залежно від від процесуальної ситуації та специфіки кримінального провадження та, ще однин серйозний контекстуальний елемент доказування усіх чотирьох складових кримінального правопорушення.

Встановлення контекстуальних обставин має враховуватися при організації та проведенні слідчих (розшукових) дій, які відрізняються особливою серйозністю доказування воєнних злочинів в умовах збройного конфлікту на території України. Під час конфлікту проведення слідчих (розшукових) дій значно ускладнюватиметься, інколи навіть унеможливлюється.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#
2. Загиней-Заболотенко З., Гладун О., Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінальний кодекс України): особливості кваліфікації з урахуванням контекстуальних обставин. *Юридичний науковий журнал «Право України».* №5. 2023. С. 121-122. URL: https://www.pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2023_5/
3. Головюк І.В., Тетерняк Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування sui generis. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2022. С. 395, http://lsej.org.ua/6_2022/87.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями, станом на 10.11.2023, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#
5. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями, станом на 09.11.2023, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Холодюк М. А.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №2 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Хитра А. Я.
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОГЛЯД ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ЕКСГУМАЦІЄЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України різко зросла кількість тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Це зумовлено тим, що будь-які неправомірні дії ворога залишаються без належної уваги правоохоронних органів, а особи, які їх вчиняють не несуть за свої дії кримінальної відповідальності. Перебування громад в окупації після початку повномасштабного вторгнення РФ до України гостро поставило питання встановлення юридичних фактів смертей, які відбулись в цей період.

Згідно зі ст. 239 КПК України огляд трупа відбувається шляхом дістава ння з місця поховання тіла за присутності судово-медичного експерта та оглядається. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Ексгумація трупів у воєнний період є важливим етапом для встановлення обставин смерті, розслідування воєнних злочинів та забезпечення справедливості. Огляд трупа, проведений в контексті воєнного стану, включає в себе ряд важливих аспектів та факторів, які детально розглядаються в даній доповіді.

Технічні та медичні аспекти: Ексгумація в умовах конфлікту вимагає високого рівня технічної та медичної експертизи. Застосування сучасних методів судової медицини дозволяє здійснювати детальний огляд трупів, визначаючи причину смерті, ідентифікувати особу та виявляти сліди насильства. Доповненням до технічних та медичних аспектів ми можемо віднести:

Безпека експертів: Здійснення ексгумації в умовах конфлікту вимагає високого рівня безпеки для експертів, оскільки місця ексгумації можуть бути небезпечними. Врахування можливих ризиків і розробка стратегій захисту є ключовими.

Точне локаціювання: Визначення точного місця захована тіла є критичним. Сучасні технології, такі як геодезичне обладнання та супутникові системи, допомагають точно визначити координати місця поховання.

Екскаваторні роботи: Використання спеціалізованої техніки для відкриття могили забезпечує ефективність та запобігає пошкодженню тіла під час процедури ексгумації.

Фіксація стану тіла: Після відкриття могили проводиться докладний огляд та фіксація стану тіла. Це включає визначення ознак травм, розташування тіла та інші клінічні деталі.

Збір доказів: Медичні експерти здійснюють збір доказів, таких як зразки тканин, крові та інші біологічні матеріали. Це необхідно для подальшого проведення судово-медичної експертизи.

Ідентифікація: Важливо встановити особу загиблого. Сучасні методи ідентифікації, такі як ДНК-аналіз та порівняння з медичними записами, використовуються для визначення особистості.

Вивчення причин смерті: Судово-медичні експерти ретельно досліджують тіло для визначення причин смерті. Це включає в себе аналіз травм, отруєнь та інших факторів.

Загалом, комбінація технічних та медичних аспектів в ексгумаційних процедурах грає ключову роль у забезпеченні об'єктивності та ефективності огляду трупів під час воєнного стану.

Ексгумація трупів у воєнний період є важливим етапом для встановлення обставин смерті, розслідування воєнних злочинів та забезпечення справедливості. Огляд трупа, проведений в контексті воєнного стану, включає в себе вагомі правові та етичні фактори.

Правові фактори включають в себе:

Міжнародне гуманітарне право: Використання сил та методів під час огляду трупів повинно відповідати міжнародним нормам гуманітарного права, зокрема Женевським конвенціям. Ці конвенції визначають права та обов'язки учасників конфлікту щодо обговорення та ідентифікації трупів.

Збереження доказів для можливого судового розслідування: Право на збереження доказів є важливим аспектом. Огляд трупа повинен здійснюватися таким чином, щоб зберегти можливі докази воєнних злочинів або порушень міжнародного права.

Дотримання національного законодавства: Всі дії, пов'язані з ексгумацією та оглядом трупів, повинні відповідати національному законодавству та процедурам для забезпечення юридичної легітимності дій.

Етичні фактори містять в собі:

Повага до загиблих та їхніх сімей: Експерти повинні виявляти повагу та сенситивність під час огляду трупів, пам'ятаючи про гідність загиблих і інтереси їхніх сімей. Етичні стандарти вимагають емпатії та розуміння важкості ситуації.

Конфіденційність інформації: Збереження конфіденційності медичної інформації та особистих даних є важливим етичним аспектом. Інформація про тіла повинна оброблятися і зберігатися з урахуванням конфіденційності.

Використання найбільш ефективних методів: Експерти повинні використовувати тільки методи та техніки, які є ефективними та необхідними для досягнення мети огляду. Забезпечення мінімального втручання та негайного повідомлення сімей також важливо з етичної точки зору.

Узагальнюючи, огляд трупа в умовах воєнного стану потребує високого рівня відповідальності, дотримання правових норм та врахування етичних принципів для забезпечення гідності загиблих та правосуддя. Ексгумація в умовах воєнного стану підпадає під особливі правові норми та конвенції. Забезпечення дотримання прав людини та етичних стандартів в процесі огляду трупа є ключовим завданням. Міжнародні конвенції регулюють ці процедури з метою запобігання можливим зловживанням.

Виявлення слідів насильства та розслідування злочинів:

Виявлення слідів насильства під час огляду трупа в контексті ексгумації під час дії воєнного стану є критичним етапом для розслідування можливих воєнних злочинів та встановлення причин смерті. Детальний огляд тіла спрямований на ідентифікацію та документування слідів насильства.

Зовнішні сліди:

• Кулеві та поранення від фрагментів: Перевірка тіла на наявність кульових поранень або ушкоджень від вибухів, що можуть свідчити про прямі або непрямі наслідки проведення бойових дій.

• Травми та переломи: Детальний огляд на наявність подряпин, садин, переломів чи інших травм, які можуть свідчити про фізичне насильство під час конфлікту.

Внутрішні огляди та анатомічні дослідження:

• Внутрішні органи: Аутопсія та вивчення внутрішніх органів може розкрити приховані травми або патології, що вказують на причину смерті.

• Отруєння: Аналіз органів для виявлення слідів отруєння, що можуть бути результатом використання хімічних речовин або отрутохімікатів.

Криміналістичні методи:

• Дактилоскопія та ДНК-аналіз: Визначення особи за допомогою дактилоскопії та проведення ДНК-аналізу для ідентифікації загиблих та визначення родинних зв'язків.

• Експертні судові висновки: Залучення експертів судової медицини для проведення докладного аналізу слідів насильства та формування об'єктивних висновків.

Збір та документування доказів:

• Фото- та відеозйомка: Фіксація всіх знайдених слідів насильства за допомогою фотографій та відеозаписів для подальшого використання у судових процесах.

• Збір матеріалів: Організований збір фізичних доказів, таких як кулі, фрагменти, зразки тканин, для подальшого лабораторного аналізу.

Врахування цих аспектів під час ексгумації воєнних жертв є важливим для створення об'єктивних доказів, які можуть служити основою для розслідувань воєнних злочинів та забезпечення справедливості, та є критичним етапом для розслідування можливих воєнних злочинів та встановлення причин смерті.

Розслідування злочинів під час ексгумації трупа в умовах воєнного стану включає в себе складний процес, спрямований на визначення фактів порушень міжнародного гуманітарного права та притягнення винних до відповідальності. Детальне розслідування може включати наступні етапи:

Забезпечення безпеки та координація:

• Забезпечення безпеки розслідувальної групи та об'єкту ексгумації.

• Координація дій із зацікавленими сторонами, включаючи місцеві органи влади та представників міжнародних організацій.

Ексгумаційний етап:

• Проведення ексгумаційних робіт, приділяючи особливу увагу консервації доказів.

• Детальний огляд тіл щодо слідів насильства, виявлення пулевих поранень, травм та інших знаків злочинів.

Документація та фіксація:

• Фотографування та відеозйомка кожного етапу ексгумації.

• Фіксація географічних координат та деталей місця події.

Судово-медична експертиза:

• Аналіз та ідентифікація слідів насильства за допомогою судово-медичних методів.

• Визначення причин смерті та встановлення пов'язаності травм із можливими воєнними злочинами.

Підготовка доказової бази:

• Систематизація та документування отриманих результатів для створення доказової бази для судового розгляду.

• Підготовка судових висновків та експертних думок.

Судовий процес:

• Співпраця із правоохоронними органами для пред'явлення обвинувачення особам, винним у воєнних злочинах.

• Участь у судових засіданнях та надання експертних висновків.

Детальне розслідування злочинів, пов'язаних із трупами, що були ексгумовані під час воєнного стану, є ключовим для притягнення винних до відповідальності, встановлення правдивих обставин смерті та забезпечення справедливості для жертв і їхніх родин.

Виклики та перспективи:

Проведення ексгумаційних дій в умовах воєнного конфлікту стикається з численними труднощами, такими як безпека експертів, збереження доказів та співпраця з різними сторонами конфлікту. Однак подолання цих викликів є важливим для забезпечення правосуддя та встановлення правдивих обставин смерті.

Висновок:

Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією в умовах воєнного стану, відіграє важливу роль у розкритті та розслідуванні воєнних злочинів. Технічна, медична та юридична аспекти цього процесу мають вирішальне значення для забезпечення справедливості та встановлення істини у важливих історичних періодах.

Царук Ю.Ю.
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету №2 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ст.1 Кримінального Кодексу України (далі КК України) визначено, що КК України має своїм завданням правове забезпечення в частині довкілля, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно – небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [1].

Довкілля – навколишнє природнє середовище, природні ресурси такі як земля, надра, вода, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ, ландшафти, інші природні комплекси.

Досудове розслідування це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Загальні положення досудового розслідування передбачені ст.214-222 Кримінально – процесуального кодексу України (далі КПК України), що знаходяться в главі 19, Розділу ІІІ.

Важливим під час досудового розслідування кримінального провадження є отримані докази, тобто фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. При цьому процесуальними джерелами доказами є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Зважаючи на це, докази – це єдність фактичних даних (інформації) і їх процесуальних джерел.

Факти і обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, поділяються на дві групи: 1) перераховані в ст.91 КПК України; 2) ті, які не входять в коло цих питань, їх можна

назвати побічними фактами. Останні виникають у момент вчинення злочину, до і після нього. Причини їх утворення можуть бути різними.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання, в порядку, передбаченому КПК.

Здійснення досудового розслідування, крім випадків передбачених ч.3 ст. 214 КПК України, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду) [2].

Згідно Постанови КМУ від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення», бурштин є видом неметалічних корисних копалин загальнодержавного значення, а саме – ювелірною сировиною (дорогоцінним камінням) [3].

Незаконне видобування бурштину – це вилучення бурштину з бурштиноносних надр, тобто частини надр, що містять поклади бурштину, усіма можливими способами: без відповідного спеціального дозволу на користування надрами, передбаченими ст.14 Кодексу України про надра, для геологічного вивчення ділянки бурштиноносних надр, у тому числі дослідно – промислової розробки родовищ з подальшим видобуванням бурштину (промислова розробка родовищ); недійсного спеціального дозволу (строк дії якого завершився); з відхиленням від умов користування; видобування за межами відведеної ділянки.

Підготовка та процес незаконного видобутку бурштину, охоплює активні дії, спрямовані на забезпечення виконання задуманого правопорушення. Насамперед це такі дії як: підбір місця вчинення кримінального правопорушення; підбір учасників та визначення їх ролей; підбір знарядь учинення кримінального правопорушення. В більшості випадків правопорушники видобувають бурштин відкритим простим способом, тобто вилучені каміння бурштину з верхніх шарів неглибокого залягання (1-3 метри глибини) за допомогою простих знарядь: лопати, лома, тощо. Часто видобувають найбільш поширеним, складним способом - гідророзмивом ґрунту, за допомогою мотопомп кустарного виробництва, обладнанні двигуном внутрішнього згорання та пожежним насосом, призначеним для подачі води під

тиском, та відповідним різним обладнанням до неї (пожежні рукави, водозабірні шланги, ін.), для реалізації якого потрібно авто-, мото-, квадро-, транспорт для переміщення знарядь та прибуття в безпосереднє місце незаконного видобутку.

На місцях незаконного видобутку бурштину, пошкоджується ґрунтовий та рослинний покрови, псується родючий шар землі, змінюється гідрологічний режим, що може призвести до екологічної катастрофи.

Приховування учинених правопорушень найчастіше проявляється у приховуванні чи знищенні знарядь і засобів правопорушень, усуненні чи знищенні слідів, які могли б свідчити про факт видобутку бурштину.

Для успіху в розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним видобутком бурштину, фактично ключовим є першочерговий огляд місця події. В ході якого фіксуються фактичні дані про сам факт вчинення правопорушення, сліди та наслідки такого вчинення, вилучаються знаряддя і засоби вчинення правопорушення, які можуть бути використанні, як речові докази в матеріалах кримінального провадження, для подальшої організації швидкого, повного, всебічного та об'єктивного досудового розслідування. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду.

Відповідно до вимог ст.84 КПК України докази повинні бути отриманні у передбаченому КПК України порядку, а це означає, що доказами можуть бути лише ті фактичні дані, які отримані в результаті проведення слідчих (розшукових), негласних (розшукових) дій, які передбачені КПК України, і в тому порядку, як це передбачено відповідною процесуальною дією. Також, під час досудового розслідування кримінального провадження оперативні працівники мають право здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі дії, за письмовим дорученням слідчого (в порядку ст..40 КПК України), на час виконання якого співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого [2].

В своїй сукупності описаний порядок дій, може суттєво вирішити проблеми з доказуванням вчинених правопорушень зазначеної категорії, під час досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 17.01.2002 р. (із змінами та доповненнями). Електронний ресурс. Режим доступу URL: https://zakon.rada.gov.ua. (дата звернення:15.11.2023).

2. Кримінально – процесуальний кодекс України від 05.07.2012 р. (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua. (дата звернення:15.11.2023).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text. (дата звернення: 15.11.2023).

Шрамко О. В.
здобувач рівня вищої освіти «бакалавр»
факультету №1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Татарин І. І.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національно поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

24 лютого 2022 року у нашій країні розгорнулася повномасштабна війна, яка була оголошена указом Президента України під номером 64/2022. Цей день о 5 ранку став поворотним для життя українців, змінивши його у всіх аспектах.

Воєнний злочин - це свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни.

Воєнний злочин є одним з міжнародно-правових злочинів (злочинів за загальним міжнародним правом), до яких також належать злочин геноциду, злочини проти людяності та злочин агресії [1].

Після початку повномасштабної війни на території України, кількість вчинених військовими рф воєнних злочинів значно зросла порівняно з початком бойових дій у 2014 році. З кожним наступним кілометром звільненої української землі кількість виявлених злочинів, вчинених окупаційним військом невпинно зростає.

Розслідування воєнних злочинів українськими правоохоронними органами має багато проблем. Одна з найбільших полягає у складнощах, пов'язаних з забезпеченням доказів та зібранням інформації через відсутність доступу до окупованих територій та перешкоди з боку російських військ.

Важливо відзначити, що випадки воєнних злочинів не мають обмежень у строках давності, тож правоохоронні органи та суди можуть проводити розслідування цих злочинів у будь-який час.

Для правоохоронців робота з розслідування воєнних злочинів є абсолютно новим напрямком, оскільки більшість з них раніше не мали досвіду у цьому роді розслідувань. Тому важливо швидко адаптуватись до сучасних умов і виконувати роботу з розслідування цих злочинів ефективно. Матеріали, зібрані правоохоронними органами, у майбутньому можуть бути використані як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях для притягнення високопосадовців рф до відповідальності за скоєні злочини.

Починаючи з 24 лютого 2022 року кількість воєнних злочинів стрімко зросла, адже до повномасштабного вторгнення дії російських окупантів були не такими активними. Ми прагнемо, щоб кожен злочин був розслідуваний, а винні покарані.

Найбільшою проблемою розслідування воєнних злочинів є неможливість здійснювати слідчі дії на територіях, які не підконтрольні Україні, на яких відбуваються активні бойові дії. Постає проблема з допитом осіб, які можуть бути причетні до вчинення кримінального правопорушення, а також проблема із затриманням потенційних злочинців через їхнє перебування на окупованих територіях. Більшість осіб, які так чи інакше причетні до воєнних злочинів, вчинених на території України, виїхали до рф та на території так званих ЛНР та ДНР, тому важливо приділити увагу перш за все злочинам, що вчинені на підконтрольній Україні території, та підозрюваним особам, які перебувають в Україні.[2]

Важливо звернути увагу, що розслідування воєнних злочинів вимагає співпраці міжнародних організацій та спеціалізованих установ з метою забезпечення справедливості та залучення відповідальних за ці злочини осіб до кримінальної відповідальності. Інтернаціональна підтримка може сприяти в ефективному розслідуванні, забезпеченні доказів та притягненні винних до відповідальності, що є ключовими у завданні забезпечення правосуддя.

Українським правоохоронцям бракує навичок для розслідування воєнних злочинів – такий висновок роблять юристи Української гельсінської спілки з прав людини (далі - УГСПЛ). Про це йдеться у дослідженні, для якого вони анонімно опитали представників правоохоронних органів. Аналітики анонімно опитали 147 поліцейських, 108 представників прокуратури, 207 потерпілих від воєнних злочинів і 20 адвокатів, які представляють

таких людей. Служба безпеки України (далі- СБУ) відповіла на офіційний запит УГСПЛ, проте її представники не брали участь в опитуванні.[3]

СБУ не надала точні цифри, натомість повідомила, що загалом розслідує понад 106 тисяч кримінальних проваджень за різними статтями. А саме:

- пропаганда війни – понад 40 проваджень;
- виправдовування, визнання правомірною, глорифікація або заперечення збройної агресії росії – понад 1 350 проваджень;
- планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни – більше ніж 100 проваджень;
- порушення законів та звичаїв війни – понад 35 тисяч справ (у тому числі щодо примусової депортації);
- екоцид – понад 20 проваджень;
- геноцид – «майже» 30 проваджень.

За понад 9 років війни слідчі СБУ повідомили про підозру понад 11 тисячам людей, з них 1 186 – громадяни Росії.[3]

Така ситуація свідчить про складнощі та недоліки в розслідуванні воєнних злочинів українськими правоохоронними органами, що потребують негайного вирішення та удосконалення процесу роботи з цими справами.

Для успішного розслідування злочинів, правоохоронним органам необхідно отримати максимум доказів, що підтверджують вчинення таких дій особами, які в них підозрюються. Збір таких доказів є дуже складним та небезпечним завданням. Фізична присутність правоохоронців поблизу місць бойових дій потребує максимальної безпеки для їхнього життя та здоров'я. Проте забезпечити цю безпеку під час таких операцій вкрай складно, хоча за наявності підготовки можливо.

Найбільш відчутною є проблема в навчанні українських правоохоронців в умовах воєнного конфлікту. Це охоплює військову, домедичну підготовку, а також надання психологічної допомоги поліцейським, які працюють в зонах активних бойових дій. Отже, ця проблема не обмежується лише технічними аспектами, але стосується й психологічного стану осіб, які здійснюють розслідування.

Одним зі злочинів, що належить до воєнних, є руйнування майна осіб через ракетні обстріли військовими рф. Для ефективного розслідування правоохоронці повинні прибути на місце події, зафіксувати подію, дослідити місце влучення ракети, снаряду тощо, допитати свідків події, зафіксувати залишки снарядів ракети і так далі. Досить важливо це зробити відразу після надходження повідомлення про руйнування майна. Проте в умовах війни, коли обстріл тієї ж місцевості може повторитися знову в будь-яку

хвилину, здійснити слідчі дії правоохоронцям майже не вдається, що, звісно, впливає на результат розслідування [4].

Недостатня практика в документуванні, розслідуванні воєнних злочинів до недавнього часу негативно позначилася на ефективності цього процесу. Варто відзначити, що усунення цієї проблеми може бути досягнуте за умови надання навчання всім працівникам правоохоронних органів та інших служб для дії в умовах військового конфлікту. Важливо використовувати це навчання для реалізації розслідувань злочинів як у цивільний, так і в воєнний період. Однак для успішної реалізації цього плану необхідна взаємодія з боку держави та активна підтримка посадових осіб, які залучені до втілення цієї системи.

З метою вирішення зазначених проблем у розслідуванні воєнних злочинів, ми вважаємо за доцільне створення спеціальних навчальних курсів, які будуть обов'язковими для всіх працівників правоохоронних органів. Ці курси можуть включати в себе широкий спектр підготовки, починаючи від військової підготовки та навчання керуванню дронами та домедичної підготовки. Зважаючи на велику кількість жертв серед цивільного населення та військових у зоні бойових дій, вважаємо за необхідне, щоб усі підрозділи, які займаються розслідуванням, пройшли спеціальну підготовку з огляду та ексгумації трупів, вміння в екстремальних умовах збирати докази воєнних злочинів проти України, оскільки це є практичною реальністю, з якою вони будуть стикатися щодня в умовах війни.

Більше того, поліцейські повинні не лише ефективно розслідувати злочини на окупованих територіях, а й забезпечувати свою особисту безпеку. Тому навчання повинно включати в себе навички роботи з вибухотехнікою, надання домедичної допомоги та вміння виживати в умовах, які можуть бути складними та непередбаченими. Це необхідно для забезпечення безпеки та здатності ефективно працювати.

Такий комплексний навчальний підхід допоможе удосконалити підготовку працівників правоохоронних органів, що в свою чергу сприятиме більш успішному та ефективному розслідуванню воєнних злочинів та забезпечить безпеку працівників у цих складних умовах.

Список використаних джерел

1. Репецький В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Міжнародне право. 2009. № 1. с.120-125

2. Досудове розслідування воєнних злочинів. Вектор прав людини: веб-сайт. URL: http:// www.hrvector.org (дата звернення: 22.11.2023)

3. Розслідування воєнних злочинів в Україні: правозахисники анонімно опитали правоохоронців і зібрали дані. Українська Гельсінська спілка з прав людини : веб-сайт.

URL: https://www.radiosvoboda.org/a/doslidzhennia-rozsliduvannia-voiennyh-zlochyniv-v-ukraini/32602285.html (дата звернення: 20.11.2023)

4. Документування воєнних злочинів – природний процес відновлення справедливості. Українська Гельсінська спілка з прав людини : вебсайт. URL: https://www.google.com.au/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiOxpLl8-SCAxWVQfEDHe7QCt0QFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.helsinki.org.ua%2Farticles%2Foleksiy-bida-dokumentuvannia-voiennykh-zlochyniv-pryrodniy-protses-vidnovlennia-spravedlyvosti%2F&usg=AOvVaw3G_HlmkqLFf3wlm-guvV0s&opi=89978449 (дата звернення: 25.11.2023)

Яремчук В. О.
старший науковий співробітник Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія правових наук України, лабораторія «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»)

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові дії на території України призвели до необхідності розслідування цілої низки нових для нашої держави видів кримінальних правопорушень - колобораціонізму, розкрадання гуманітарної допомоги, військових злочинів – порушення законів та звичаїв війни та ін. Це потребує застосування нових науково-технічних засобів, розроблених криміналістами.

У багатьоох містах та селах України, з яких відступили російські війська, правоохоронці розслідують учинені там злочини. Європейський Союз і його держави допомагають слідству експертами і науково-технічним обладнанням [1]. На сьогодні для України підтримка надається через проведення правової експертизи та безпосередньої допомоги в розслідуванні злочинів на місці події. Правоохоронці інтегрують міжнародну експертну та технічну допомогу у внутрішню систему розслідування. Залучаються криміналісти із закордону. Зокрема, до України з експертними візитами приїжджали фахівці з Франції, Іспанії, Словаччини. Крім того, представники Франції надали українським правоохоронцям мобільну ДНК-лабораторію, яку вони вперше протестували після звільнення міста Ізюм. На околиці якого було виявлено масове поховання з 447 людських тіл [2]. Необхідно сказати, що Європол створив оперативну робочу групу для розслідування

основних міжнародних злочинів, скоєних в Україні після вторгнення російських збройних сил у лютому 2022 року. Група буде приймати участь в ідентифікації підозрюваних та їхньої причетності до воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи злочинів геноциду тощо.У проєкті беруть участь 14 країн: Франція, Литва, Бельгія, Німеччина, Ірландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Норвегія, Іспанія, Велика Британія та США[3].

Варто відмітити, що сьогодні в Україні було створено спеціальні платформи, де можна повідомити про військові злочини. Це платформи фіксації/розслідування злочинів росії проти цивільного населення України[4]. Таким чином, в Україні при розслідуванні військових злочинів запроваджуються інноваційні криміналістичні розробки щодо організації розслідування таких кримінальних правопорушень і зстосування інноваційних науково-технічних засобів.

Список використаних джерел:

1. Шейко Ю. Як ЄС допомагає Україні розслідувати воєнні злочини URL: https://www.dw.com/uk/viina-rf-proty-ukrainy-yak-yes-dopomahaie-rozsliduvanniu-voiennykh-zlochyniv/a-61477583 (дата звернення 22.11.2023)

2. Міжнародна підтримка України у розслідуванні військових злочинів URL:https://varosh.com.ua/vijna/mizhnarodna-pidtrymka-ukrayini-u-rozsliduvanni-vijskovyh-zlochyniv/ (дата звернення 22.11.2023)

3. Європол створив спеціальну робочу групу для надання допомоги у розслідуванні міжнародних злочинів, які скоїла Росія в Україні з лютого 2022 року. URL: https://kyiv24.news/news/yevropol-stvoryv-robochu-grupu-dlya-rozsliduvannya-rosijskyh-zlochyniv-yaki-krayiny-doluchylysya (дата звернення 22.11.2023)

4. Комітет з прав людини інформує про платформи фіксації та розслідування злочинів російської федерації проти цивільного населення України URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/222106.html (дата звернення 22.11.2023)

Наукове видання

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Тези доповідей учасників науково-практичного семінару
01 грудня 2023 року

Опубліковано в авторській редакції

Формат 60х84/8.
Папір офсетний. Умовн. друк арк. 14,12.
Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.